

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta Právnická

Rigorózní práce

Historický vývoj azylového práva

Mgr. Vítězslav Semorád

Plzeň 2019

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta Právnická

Katedra právních dějin

Obor rigorózního řízení:

Právní dějiny

Rigorózní práce

Historický vývoj azylového práva

Zpracoval: Mgr. Vítězslav Semorád

Plzeň 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci s tématem “Historický vývoj azylového práva” zpracoval samostatně, a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal, a to způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Plzeň, březen 2019

Mgr. Vítězslav Semorád

Poděkování

Tímto bych chtěl poděkovat JUDr. Antonínu Lojkovi, za odborné konzultace a rady při psaní této rigorózní práce.

Obsah:

Úvod.....	7
1. Azyl, azylové právo a uprchlictví.....	10
1.1 Vymezení pojmu azyl.....	10
1.2 Vymezení pojmu azylového práva.....	11
1.3 Vymezení pojmu uprchlík a uprchlictví.....	13
2. Druhy azylu.....	14
2.1 Interní a externí azyl.....	14
2.1.1 Interní azyl.....	14
2.1.2 Externí azyl.....	14
2.2 Místní azylová ochrana.....	15
2.3 Osobní azyl.....	16
2.3.1 Osobní azylová ochrana.....	19
2.3.2 Zvláštní formy osobní azylové ochrany.....	20
2.3.2.1 Ochrana pláštěm.....	20
2.3.2.2 Osobní dopisy a ochranné listiny.....	21
2.4 Časový azyl.....	25
3. Historický vývoj azylového práva.....	27
3.1 Starověké právo azylu.....	27
3.1.1 Egypt, Chetitská říše, Čína a Izrael.....	27
3.1.2 Řecký azyl.....	30
3.1.3 Římský azyl.....	31
3.2 Středověké právo azylu.....	33
3.2.1 Raný středověk a právo azylu.....	33
3.2.2 Vrcholný středověk a právo azylu.....	38
3.3 Novověké právo azylu.....	40
3.3.1 Diplomatický azyl v novověku.....	41
3.3.2 Územní azyl v novověku.....	43
3.3.3 Církevní právo azylu v novověku.....	44
4. Sankce za porušení azylového práva.....	48
4.1 Exkomunikace, exil, vyhnanství.....	48
5. Obecné formy azylového práva.....	52
5.1 Církevní právo azylu.....	52
5.2 Světské právo azylu.....	56
5.3 Diplomatické právo azylu.....	58
5.4 Mezinárodní azylové právo.....	61
5.4.1 První etapa vývoje mezinárodního azylového práva.....	61
5.4.2 Druhá etapa vývoje mezinárodního azylového práva.....	62
5.4.3 Třetí etapa vývoje mezinárodního azylového práva.....	65
5.4.4 Čtvrtá etapa vývoje mezinárodního azylového práva.....	66

6. Azylové právo 20. století.....	68
6.1 Azylové právo v období první československé republiky.....	68
6.2 Azylové právo v období Protektorátu Čechy a Morava.....	73
6.3 Azylové právo po konci druhé světové války.....	76
6.3.1 Československé azylové právo po druhé světové válce.....	77
6.3.2 Mezinárodní vývoj azylového práva po 2. světové válce....	81
6.3 Evropské azylové právo.....	84
6.4 Azylové právo v České republice.....	89
Shrnutí.....	95
Resumé.....	99
Seznam použité literatury a pramenů.....	103

Úvod

Azylové právo, a s tím spojené uprchlictví, je fenoménem dnešní doby. S pojmem azyl a uprchlík se setkáváme de facto každý den. Ať se jedná o tištěná či internetová média, nebo názory jednotlivců, ve většině případů se nedozvíme historický kontext, ze kterého se azylové právo vyvíjelo a vedlo k současné úpravě azylového práva.

Tato práce se zaměřuje na historický vývoj azylového práva z pohledu právních dějin. Práce je rozdělena do několika hlavních kapitol a podkapitol. Rigorózní práce vychází z dostupných historických a historicko-právních publikací, odborných článků a mezinárodní literatury. V rigorózní práci jsou místy použity přímé citace dobových pramenů, které vypovídají o historické situaci azylového práva.

V první části rigorózní práce je ve stručnosti čtenář seznámen s pojmy azylu, azylového práva, uprchlictví a uprchlíka, a jejich historických a současných zákonných definic. Tyto základní pojmy jsou důležité pro další čtení této práce a pochopení institutu azylu, který je v dalších kapitolách dopodrobna vysvětlen.

Druhá část mé práce se zabývá jednotlivými druhy azylu v rámci místní, osobní a časové působnosti azylového práva. Dále se také věnuje problematice interního a externího práva azylu. Podkapitola zabývající se azylem místa představuje stručný vývoj místního azylu od veřejných prostranství zasvěcených bohu po azylová města. Další podkapitola zabývající se osobním azylem čtenáři představuje vývoj osobního azylu a specifické formy osobního práva azylu. Zvláštní zřetel této podkapitoly je věnován právě specifickým formám azylového práva, plášťové ochraně, ochranným dopisům a ochranným listinám. Poslední podkapitola se zabývá časovým azylem, který je specifickým druhem azylového práva, vycházející z určitého časového úseku.

Třetí část rigorózní práce je zaměřena na historický vývoj azylového práva v právních dějinách. První podkapitola pojednává o azylovém právu ve starověku, konkrétně ve starověkém Egyptě, Chetitské říši, Číně a Izraeli. Na tuto podkapitolu navazuje další podkapitola zabývající se raně středověkým a středověkým azylovým právem. Ve středověku se také poprvé setkáváme s přímluvou neboli intercesí jako jistou formou azylového práva. Navazující

podkapitolou historického vývoje azylového práva je podkapitola s názvem Novověké právo azylu. V této kapitole jsou podrobněji rozebrány novověké formy azylového práva církevního, územního a diplomatického.

Čtvrtá část práce se věnuje sankcím, které nastávaly v případě porušení azylového práva. Tato kapitola navazuje na část zaměřenou na historický vývoj azylového práva. Nejdůležitějším institutem v této kapitole je exkomunikace, která představuje sankci za porušení práva azylu

V páté části je čtenář seznámen s jednotlivými druhy azylového práva v rámci jeho historického vývoje. Jedná se o církevní azylové právo, světské azylové právo, diplomatický azyl a mezinárodní azylové právo. Církevní azylové právo je v této kapitole také porovnáváno v rámci konfliktu církevního azylu se světskou mocí. Institut světského práva azylu je představen z hlediska jeho vývoje, jako jisté královské výsady pro poskytování azylu v azylových městech. Třetí část podkapitoly se věnuje diplomatickému azylu a jeho kořenům. Poslední podkapitola se zabývá mezinárodním azylovým právem z pohledu právních dějin. Tato podkapitola je rozdělena do čtyř částí, které představují jednotlivá období formování mezinárodního azylového práva.

Poslední část rigorózní práce je věnována azylovému právu ve 20. století. Kapitola s názvem „Azylové právo 20. století“ je rozdělena do čtyř podkapitol. První podkapitola se věnuje azylovému právu v období první republiky. V této pasáži je nastíněn vývoj azylového práva v Československu a možnosti získávání azylu. Druhá podkapitola se věnuje azylovému právu v období Protektorátu Čechy a Morava. V této části je uveden zvláštní případ dobového poskytování azylu evropským uprchlíkům v zemích mimo Evropu. Zároveň je tato podkapitola věnována mezinárodnímu vývoji azylového práva po druhé světové válce. Třetí podkapitola se zabývá evropským azylovým právem. Evropské azylové právo je zde představeno stručněji, jelikož se jedná o poměrně mladý institut historie azylového práva. Čtvrtá podkapitola se zabývá azylovým právem v České republice. Tato podkapitola slouží k pohledu do současného azylového práva. V této podkapitole jsou uvedeny základní zákony upravující azyl na území České republiky a dále je podrobněji rozebrána problematika pronásledování a důvodů pronásledování z pohledu českého azylového práva.

Závěrem rigorózní práce je shrnutí, ve kterém jsou shrnuty nejdůležitější poznatky z rigorózní práce.

Rigorózní práci na téma: „Historický vývoj azylového práva“ jsem si vybral z několika důvodů. Prvním důvodem je vlastní zájem o danou problematiku azylu a uprchlictví, jejich příčiny a důsledky, jak na místní, tak i na evropské úrovni, kde je uprchlictví často používáno jako nástroj strachu a vlivu. Nejedna politická kampaň byla vystavěna na strachu z uprchlíků, který se rozmohl v posledních letech. Lidé se ve většině případů bojí toho, co neznají a ve většině případů jsou to právě historické souvislosti, které mohou vést k omylům a chybám.

Druhým důvodem bylo to, že v současné právní literatuře existuje pouze malé množství ucelených děl, které sledují azylové právo v jeho historickém vývoji a s ním související uprchlictví. Tato práce by tak mohla sloužit jako jistý zdroj inspirace pro budoucí badatele v oblasti právních dějin azylového práva.

Ve své práci jsem se nechal inspirovat dílem JUDr. Antonína Lojka, „České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?“, které považuji za nejucelenější dílo mapující dějiny azylového práva.

Pochopení historie azylového práva a jeho vývoje by mohlo přispět k vlastnímu pochopení a případnému řešení současného problému, vycházejícího z uprchlické krize.

1. Azyl, azylové právo a uprchlictví

1.1 Vymezení pojmu azyl

Původ slova azyl můžeme sledovat ve starověkém Řecku, kde se poprvé objevilo řecké slovo asylos, které znamená útočiště či bezpečí. Slovo asylos bylo negativním vymezením řeckého slova sýlan, které označuje násilí spáchané na majetku cizinců či na cizincích samých. Slovo asylos tedy znamenalo jisté bezpečí pro cizince. Postupem času se z pouhého označení osob potřebujících ochranu stala jakási právní norma, která byla dvojího druhu. Prvním druhem řeckého azylu byla ochrana – hikésia, která se vázala k posvátnému, tedy se jednalo o jistý druh církevního azylu. Druhým typem byl azyl městský, tedy asýlia, který byl udělován řeckou obcí. Řecký azyl byl jistou formou osobního privilegia, které však bylo definováno prostorově a označovalo místo, ve kterém našla pronásledovaná osoba jistou ochranu.

Křesťanský církevní azyl byl pokračovatelem antického chrámového azylu. Jeho působnost dosahovala až do raného novověku. Symbolickým prvkem tehdejších církevních staveb byly kamenné monumenty, umístěvané většinou na kostelních portálech či klášterních branách. Tyto monumenty sloužily pro účel dotyku pronásledované osoby. Tento záměrný dotek znamenal, že pronásledovaný dostává své právo azylu před pronásledovatelem a je chráněn před násilím či pomstou.¹

Soudobá právní úprava azylu je definována článkem 43, zákona číslo 2/1993 Sb. Listiny základních práv a svobod takto: „*Česká a Slovenská Federativní Republika poskytuje azyl cizincům pronásledovaným za uplatňování politických práv a svobod. Azyl může být odepřen tomu, kdo jednal v rozporu se základními lidskými právy a svobodami.*“²

¹ LOJEK, Antonín. České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Prameny a nové proudy právní vědy. s. 10

² Zákon č. 2/1993 Sb. Dostupné online: <https://zakonyprolidi.cz/cs/1993-2>

Podle čl. 14 Všeobecné deklarace lidských práv, můžeme azyl definovat takto: „*Každý má právo vyhledat si před pronásledováním útočiště v jiných zemích a požívat tam azyl.*“³

Azyl jako takový není vysloveně právně definován. Ku příkladu Ottův slovník naučný definuje azyl jako „místo chráněné před násilím, zejména útočiště provinilců.“⁴

Dalibor Jílek ve svém článku zabývajícím se problematikou uprchlictví, definuje azyl takto: „*Azyl je výraz označující zpravidla poskytnutí útočiště (útulku). Samotný pojem „azyl“ má svůj etymologický původ v řeckém obratu „asylon“ a znamená svobodu od uchvácení.*“⁵

Azyl jako takový tedy můžeme chápat v rovině osobní i místní. Z pohledu historického bych se spíše přikláněl pro vymezení pojmu azylu jako určitého místa, kde hledat ochranu, to samo o sobě znamená i jeden z výkladů slova azyl – útočiště. V moderním pojetí v rámci vázanosti mezinárodních smluv však musím podotknout, že azyl je spíše právo, a to právo ochrany v konkrétně vymezených případech za konkrétním účelem.

1.2. Vymezení pojmu azylového práva

Azylové právo jako takové ve svém obsahu pojí dva jisté pojmy, a to azyl a právo. Terminologie slova azyl je výše vymezena. Jedná se tedy o jisté místo, útočiště či ochrana pro jedince, který ji potřebuje. Co je to právo, je velice těžké definovat. Jedna z teorií práva je taková, že právo je multidimenzionální fenomén, který musí být zkoumán ve vícero rovinách, a to v rovině normativní, kde právo ztělesňuje specifický systém pravidel regulujících chování subjektů práva, v rovině sociální, kde právo vystupuje jako systém společenských vztahů determinujících obsah těchto pravidel a zároveň jako výsledek normativní regulace, v rovině axiologické, kde je právo zkoumáno z hlediska hodnot, které jsou v normativní regulaci zprostředkovány v rovině mocenské, kde právo funguje

³ Všeobecné deklarace lidských práv. Dostupné online: https://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/12/UDHR_2015_11x11_CZ2.pdf

⁴ Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Dostupné online: <http://www.digitalniknihovna.cz/nkp/view/uuid:33b52900-e6e4-11e4-a794-5ef3fc9bb22f?page=uuid:32a76fe0-0b3e-11e5-b562-005056827e51&fulltext=asyl>

⁵ JÍLEK, Dalibor. Uprchlíctví v České republice v legislativních a migračních souvislostech. Časopis pro právní vědu a praxi. 1999, č. 4, s. 333

jako prostředek realizace státní či mezinárodní politiky a v rovině informační, kde právo vystupuje jako nositel informací pro adresáty právních norem.⁶

Právo může být chápáno v objektivním, nebo v subjektivním smyslu. Objektivní smysl práva je takový, že právo je soubor obecně závazných pravidel chování, stanovených či uznaných státem v určité specifické formě, popřípadě souhrn právních pravidel určité oblasti lidského života. Subjektivní smysl práva představuje určitou možnost chování, zaručenou subjektům práva objektivním právem.⁷

Azylové právo jako právní pojem tedy můžeme vykládat několika způsoby. V rovině normativní azylové právo vystupuje jako specifický systém pravidel, upravující azyl, azylové právo a s ním související uprchlictví. Azylové právo v rovině sociální reflektuje společenské vztahy dané doby a zároveň je výsledkem normativní regulace státu. V rovině axiologické azylové právo reflektuje hodnoty, které jsou v normativní regulaci zprostředkovány. Azylové právo v rovině mocenské často vystupuje jako politický nástroj státní či mezinárodní politiky.⁸

V objektivním smyslu práva je azylovým právem souhrn všech právních norem, které upravují hlavní znaky poskytování ochrany. Subjektivní smysl azylového práva charakterizuje právo pronásledovaného na poskytnutí ochrany upravené právem objektivním. Objektivní a subjektivní smysl azylového práva nemůže být jeden bez druhého. Pro úspěšné uplatnění subjektivního práva, tedy práva na azylovou ochranu, musí existovat právo objektivní, tedy jednotlivé právní normy upravující azyl. Objektivní právo jako takové, nemusí ve všech případech subjektivní právo zakládat. Objektivní právo může právo subjektivní omezovat či zakazovat.⁹

Azylové právo tedy můžeme chápat jako právní institut ochrany, zaručený státem v konkrétně vymezených případech. Je to jakýsi společenský prostředek,

⁶ GERLOCH, Aleš. Teorie práva. 4., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 19

⁷ LOJEK, Antonín. České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Prameny a nové proudy právní vědy. s. 11

⁸ GERLOCH, Aleš. Teorie práva. 4., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 19

⁹ LOJEK, Antonín. České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Prameny a nové proudy právní vědy. s. 12

upravený zákonem, zaručující pomoc, humanitu a pocit bezpečí pro určité jedince, kteří mohou toto právo využívat.

1.3 Vymezení pojmu uprchlík a uprchlictví

Pojem uprchlík je definován podle dvou základních dokumentů mezinárodního práva – Úmluvy o právním postavení uprchlíků z roku 1951 a Protokolu týkajícího se právního postavení uprchlíků z roku 1967.

Uprchlík je tedy: "*Osoba, která se nachází mimo svou vlast a má oprávněné obavy před pronásledováním z důvodů rasových, náboženských nebo národnostních, nebo z důvodů příslušnosti k určitým společenským vrstvám nebo i zastávání určitých politických názorů, je neschopna přijmout, nebo vzhledem ke shora uvedeným obavám odmítá ochranu své vlasti; totéž platí pro osobu bez státní příslušnosti nacházející se mimo zemi svého dosavadního pobytu následkem shora zmíněných událostí, a která, vzhledem ke shora uvedeným obavám, se tam nechce nebo nemůže vrátit.*"¹⁰

Úmluva o právním postavení uprchlíků z roku 1951 tedy definuje uprchlíka jako osobu, která má „odůvodněný strach z pronásledování.“ Tato fráze je jakousi podstatou definice uprchlíka a uprchlictví, jelikož v sobě zahrnuje objektivní i subjektivní prvky uprchlictví. Strach v této souvislosti vystupuje jako základní negativní emoce, subjektivní prvek, který může představovat relevantní pohnutku vedoucí k útěku. Vrozeným podnětem strachu je ohrožení života, jeho variantami jsou pak obava, hrůza, zděšení a panika. To vše může vést k ovlivnění mysli jedince, které se pak projeví v nutkání útěku. Ženevská úmluva z roku 1951 za příčinu strachu určuje pronásledování, čímž vytváří kauzální nexus mezi strachem a pronásledováním, který však není směrodatným, jelikož strach může nastat až po opuštění státu původu jedince. Objektivní prvek je patrný v odůvodněnosti strachu jako takového. Strach jako psychický subjektivní stav musí vycházet z objektivní situace, z okolností které dotčeného jedince obklopují, které vytvářejí situační i obecné pozadí dané situace v domovském státě.¹¹

¹⁰ Úmluva o právním postavení uprchlíků. Dostupné online: <http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/uprchlici.pdf>

¹¹ ČEPELKA, Čestmír, Dalibor JÍLEK a Pavel ŠTURMA. Azyl a uprchlictví v mezinárodním právu. Brno: Masarykova univerzita, 1997. s. 104

2. Druhy azylu

2.1 Interní a externí azyl

2.1.1 Interní azyl

Interní azyl je druhem azylu, který je poskytnut osobě na území státu, ve kterém je osoba pronásledována státem jiným. Interní azyl tedy poskytoval jistou ochranu pronásledovaného. Místem poskytnutí ochrany byla místa určitých budov, jako například budovy diplomatických misí. Jednalo se tedy o právo azylu v přesně vymezených místech s jistým mezinárodním prvkem ochrany pronásledované osoby. V dřívějších dobách byl interní azyl spíše vnitrostátní problematikou. Ve starověku interní azyl vystupoval ve spojitosti s posvátnými místy, jako byly například chrámy, kostely či kláštery. Interní azyl byl omezen na příslušné důvody a osoby, především se týkal uprchlíků, kteří byli stíháni pro zločiny. Interní azyl byl církevní záležitostí. Avšak již v období středověku můžeme zaznamenat vedle církevního interního azylu i světský interní azyl. Světský interní azyl byl provozován prostřednictvím císařských privilegií, která definovala místa azylu, nejen jako budovy, ale také jako města či panství. Dále byly rozšířeny důvody práva azylu, které se týkaly nejen zločinců, ale také vyznání víry či sociálních omezení. Problematická otázka souvisela s poskytováním azylu pachatelům politických zločinů. Celé středověké azylové právo pracovalo pouze s interním azylem.¹²

2.1.2 Externí azyl

Externí azyl je jakýsi protiklad k azylu internímu. Tento protiklad lze spatřovat v tom, že externí azyl poskytuje ochranu kdekoli na státním území cizího státu. Nejedná se tedy o ochranu na přesně určeném místě v podobě například kostela či města. Externí azyl, stejně jako azyl interní, je úzce propojen s mezinárodním prvkem, kdy je poskytována ochrana uprchlíkovi na území státu, ve kterém je pronásledován státem jiným. Externí azyl bývá rovněž označován jako azyl územní.¹³

¹² LOJEK, Antonín. České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Prameny a nové proudy právní vědy. s. 36

¹³ Tamtéž. s. 37

2.2 Místní azylová ochrana

Místní azylovou ochranu z historického pohledu můžeme definovat jako jakési místo ochrany či útočiště. V nejstarších dobách byl nejrozšířenějším druhem místního azylu azyl, který byl poskytován na svatých místech. Tato místa útočišť vznikala vysvěcením a sloužila k poskytování ochrany uprchlíkům a provinilcům. Svatá místa byla považována za nedotknutelná a byla vždy chráněna pomocí nejrůznějších předpisů a nařízení. V pozdější době byla tato místa chráněna i trestními normami. Svátost míst byla uznávána nejen církevní mocí, ale také mocí světskou. Ochranný charakter svatých míst se nevztahoval pouze na místo útočiště, ale také na předměty, které se v místě útočiště nalézaly a hlavně na osoby, které na místě útočiště pobývaly.¹⁴

Historickým příkladem místního azylu může být starověký Řím. Římané zprvu uctívali své bohy pod širým nebem. Tato místa se stala místy svatými. Prvním dochovaným svědectvím o územním azylu je zpráva římského životopisce a filozofa Plútarcha. V jednom ze svých spisů hovoří o místě azylu, který se nacházel v háji. První lokalizace azylu v Římě se ostatně týká místa, které se nacházelo mezi dvěma vrchy na Kapitolu, tedy na dnešním kapitolském náměstí. Pokud se o něm v pramenech hovoří, říká se, že se nalézal „*inter duos lukos*“ (mezi dvěma háji). Romulus a Remus jej údajně zasvětili bohovi Asyliovi.¹⁵

V pozdější době místní azyl se nacházel v místech náboženských staveb. V době císařské měly charakter místního azylu císařská vyobrazení a sochy císařů, jež v určitých případech poskytovaly ochranu proti pronásledování a okamžitému násilí.¹⁶

Místní azyl se z historického pohledu vyvíjel a vyvíjí do dnešní podoby. Od počátků dějin se ve všech kulturách objevovala místa jisté ochrany. Byly to

¹⁴ LOJEK, Antonín. České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Prameny a nové proudy právní vědy. s. 38

¹⁵ SKŘEJPEK, Michal. *Ius et religio: právo a náboženství ve starověkém Římě*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999. s. 211 a 212

¹⁶ Ottův slovník naučný, Praha, Díl II., s. 930. Dostupné online:

[http://kramerius4.nkp.cz/search/i.jsp?pid=uuid:33b52900-e6e4-11e4-a794-](http://kramerius4.nkp.cz/search/i.jsp?pid=uuid:33b52900-e6e4-11e4-a794-5ef3fc9bb22f#monograph-monographunit-page_uuid:32a76fe0-0b3e-11e5-b562-005056827e51)

[5ef3fc9bb22f#monograph-monographunit-page_uuid:32a76fe0-0b3e-11e5-b562-005056827e51](http://kramerius4.nkp.cz/search/i.jsp?pid=uuid:33b52900-e6e4-11e4-a794-5ef3fc9bb22f#monograph-monographunit-page_uuid:32a76fe0-0b3e-11e5-b562-005056827e51)

například svatyně, jeskyně, chrámy, kostely či azylová města, která sloužila jak uprchlíkům, tak provinilcům.¹⁷

Místní azyl z pohledu dnešní doby představuje určité formy pomoci uprchlíkům z cizích států, pronásledovaných z politických důvodů svým domovským státem. Tuto kategorii místního azylu bychom mohli chápat jako jakýsi druh externího azylu. Mezinárodní prvek v tomto případě je splněn a prvek teritoriality celého území také. Vše se však odvíjí od mezinárodních smluv, kterými jsou jednotlivé státy vázány. Místní azyl v dnešní době nepředstavuje pouze pomoc pronásledovaným uprchlíkům, ale také představuje pomoc osobám bez přístřeší, obětem domácího násilí a podobně postiženým jedincům. Tento druh místního azylu lze specifikovat jako azyl místní vnitřní, kde dotčené osoby z obyvatelů státu hledají pomoc ve svém státě. Příkladem mohou být státem zřízené azylové domy. Zde je prvek místa, avšak chybí zde prvek mezinárodní, proto se jedná o místní azyl vnitřní.¹⁸

2.3 Osobní azyl

Osobní azyl je specifickým druhem azylového práva s prvky ochrany a imunit nejčastěji pro jedince či skupinu osob. Tento zvláštní druh azylu měl poskytnout ochranu před všeobecným právním stavem. Příkladem může být poskytnutí ochrany ve formě ochranné listiny. Osobní azyl mohla poskytnout pouze osoba mocná a vlivná. Nejčastěji osobní azyl poskytovala mocná úřední osoba, kterou byl zejména panovník, jeho rodina, kníže, papež či biskup.¹⁹

Příkladem osobního azylu může být Francie 13. století, kdy došlo k výraznému posílení královské moci. Král tehdy vystupoval jako představitel samotného Boha, a tak jemu i církevním představitelům byla zaručena jistá ochranná „povinnost“. Dále byla ve Francii, po vzoru převzatého z katolické církve, preferována ochrana ve formě čtyřiceti královských dnů, zajišťovacího slibu a královské záštity. Právě královská záštita byla typickým příkladem osobního azylu. Institut královské přísahy spočíval ve vyjmutí určitých osob pod ochranu krále zvláštní ochranou listinou. Osoby pod ochranou listinou byly

¹⁷ LOJEK, Antonín. České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Prameny a nové proudy právní vědy. s. 38

¹⁸ Tamtéž. s. 37

¹⁹ Tamtéž. s. 39

například členové královské rodiny, královští úředníci, vyslanci nebo královští poslové. Případný útok na tyto osoby byl pak pokládán za útok na samotného krále.²⁰

Středověká Anglie osobní azyl upravovala například institutem královského míru. Účinnost takové ochrany spočívala na králově dobré vůli a na jeho schopnosti mír vynutit. V případě porušení královského míru byl provinilec stíhán uložením těžké pokuty a dalších trestů. Samotný král, jeho rodina, vysocí úředníci a šlechtici požívali jistých privilegií, ochrany a imunit. Pod královskou ochranou však byly také určité osoby a věci. Mezi chráněné osoby patřili církevní hodnostáři, ženy, děti, kupci či vyslanci. Zajímavostí jsou právě ony chráněné věci, které do jisté míry vystupují z principu osobního azylu. V Anglii to byla například opatství, nebo královská prozatímní sídla.²¹

Institut osobního azylu byl praktikován i v českých zemích. Ochranná „povinnost“ náležela králi, pánům a vladykům z plného soudu. Příkladem může být zemský sněm konaný roku 1492, kde byl vydán zákaz vystavovat ochranné listiny „*zemským zhoubencům*“ bez povolení „*krále JMti neb panuov a vládyk z plného soudu*“.²²

V dobách mezivládí, kdy původní mandát krále zanikl, ale zatím král nový nenastoupil na trůn, popřípadě byl-li král nezletilý, ochrannou listinu vyhovovali či potvrzovali zemští správci a gubernátoři. V některých případech byly ochranné listiny vyhotovovány zemským sněmem. Své ochranné listiny, v době mezivládí či v době nezletilosti panovníka, mohli také vydávat moravští a slezští stavové. Roku 1611 v období, kdy stavovská monarchie dosáhla svého vrcholu, byla na zemském sněmu dohodnuta úmluva, že ochranné listy lze vydávat pouze s povolením a dobrozdáním hejtmana markrabství moravského či s vědomím zemského soudu.²³

²⁰ BALÍK, Stanislav. Právní dějiny evropských zemí a USA: (stručný nástin). Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 1999. s. 139

²¹ Tamtéž. s. 140

²² LOJEK, Antonín. České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Prameny a nové proudy právní vědy. s. 40

²³ KLIMENT, Josef. Glejty v českém státě. V Praze: Jan Kapras, 1928. s. 7

Postupem času došlo k určitému omezení královské výsady udělování královských ochranných listin. Toto omezení královských ochranných listin se objevuje ve Vladislavském zřízení zemském z roku 1500: „*Nalezli za právo páni na plném soudu všem vuobec, aby již více žádný král český neglejtovál ani glejtovati nemohl nižádného před soudem zemským*“.²⁴

Pravomoc udělování ochranných listin měl do jisté míry na Moravě hetman. Hejtman tak plnil jistou alternativu ke králi.²⁵

Osobní ochrana ve středověku se dotýkala nejen osob, jako byli například kupci či studenti, ale také míst, jako byly kláštery. Příkladem mohou být kláštery a kostely požívající zesílené královské ochrany, kdy její porušení bylo přísně trestáno. V některých případech i trestem smrti. Jinou podobu královské ochrany uvádí listina z roku 1282, kterou římský král Rudolf nařídil všem obyvatelům města Chebu a ministrálům Chebské krajiny chránit Waldsasský klášter: „*Rudolphus dei gracia Romanorum rex semper augustus. Prudeutibus viris sculteto, consulibus et vniuersis ciuibus de Egra nencnon ministerialibus eiusdem domini, dilectis suis fidelibus, graciam suam et omne bonum. Vobis vniuersis et singulis sub obtentu gracie nostre firmiter precipimus et precise mandami, quatenus monasterium de Waltsassen cum personis et rebus vobis habeatis fideliter recomissum et ipsum manu tenere et defendere contra quoslibet offensores nullatenus omittatis et, in quibuscunque cellerarius eiusdem monasterii vestrum auxilium inuocauerit, sibi prestetis consilium et iuuamen...*“.²⁶

Díky silicímu vlivu a moci papežství se do popředí dostává papežská ochrana, která byla jistým protějškem královských ochranných privilegií. Ochrana poskytovaná papežem se zrodila na základu skutečnosti, že papež platil za následovníka apoštola Petra a ochrana poskytovaná papežem je připodobněna jako ochrana samotného svatého Petra. Na základě těchto skutečností byla papeži přisuzována přímo královská moc a papež byl chápán jako vladař a ochránce

²⁴ Vladislavské zřízení zemské. Dostupné online: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:a6663320-04f5-484a-b414-a929ca047e5e?page=uuid:56194fda-e86b-4c54-af7c-fa9d5c058722>

²⁵ KLIMENT, Josef. Glejty v českém státě. V Praze: Jan Kapras, 1928. s. 48

²⁶ LOJEK, Antonín. České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Prameny a nové proudy právní vědy. s. 41

katolické církve. Papežská ochrana tedy měla podobné účinky jako královská ochrana v rámci osobního práva azylu.²⁷

2.3.1 Osobní azylová ochrana

V nejstarších dobách osobní azylová ochrana byla garantována určitou osobou, rodinou, rodem, kmenem, skupinou, komunitou, společenství či společností. Vždy tedy azyl na osobní úrovni souvisel s jedincem a jeho blízkém okolí. Ono jedincovo blízké okolí mu mohlo v případě jeho potřeby zajistit jisté imunity. Prosebník, tedy osoba požadující ochranu, svou prosbou sdělila okolí, tedy že potřebuje ochranu a ono mu mohlo vyhovět.²⁸

S institutem prosby se setkáváme již ve starém Řecku, kde vyslovení prosby o pomoc v jakékoli formě mělo různé vnější podoby. *„Nejčastěji se projevovali vykonáním určitých rituálních gest jako položení ruky na koleno osoby nebo sochy. Kromě přímého tělesného kontaktu se za tradiční rituál prosebníka pokládalo dotknutí se dveří chrámu, oltáře či sednutí si na oltář. V praxi totiž samotný pobyt na posvátném místě neznamenal automaticky ochranu. Božstvo, respektive kněz mohl prosebníka odmítnout s odůvodněním, že jeho žádost o ochranu je neoprávněná.“*²⁹

Hledající ochrany mohl získat ochranu dotekem, společným jídlem, výměnným darem, objetím, skrytím pod plášť ženy poskytující azyl, nebo přítomností královny.

Například dotek představoval jistý silný objekt. *„Skrz fyzický dotek člověka byl vyvolán účinek, který měl za následek, buď že na jiného přešla moc a podstatný charakter osobitosti nebo, že se obě moci (síly) společně spojily a tím nastala skutečná přísaha obou osob. Přirozeně, při doteku hraje ruka jako orgán těla zvláštní roli. Při uchopení ruky tak nastávaly zvláštní účinky. Podání ruky zahrnuje vzájemný slib míru a ochrany a představuje zároveň přijetí do*

²⁷ LOJEK, Antonín. České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Prameny a nové proudy právní vědy. s. 41

²⁸ Tamtéž. s. 42

²⁹ HRNČIAROVÁ, Daniela. Právo azylu na hraniciach medzi kresťanským a pohanským svetom, In: Zborník z konferencie Pohanstvo a Kresťanstvo, Banská Bystrica 2003, s. 84

*ochranného společenství. To se například projevovalo při vstupu do družiny krále, ochranný a věrný charakter se provedl tak, že se měla políbit ruka krále.*³⁰

Kromě toho, že prosebník prosil o poskytnutí ochrany své nejbližší okolí, mohl prosebník prosit o poskytnutí ochrany u královského majestátu. Královský majestát byl jistým ztělesněním božské moci a očekávalo se od něj, že nechá svůj „dům“ otevřený pro uprchlíky a pomůže jim, bez ohledu na vážnost kauzy prosebníka a oprávněnost jeho prosby. Skutečnost, že prosebník hledal azyl u panovníka, stačila k tomu, aby byl panovník svou ctí zavázán pomoci mu. Pokud prosebníka král zklamal, například jeho prozrazením, utrpěla králova důstojnost ve smyslu projevu jeho bezcharakternosti.³¹

Právo poskytnutí osobní ochrany není právní normou. Jednalo se spíše o možnost poskytnout jistou ochranu než o právo na ochranu. Prosba byla jakási formulace, jejíž přijetí mělo symbolický charakter, jako například dotek ruky či objetí.

2.3.2 Zvláštní formy osobní azylové ochrany

Mezi zvláštní formy osobní azylové ochrany můžeme zařadit institut plášťové ochrany, ochranného dopisu a ochranné listiny.

2.3.2.1 Ochrana pláštěm

Symbolika ochrany pláštěm vychází z evropské středověké představy o plášti jako zdroji ochrany a azylu. Ochrana pláštěm však ve středověku nevznikla. Její vznik sahá do doby předkřesťanské a dozvídáme se o ní ze starých pohanských legend. Jedna z legend vypráví o Odinovi, starogermánském bohu, který objímal zemi v modrém plášti.³²

Institut ochrany pláštěm se projevuje zejména u panovníků. Dobovým příkladem může být pověst o císaři Konrádovi: *„Císař Konrád, chtěl postavit hrad, avšak stavba hradu se mu nedařila, neboť vrchol hory, na kterém hrad měl stát, byl obsazen d'áblem, který práci na stavbě hradu rušil, a tím nebylo možné stavbu hradu dokončit. Tehdy se císař rozhodl roztrhat svůj plášť a navinul z něho*

³⁰ LOJEK, Antonín. České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Prameny a nové proudy právní vědy. s. 42

³¹ Tamtéž. s. 42

³² Tamtéž. s. 44

*provaz. Provaz poté nakázal položit kolem hory a tím zahnal d'ábla. Hrad byl dostavěn a od té doby nese název Plášťový hrad.*³³

Nejen panovníci poskytovali ochranu pláštěm. Ženský plášť měl také ochranný účinek. Asi nejzajímavější je teorie modrého pláště Panny Marie. Mniši z řádu Cisterciáků uctívali Pannu Marii jako plášťovou světici. Koncem 13. století vytvořil řád Dominikánů ideu růžencové madony, která měla pod svým pláštěm ochraňovat celé křesťanství.³⁴

Ochrana Panny Marie se připisovala kostelům, klášterům a městům. Příkladem může být, když za třicetileté války v roce 1648 zaútočili na Prahu Švédská vojska a pražští vojáci bitvu vyhráli, Ferdinand III. ocenil všechny, kdo se za obložení města nějak vyznamenali, a „*v samém středu křesťanstva, totiž na Staroměstském náměstí, již dříve zarudlém krví mučedníků,*“ dal v červnu roku 1650 postavit mramorový sloup se sochou Panny Marie, „*neboť jejím božským zakročením bylo město zachráněno.*“ Takto událost zapsal pozdější arcibiskup Jan Bedřich z Valdštejna.³⁵

Do konce 14. století v českých zemích mohla stíhanému uprchlíku poskytnout ochranu manželka nebo královna. „*Tuto znamenaj, že ten pohnaný, když by byl u své ženy oddané nalezen, a ona jej objala, anebo svým rúchem přikryla, že ot nie nemá vzat býti, ani které žalosti trpěti... anebo před královú Českú, také tu nemá vzat býti, ale pokoje požití.*“³⁶

2.3.2.2 Osobní dopisy a ochranné listiny

Osobní dopisy a ochranné listiny jsou zvláštní formou osobního azylu. Osobní právo azylu spočívalo v tom, že držiteli osobního dopisu či ochranné listiny byla, na základě autority vyhotovitele listin, zaručena bezpečnost během cesty, zajištěna ochrana osobní integrity, ochrana před zadržením a zatčením, či ochrana spočívající v bezpečném návratu z jednání soudu. Tato ochrana zejména náležela osobám na cestách ke králi a na sněm, či provázela cesty cizích vyslanců,

³³ LOJEK, Antonín. České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Prameny a nové proudy právní vědy. s. 44

³⁴ Tamtéž. s. 45

³⁵ HORA-HOŘEJŠ, Petr. Toulky českou minulostí. Praha 1995. s. 75

³⁶ LOJEK, Antonín. České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Prameny a nové proudy právní vědy. s. 45

kupců a jiných cizinců. Nejednalo se však pouze o ochranu vyšších členů společnosti. Ochranných dopisů a listin mohl využít například i uprchlík či provinilec, který se z místa azylu přesouvá na místo soudu a zpět mu má být zaručen bezpečný návrat. Další osoby, které mohli požívat ochranu ochranných listin, byli poutníci, cizinci, kupci, političtí odpůrci, vypovězenci, osoby obviněné, dlužníci a zběhové.

Z historického pohledu jsou známy ochranné listiny císařské, královské, papežské, zemské, stavovské a ochranné listiny jednotlivých osob. Příkladem ochranné listiny papežské byla papežská ochranná listina vyhotovená papežem roku 1461 pro české posly krále Jiřího z Poděbrad.³⁷

Královské ochranné listiny poskytovaly jimi obdařeným osobám záruku v podobě neusmrcení. Tato záruka se vztahovala na všechny bez rozdílu stavu a povolání. V případě, že někdo osobu chráněnou ochrannou listinou usmrtil, měl být stížen stejnou měrou i se svými statky.³⁸

Historickým příkladem slibu ochranné listiny a jeho porušení je známý případ cesty mistra Jana Husa na koncil do Kostnice. Roku 1414 se vydal církevní reformátor mistr Jan Hus na ekumenický koncil do německého města ležícího na hranicích se Švýcarskem Kostnice. Jan Hus byl opatřen ochrannou listinou ve formě svobodného glejtu vystavenou císařem Zikmundem. I přes to, že požíval ochrany svobodného glejtu, byl ve městě Kostnici zatčen a uvězněn. Následujícího roku byl upálen na hranici jako kacíř. Ze znění glejtu císaře Zikmunda vyplývá, že mistru Janu Husovi byla zaručena bezpečná cesta do Kostnice a zpět, přičemž účel cesty, který byl i důvodem upálení Jana Husa, nehrál v tomto ochranném glejtu roli.³⁹

Ochranná listina nebyla pouze jakýmsi dobrozdáním od krále, církve či jednotlivých osob. Jsou známy případy, kdy bylo možné ochrannou listinu zakoupit. Dobovým příkladem zpoplatnění vydání ochranné listiny v českých

³⁷ LOJEK, Antonín. České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Prameny a nové proudy právní vědy. s. 45 a 46

³⁸ Tamtéž. s. 46

³⁹ KLIMENT, Josef. Glejty v českém státě. V Praze: Jan Kapras, 1928. s. 8

zemích je případ z roku 1545, kdy ochranná listina vydaná králem pro židy, byla podmíněna ročním poplatkem ve výši 300 kop grošů a měla platnost tři let.⁴⁰

Ochranná listina či ochranný dopis měl písemnou formu, obvykle otevřeného listu s působností pro všechny úřední orgány a obyvatele daného území. Osobní působnost ochranné listiny se vztahovala buď na jednu osobu, nebo pro několik osob. V případě, že ochranná listina se vztahovala na jednu osobu, mohla být ve svém textu rozšířena na všechny, kteří s obdařeným cestovali. Příkladem ochranné listiny, udělené jednotlivci, vztahující se na celou skupinu cestujících, je ochranná listina vyhotovená moravskými stavy pro Herolta z Kunštátu a z Bozkovic pro jednání v Brně z roku 1441. Listina uvádí: „...dáváme náš plný, jistý glejt a bezpečenstvie urozenému pánu Herartovi z Kunštátu a z Bozkovic od padesáti až do sta koní, s tolikéž osobami lidskými, aby mohl s námi v Brně bezpečně zde býti, mluvíti...“. Dalším příkladem ochranné listiny je ochranná listina vyhotovená Janem ze Šternberka pro Oldřicha Aksamita z Liderovic z roku 1469 : „...tak, že on nadepsaný Oldřich Axamit ode dvou až do pěti koní a v tolikéž osobách anebo v menšiem počtu muože své potreby bezpečně jednati...“.⁴¹

Forma azylové listiny byl jakýsi slavnostní slib s pevnými pravidly. Vnitřní dispozice azylových listin spočívala v tom, že se vždy rozhodovalo ve znění listiny. V listině byly především uvedeny nedostatky v konkrétním právním postavení jednotlivců, či skupin a listina tyto nedostatky zhojila. Nezáleželo na tom, zda takový nedostatek byl způsoben situací jednotlivce, nebo jeho určitým činem. Jiné ochranné listiny měly taktéž formu slavnostního slibu s pevnými pravidly, ale obsahovaly určitá privilegované postavení jednotlivce, či skupiny před právem. Rozhodující u všech ochranných listin bylo to, že dispozice musely odpovídat pravomoci svého vyhotovitele.⁴²

Ochranné listiny byly především vyhotovovány z královské moci panovníků, papežské moci či moci císařské. Existovaly však vzájemné dohody pro poskytování a neposkytování ochranných listin, postup pro jejich vyhotovení

⁴⁰ LOJEK, Antonín. České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Prameny a nové proudy právní vědy. s. 47

⁴¹ Tamtéž. s. 47

⁴² Tamtéž s. 47 a 48

mezi jednotlivými zeměmi v rámci jednoho státu, nebo v rámci okolních cizích států. Níže jsou uvedeny historické příklady vzájemných smluv:

Příkladem ochranných listin a vzájemných dohod o jejich poskytování je smlouva mezi Matyášem a králem Vladislavem z roku 1486: „...*Bránice Stošovo dědictví jest, mají ku právu Opavskému připuštění býti. A glejt jim má dán býti...*“.

Příkladem ochranných listin a vzájemných dohod o jejich neposkytování je smlouva z roku 1509 uzavřená mezi českým a uherským králem Vladislavem a kurfiřtem Ludvíkem, arcibiskupem Svaté říše římské, a Fridrichem, falckrabím rýnským a vévodou bavorským, ve které je stanoveno neposkytovat azylovou ochranu: „...*nepřátelům nebo škůdcům českého krále a Koruny...*“

Obnovené zřízení zemské z roku 1627 upravovalo ochranné listiny tak, že listiny byly prohlášeny za neplatné v případě, pokud nebyly náležitě získány. Díky tomuto ustanovení královským či zemským nepřátelům bylo zakázáno poskytovat ochranu nebo azyl. V ustanovení Obnoveného zřízení zemského o úpravě ochranných listin se píše takto: „*Jestliže Náš nebo bud' království českého ouhlavní nepřítel nebo zhoubce zemský glejt sobě způsobil nebo dostal; takového, neboližto jeho pomocníky a pomocníků pomocníky nemá žádný pod způsobem glejtu, koňmi, vozy ani zbraněmi, ani penězi nebo sice jakýmkoli jiným způsobem bud' jídlem nebo pitím nebo přechováváním, jakby se koli vymysliti mohlo, fedrovati*“.⁴³

Azylové právo ochranných listin nebylo zakotveno pouze v právu zemském, viz. výše uvedené příklady, ale také v právu městském. Příkladem může být vymezení ochranné listiny v ustanovení v Koldínova zákoníku. Článek J. XLIII stanovuje: „*Kterězby koli město aneb téhož města přísežní, item jedna osoba aneb osoby komužkoli a pro jakaužkoli příčinu, také věřitelové svým dlužníkům glejt a bezpečenství do času jistého a pod jakýmižkoli veyjminkami dali: tehdy glejt takový jednomu každému povinni budau ve všem zdržeti a to tak opatřiti, aby ani sami, ani žádný jiný na místě aneb jménem jich na toho, kteréhož glejtem ubezpečili, pro tu věc, pro kterauž mu glejt dán jest, bud' před právem, aneb před mocí, aneb toliko také na správu žádným způsobem saháno nebylo.*“⁴⁴

⁴³ Obnovené zřízení zemské z roku 1627

⁴⁴ Koldínův zákoník - Zákonodárné dílo Pavla Kristiána Koldína

2.4 Časový azyl

Časová azylová ochrana je specifickým druhem azylového práva. Časový azyl spočívá v poskytnutí jisté formy azylového práva v časovém úseku. Již od nepaměti existovaly náboženské svátky a posvátné slavnosti, které poskytovaly časově omezenou ochranu. S postupem vývoje státní společnosti, stát začal uznávat bezpečnost, jako svůj vlastní úkol, a proto se pokoušel prosadit přestávky v bojích jako období klidu. Tyto přestávky měly utužit morálku a povzbudit vojáky pro další boj. Časově vymezená období, sloužící pro přerušování bojů, prosazovala i církev.⁴⁵

Časový azyl byl specificky upravován církevním právem. Obecným institutem časové ochrany byl takzvaný boží mír. Institut božího míru chránil určité osoby a věci. Mezi chráněné osoby se řadili duchovní, poutníci, kupci či rolníci. Chráněné věci byly kostely, kláštery či mlýny. Výčet chráněných osob a věcí je pouze ilustrativní. Boží mír byl poprvé vyhlášen ve Francii roku 989 koncilem v Charroux. Boží mír vyhlášený roku 989 poskytoval ochranu osobám duchovním, poutníkům, žen rolníků a dětí. Pod trestem klatby na ně zakazoval útočit.⁴⁶

Dalším institutem církevního časového azylu bylo boží příměří či klid zbraní. Boží příměří, jako institut azylového práva, zakazovalo vést válku o velkých svátcích, v pozdějších dobách i během určitých dní v týdnu. První boží příměří bylo vyhlášeno roku 1027. Byl vydán zákaz soukromých válek o liturgických dnech a v době adventní, postní, velikonoční a svatodušní. Roku 1041 ve Francii, biskupové zakázali vedení soukromých válek ve dnech, připomínajících dny utrpení Krista. Za tyto dny byly považovány čtvrtek, pátek, sobota.⁴⁷

V následujících letech se do popředí časové ochrany dostává světská moc. Světská moc navazovala na oblast božích mírů a božího klidu. Cílem světské moci bylo v návaznosti na církevní ustanovení o časové ochraně, boje alespoň občas zastavit ustanovením zemských mírů, a zaručit tak dočasné bezpečí a klid

⁴⁵ LOJEK, Antonín. České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Prameny a nové proudy právní vědy. s. 51

⁴⁶ BALÍK, Stanislav. Právní dějiny evropských zemí a USA: (stručný nástin). Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 1999. s. 138

⁴⁷ Tamtéž. s. 138

na bitevních polích. Příkladem může být smír mezi Václavem II. a Albrechtem Habsburským. Smír byl podepsán a vešel v platnost až po smrti Václava II. v roce 1305. Vlastní ustanovení smíru, jako institutu azylové ochrany, spočívalo v tom, že Václav II. ustanovil období zemského míru: „Pak [Václav II.] svolal ke svému loži významné české pány i svého syna [Václava III.] a dal jim přísahat ‚slavný zemský mír‘, kterým se vzájemně zavazovali, že budou zachovávat v zemi pokoj, že nebudou trpět rušitele a odbojníky.“⁴⁸

Časový azyl zajišťoval bezpečí a mír obyvatelům dané země i cizincům. Nikdo nesměl rušit časový azyl, nesměl se dopustit vraždy, požáru, loupeže, přepadení či nesměl vést během tohoto období spory, hádky a boje. Časová ochrana azylu nebyla poskytována pouze na základě určitých svátků či slavností, ale projevovala se též v samotných ochranných listinách. Ochranné listiny tedy stanovovaly určitou dobu, po kterou bude poskytována časová ochrana určitému okruhu osob pro určitý účel.⁴⁹

Jednotlivé druhy azylu představovaly jisté základy azylové ochrany v průběhu dějin. Místní azyl spočíval v určení určitého místa, kde azylová ochrana mohla být požívána. Zpočátku se jednalo o volná prostranství, zasvěcená bohu. Později se jednalo o církevní stavby, pozemky, ale i světská místa včetně azylových měst. Osobní azylová ochrana se vztahovala na určitou osobu či společenství osob. Největší měrou se jednalo o krále a královskou rodinu, která požívala nejvyšších imunit a specifických postavení. V paralele s králem vystupuje církev v čele s papežem, který požíval stejných imunit. Osobní azyl v pozdějších dobách postihuje nejen krále, církevní hodnostáře, šlechtice či úředníky, ale také běžné občany státu ve formě ochranných listin a ochranných dopisů. Časová azylová ochrana se zabývá určitým časovým úsekem, po který bylo možno požívat jisté právo ochrany a míru.

⁴⁸ IVANOV, Miroslav. Královraždy, aneb, Český pitaval. V Praze. XYZ, 2010. s. 66

⁴⁹ LOJEK, Antonín. České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Prameny a nové proudy právní vědy. s. 55

3. Historický vývoj azylového práva

3.1 Starověk

3.1.1 Egypt, Chetitská říše, Čína a Izrael

Starověký Egypt, Chetitská říše, Čína a Izrael patří mezi starověké státy s dochovanými prameny mapující institut azylu. Azyl, jako právo státu poskytnout osobám stíhaným domovským státem ochranu, se nepovažoval za právní institut v pravém slova smyslu, ale spíše za akt diplomatický, který však mohl vést k rozepřím mezi jednotlivými státy navzájem. Přesná datace zrodu azylu se bohužel zjistit nedá. První zmínky azylu se objevují v mezinárodních smlouvách a to v negativním vymezení, že stát azyl nebude poskytovat. V tomto případě lze tedy hovořit, že poprvé se setkáváme s azylem jako „právem neposkytnutí azylu.“⁵⁰

Nejcennější prameny studia starověkých dějin diplomacie, a s nimi spojené první záznamy spojené s azylovým právem, byly nalezeny roku 1887 – 1888 ve městě Tell el-Amarna v paláci Amenhotepa IV. Tento starověký archiv obsahoval diplomatickou korespondenci faraónů XVIII. dynastie. Archiv obsahoval přes 360 hliněných tabulek, které představovaly záznamy o diplomatických stycích panovníků tehdejší doby. Mezi nejvýznačnější dokument patří spojenecká smlouva mezi faraonem Ramessem II. a chetitským králem Chattušilišem III.⁵¹

První písemné známky problematiky azylu pocházejí ze starověkého Egypta okolo roku 1273 před n. l. Ve spojenecké smlouvě mezi faraonem Ramessem II. a chetitským králem Chattušilišem III. pravděpodobně z roku 1273 před n. l. jsou v odstavci 11. a 12. zmiňováni političtí uprchlíci a osoby nižšího původu, které by mohly nalézt lepší uplatnění v zahraničí. V období starověkého Egypta i Chetitské říše byli poddaní panovníka de facto otroci a panovník byl jejich pánem nad životem a smrtí, proto osoby uprchlíků byli na základě smluv mezi jednotlivými státy vydáváni zpět do zemí, ze kterých uprchli. V odstavci 15. a 16. spojenecké smlouvy mezi faraonem Ramessem II. a chetitským králem

⁵⁰ PAUL, Vladimír. Počátky rozvoje institutů mezinárodního práva ve vztazích starověkých států. Studie z mezinárodního práva, č. 17, 1983, str. 270

⁵¹ ADAMOVIČ, Karolína a Ladislav KŘÍŽKOVSKÝ. Stručné dějiny diplomacie. Praha: C.H. Beck, 2002. s. 3

Chattušilišem III se panovník, kterému byl uprchlík zpět vydán, zavazoval poskytnout uprchlému amnestii a netrestat ho za to, že uprchl.⁵²

Výše uvedená spojenecká smlouva faraonem Ramessem II. a chetitským králem Chattušilišem III. tedy neupravovala azyl v pravém slova smyslu, ale poskytovala jistou ochranu uprchlé osoby, že za svůj prohřešek nebude trestána. Tento prvek by se dal chápat jako jistá forma azylového práva, avšak v dnešním pohledu se jednalo spíše o jistou formu extradice s jistým ochranným prvkem.

Starověká Čína byla, co se týče azylu, velice uzavřená. Azyl se uprchlíkům neposkytoval. Toto negativní vymezení se objevuje v dobových smlouvách, jako je například Smlouva z Poh, uzavřená roku 560 před n. l. ve státě Čeng. Tato smlouva upravoval ustanovení o azylu takto: „*nebudeme poskytovat azyl zrádcům a žádné zločince nebudeme chránit.*“ Další zmínka čínského azylu je ve smlouvě z roku 544 před n. l., ve které bylo ustanoveno, že: „*uprchlíci před spravedlností budou vydáni.*“⁵³

Azyl se v jisté podobě také objevuje u izraelských kmenů před osídlením oblasti Kanaánu. Okolo roku 1000 před n. l. je možné nalézt jistou ochranu, která byla poskytována těm, kteří utekli na posvátná místa. Tuto, do jisté míry sakrální, ochranu nemohl využít pouze vrah, který usmrtil úmyslně člověka. Příkladem může být výňatek z bible – Exodus 21, 12-13: „*Kdo někoho uhodí a ten zemře, musí zemřít. Neměl-li to v úmyslu, ale Bůh dopustil, aby ho jeho ruka způsobila, určím ti místo, kam se uteče*“ či ustanovení odlišující neúmyslné zabití od vraždy, kde vražda je popsána v Numeri 35, 16-18, 20-21: „*Jestliže však někdo udeří někoho železným předmětem, takže ten člověk zemře, je to vrah a vrah musí zemřít. Jestliže uchopí kámen, kterým může přivodit smrt, a udeří někoho, takže zemře, je to vrah a vrah musí zemřít. Těž jestliže uchopí dřevěný předmět, kterým může přivodit smrt a udeří někoho, takže zemře, je to vrah a musí zemřít*“ a zabití v Deuteronomium 19, 4-5: „*Kdo zabil svého bližního neúmyslně, aniž jej kdy před tím nenáviděl, třeba ten kdo by šel se svým bližním do lesa rubat dříví a rozmáchl*

⁵² BALGA, Jozef. Azylové právo. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. s. 12

⁵³ PAUL, Vladimír. Nejstarší památky mezinárodního práva. Praha: Academia, 1996. s. 230

*se sekerou při kácení stromu a železo by se vysmeklo z topírka a zasáhlo bližního tak, že by zemřel, ten ať uteče do jednoho z těch měst, aby zůstal na živu.*⁵⁴

Výše uvedené citace z bible názorně ukazují dobovou úpravu azylu, která rozlišoval osobní i místní charakter azylu. Osobní charakter azylu spočíval v tom, že se azylu mohl dožadovat pouze jedinec, který splnil stanovené požadavky, v konkrétních citacích osoba, která se nedopustila vraždy. To je i jedno z desatera přikázání. Místní charakter spočíval v určitém místě, které bylo sakrálního charakteru či se jednalo o jedno ze šesti měst speciálně k tomu určených.

Azylové právo Izraelitů bylo charakteristické tím, že bylo dáno přímo božím příkazem. S božím příkazem, jakožto dalším ze sakrálních prvků azylového práva, souvisí azylové právo Izraelitů, které se týkalo oltáře v chrámu. I zde však platilo omezeně.⁵⁵

Azylové chrámy v sobě ukrývaly dvojí charakter, jednak plnily funkci ochrannou, spojenou s vymezeným trestem, který měl formu jakéhosi exilu – nuceného pobytu. V azylových chrámech plnil funkci azylu výše zmíněný oltář, který vytvářel specifické místo, kde osoba mohla požívat azylu.⁵⁶

Oltář, jako místo pro trvalý pobyt uprchlíka, nebyl vhodné místo, proto se již během vlády král Šalamoun začal zřizovat zvláštní azylová místa a později také došlo k vyčlenění šesti azylových měst, která měla sloužit potřebám uprchlíků. Jednalo se o města Kedeš, Šekem, Hebron, Beser, Rámot a Golán. Azylová města byla určena pro vlastní izraelský lid, cizince a uprchlé otroky. Nadále však platilo, že ochrany azylu nemůže požívat zločinec, který se dopustil úmyslného trestného činu. Pokud požíval ochrany a přišlo se na to, byl okamžitě vyveden. Každý, kdo užíval azylu oprávněně, mohl jej užívat neomezeně a nesměl být vydán pronásledovatelům.⁵⁷

⁵⁴ LOJEK, Antonín. České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Prameny a nové proudy právní vědy. s. 86 a 87

⁵⁵ BALGA, Jozef. Azylové právo. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. s. 13

⁵⁶ LOJEK, Antonín. České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Prameny a nové proudy právní vědy. s. 87

⁵⁷ Tamtéž. s. 88

Ustanovení Deuteronomia de facto zahájila nové právní období v trestněprávním soudnictví Izraelitů. Takzvané druhé zákonodárství představuje zcela jasnou právní azylovou praxi. Azylové právo tedy již není nábožensky utvářené, ale tvoří jej zcela jasná právní praxe, skládající se ze stanovených právních úkonů s jasným právním postupem. Příkladem může být účtyhodná racionalita starozákonné právní úpravy azylu, kdy bylo zajištěno, že azylová místa byla umístěna v takových vzdálenostech, aby byla bezpečně dosažitelná pro každého, kdo by o azyl mohl žádat. Azylová místa byla založena na vyvýšených místech krajiny, na horách a cesty k těmto místům měly být značeny ukazateli směru a pravidelně udržovány.⁵⁸

Azyl ve starověkém Izraeli můžeme popsat jako velice pokročilý. Z dochovaných pramenů lze konstatovat, že azylové právo prošlo vývojem od čistě sakrálního charakteru po úpravu zákonnými normami. Institut azylu sloužil všem potřebným, kromě jedinců, kteří se dopustili úmyslného trestného činu. Azyl představovala jistá místa, která z počátku byla ve formě sakrálních míst, azylových chrámů s oltáři, a později byla vytvořena azylová města a další místa, ke kterým byly vytvořeny udržované cesty, aby azylu mohl požívat každý potřebný.

3.1.2 Řecký azyl

Starověké Řecko bylo otrokářskou společností, která měla vliv na rozsáhlém území, to však byl problém, jelikož obyvatelé jednotlivých území měli různou kulturu a různá božstva. To vedlo k migraci obyvatel a vzniku míst, kde uprchlíci byli chráněni před násilím a pronásledovateli.⁵⁹

Samotný pojem azyl, jako azyl poskytnutý uprchlíkovi, byl vytvořen v starověkém Řecku. Slovo asylon v řečtině znamená nedotknutelný, posvátný, nepřístupný, další významy slova jsou útočiště a azyl.⁶⁰

⁵⁸ LOJEK, Antonín. České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Prameny a nové proudy právní vědy. s. 89

⁵⁹ BALGA, Jozef. Azylové právo. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. s. 14

⁶⁰ NEDĚLKA, Teodor. Novořecko-český slovník. Praha: SPN, 1982. s. 231

Ve starověkém Řecku existovala místa, kde se vykonávaly oběti bohům. Jednalo se o chrámy, které byly považovány za místa, útočiště, kde byli uprchlíci nedotknutelní. Nedotknutelnost spočívala v dočasné ochraně před trestným stíháním. Tuto ochranu poskytoval Théseův chrám v Athénách či Apollónův chrám v Delfách. Institut azylu mohli využívat i otroci, kteří mohli prostřednictvím kněze dosáhnout prodeje k jinému pánovi a dostat se tak z područí současného pána. Kromě chrámů, jako míst, kde mohl uprchlík využít práva azylu, existovala další sakrální místa, jako byly například jeskyně. Typickým příkladem je Diova jeskyně na Krétě.⁶¹

Azylové právo v starověkém Řecku se netýkalo pouze pronásledovaných, ale hlavně cizinců. Původní nejistota právního postavení cizinců se postupem času měnila díky náboženskému vlivu. Azyl si nadále zachovával svou náboženskou podstatu, která však byla vykonávána v řeckých městských státech jejich vládci, kteří sakrální moc zprostředkovávali svým obyvatelům. V praxi to znamenalo, že na základě náboženské teorie práva azylu, bylo azylové právo zprostředkováno nábožensky příslušným obyvatelstvem potřebnému jedinci. Právě náboženská teorie azylového práva spočívá v tom, že má být azyl poskytnut komukoli, kdo jej potřebuje.⁶²

3.1.3 Římský azyl

Azyl, latinsky asylum, znamená v překladu místo bezpečné před loupeží, útočiště a místo ochrany.⁶³

Místo, kde se dalo požívat jistého práva azylu, se nacházelo v Římě, mezi hradem a pahorkem Kapitolu mezi dvěma háji a jeho zřízení se připisuje Romulovi. Titus Livius ve svém díle píše: „*Vzrůstalo mezitím město opevněními i tím, že zabíralo další a další místa. Opevnění budovali spíše proto, že počítali do budoucnosti s větším a větším počtem obyvatel, s ohledem na tehdejší množství. Potom, aby se město nezvětšovalo jen tak naoko, otevře Romulus jako azyl pro cizince to místo nyní ohrazené, kudy se sestupuje mezi dvěma háji. Tím sledoval starý záměr zakladatelů měst, aby mohlo přijít ještě další obyvatelstvo; to totiž lákali k sobě nízký lid neznámého původu a nepravdivě o něm rozhlašovali, že to*

⁶¹ BALGA, Jozef. Azylové právo. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. s. 14

⁶² Tamtéž. s. 14 a 15

⁶³ PRAŽÁK, Josef Miroslav, Josef SEDLÁČEK a František NOVOTNÝ. Latinsko-český slovník. Praha: SPN, 1955. s. 128

*jsou potomci narození v této zemi. Do toho azylu se utekly všeliké davy lidí ze sousedních kmenů bez rozdílu, svobodní i otroci, chtějí změny života. A to právě byl počátek sály tohoto kmene a odtud vzešla jeho velikost.*⁶⁴

Podobně jako v Řecku, polyteismus v Římě pomáhal vytvářet útočiště pro uprchlíky. Uprchlíci mohli nalézt azyl v chrámech. Na rozdíl od řeckého azylu, azyl římský nezapustil tak hluboké kořeny. Azylové právo bylo regulováno ze strany římského státu, díky tomu, že azyl byl zneužíván kriminálními živly, kteří se v chrámech schovávali například před svými věřiteli. Za císařství měl Řím podobné problémy spojené s uprchlíky, jako je známe dnes. Azyl byl zneužíván, v římském státě vznikaly problémy spojené s nekontrolovatelnou migrací a averzí vůči uprchlíkům. Císař Tiberius chtěl vyřešit problém regulací poskytovaného azylu. Nařídil tedy, že všechny města poskytující právo azylu, musí vhodným způsobem prokázat jeho opodstatněnost a na jakém základě, jakého práva, jej poskytují. Tiberius nakonec právo azylu – *ius asylum* úplně zrušil, avšak zažitý mnohaletý zvyk azylu nedokázal odstranit.⁶⁵

S nástupem křesťanství v Římě převzaly některé funkce azylu církevní instituce. Nejdříve katolická církev poskytovala ochranu každému. Tím chtěla katolická církev zabránit světské moci v jejím výkonu ne vždy spravedlivé „spravedlnosti“. V počátcích křesťanství měl azyl úplně jiný účel. V Římské říši bylo zvykem, že při soudním procesu se biskupové přimlouvali za své „chráněnce“ u císaře s účelem odpuštění či zmírnění trestů. Provinilci se skrývali v kostelech, aby si tím zajistili ochranu a pozornost biskupů a tím získali možnost přimluvení se v případě soudního procesu. Provinilci dále využívali toho, že jen se svolením biskupa mohli být vyvedeni z chráněného místa azylu. Vlastní ochrana provinilců tedy byla jakousi formou biskupské moci a ne práva azylu, jako místa. Jelikož tato ochrana velice komplikovala vykonávání spravedlnosti a byla často zneužívána provinilci, byla roku 392 zrušená. Následujícího roku, byl azyl částečně povolen a stav skutečný se začal přeměňovat na stav právní, a bylo vytvářeno podrobnější azylové právo jako norma.⁶⁶

⁶⁴ Překlad Liviových Dějin I., přeložili od P. Kucharský a Č. Vránek. Svoboda. Praha. 1971. str. 51

⁶⁵ BALGA, Jozef. Azylové právo. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. s. 15

⁶⁶ Tamtéž. s. 15 a 16

3.2 Středověké právo azylu

Rozpadem římského impéria se v raném středověku postupně vytvářejí objektivní podmínky pro oživení náboženského práva azylu. Začátkem raného feudalismu azyl postupně získává osobní povahu. Osobní povaha azylu spočívala v tom, že kněží se přimlouvali u světské moci za osobu požívající azylu. Tato přimluva by se dala označit jako intercese.⁶⁷ Azyl tedy nebyl vysloveně místem, ale spíše již právem, který mohla dotčená osoba využít. Postupem času, církev získávala vlastní postavení a vliv na společnost. Díky tomu docházelo k postupné sekularizaci azylového práva světského a církevního.⁶⁸

3.2.1 Raný středověk a právo azylu

Jak již bylo výše uvedeno, azylové právo raného středověku mělo formu jakési přimlavy církevního hodnostáře u představitele světské moci ve prospěch zločince. Tato přimluva, neboli intercese, směřovala k zmírnění či odpuštění trestu, který nejčastěji uprchlému zločinci hrozil. Ze strany světské byla tato přimluva spojována s praxí církevního azylu a přijímání uprchlíků do tohoto azylu. Ze strany církve byla však tato přimluva vnímána specificky. Církev ji vnímala jako jistou zvláštní službu, jako součást jejího poslání pomoci potřebným. Postupem času sama církev vnímala azyl jako náboženskou povinnost, ke které byli zavázáni církevní představitelé.⁶⁹

Pravděpodobně nejstarším právně-historickým pramenem církevního azylového práva a praxe přimlavy jsou kánony Sardického koncilu, konaného roku 451. V kánonu osmém se uvádí: „*Vzhledem k tomu, že se často stává, že do soucitné ochrany kostela/církve se uchylují lidé v nesnázích, nebo ti, kteří se provinili a za to byli odsouzeni k vyhnanství, deportaci nebo nějakému jinému trestu, usnáváme se: tento útěk je povolen a uprchlíku má být udělena milost*“. Sardickým koncilem byl tak poprvé oficiálně potvrzena přimluva jako povinnost katolické církve vystupovat proti stíhání jednotlivců, a to i v případě, že byli již

⁶⁷ LOJEK, Antonín. České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Prameny a nové proudy právní vědy. s. 16

⁶⁸ BALGA, Jozef. Azylové právo. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. s. 16

⁶⁹ LOJEK, Antonín. České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Prameny a nové proudy právní vědy. s. 16

pravomocně odsouzení světskými soudy. Sardický koncil vytvořil základ pro církevní azyl jako právní institut⁷⁰

Dalším z pramenů, které církevní azyl ve svém obsahu popisují, je konstituce císaře Theodosia I. z roku 392. V této konstituci císař omezil církevní azyl tak, že byl vydán zákaz poskytování azylu veřejným dlužníkům. Dlužníci měli být z azylu vyhnáni. V opačném případě měli být dluhy požadovány a splaceny církevními hodnostáři, kteří jim poskytovali azyl. Tento zákaz měl sloužit především k uspokojování potřeb věřitelů, jelikož byli bití na ukrývajících se dlužnících.⁷¹

Na konstituci císaře Theodosia I. navazuje konstituce císařů Arcadia a Honoria z roku 397. V této konstituci je azyl zmiňován ve spojitosti židů, předstírajících konvertování ke křesťanství, jimž je azyl odpírán. Důvodem odepření práva azylu jsou nesplacené dluhy. Židé mají být z kostela, jako místa azylu, vypuzeni a až poté, co splatí všechny své dluhy a mohou být do křesťanské církve připuštěni.⁷²

Třetí a nejvýznamnější konstitucí je konstituce z roku 398, císařů Arcadia a Honoria. Tato konstituce dále upravovala okruh osob, kterým bylo odepřeno právo azylu. Jednalo se především o úředníky, kteří zanedbali konkrétní veřejné povinnosti. Toto rozšíření omezení práva azylu bylo tak rozsáhlé, že církevní azyl jako takový byl de facto zakázán.⁷³

Z výše uvedených konstitucí lze dovodit, že azyl byl velice rozšířený a praxe církevního azylu byla natolik využívána, že ji císař legislativně intervenoval. Přesto však jde spíše o praxi, než-li skutečné, státem garantované právo, jelikož o azylu se z dobových pramenů dozvídáme spíše v negativním vymezení. Pozitivní vymezení práva azylu můžeme nalézt v konstitucích císařů Theodosia II. a Valentiniána z roku 431. Konstituce císařů tak právo azylu definuje obecně pro *osoby jsoucí ve strachu a ty, kteří hledají útočiště*. Omezení církevního azylu patrně zůstávají v platnosti, jelikož konstituce císařů Theodosia II a Valentiniána se k nim nevyjadřuje. Dále konstituce vymezuje okruh míst, kde

⁷⁰ LOJEK, Antonín. České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Prameny a nové proudy právní vědy. s. 16 a s. 17

⁷¹ Tamtéž. s. 18

⁷² Tamtéž. s. 18

⁷³ Tamtéž s. 19

je nutno azyl dodržovat. Jedná se například o kostely, jejich bezprostřední okolí, jiné církevní objekty včetně domů, zahrad a lázní. Dále konstituce upravuje například nošení zbraní v místě azylu, kde zakazuje nošení jakýchkoli zbraní. Pokud uprchlík svou zbraň neodevzdá, bude na základě porady s biskupem, na příkaz císaře, nebo soudu násilím odveden z místa azylu.⁷⁴

Tyto císařské konstituce upravovaly institut azylového práva z pohledu světského. Církevní úpravy v normativním slova smyslu se právo azylu dočkalo až roku 441 na Oranžském koncilu. V kánonu 5 – 6 bylo uvedeno, že každý, kdo uprchl do kostela, nesměl být vydán, neboť jej chránila posvátnost místa azylu a přímluva církevního hodnostáře. Poprvé se zde objevuje spojení místního charakteru azylu, jako posvátného místa a osobního charakteru jako jisté přímluvy církevním hodnostářem jako dvou druhů ochrany uprchlíka. Oranžský koncil dále prohlásil přímluvu jako právní povinnost církve vůči azylantovi.⁷⁵

Koncem roku 511 proběhl Orleánský koncil, na kterém bylo prohlášeno, že uprchlíkovi má být zaručena a poskytnuta ochrana a bezpečnost. Koncil přispěl k rozšíření azylového práva, usnesením se na tom, že azylové ochrany mohou požadovat i vrazi, cizoložníci a zloději. Ti nesměli být vyvedeni z kostela či obydlí biskupa. Dále se koncil usnesl na tom, že pokud otroku, který utekl od svého pána, bude ze strany pána zaručena beztrestnost slibem beztrestnosti, musí se vrátit ke svému pánu. Orleánský koncil přinesl konkrétní vymezení míst, kde se mohl uprchlík dožadovat práva azylu. Jednalo se především o kostely, atria, církevní domy a obydlí biskupa.⁷⁶

Oranžský a Orleánský koncil přispěl velkou měrou k vývoji azylového práva. Azylové právo v sobě zahrnovalo prvky místní a osobní. Azyl tedy byl jistým místem, kde se mohl uprchlík skrýt, ale také jistým právem v podobě přímluvy církevního hodnostáře. Na Orleánském koncilu bylo ustanoveno, že ochrany azylu mohou dosáhnout i osoby vrahů, cizoložníků a zlodějů. Tím se azyl vztahoval de facto na všechny osoby, což se v budoucí době ukázalo jako velký problém.

⁷⁴ LOJEK, Antonín. České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Prameny a nové proudy právní vědy. s. 19

⁷⁵ Tamtéž. s. 20

⁷⁶ Tamtéž. s. 20

Postupem doby se bezvýjimečná azylová ochrana uprchlíků jevila jako nepřístupná. Roku 585 proběhl Maconský koncil, na kterém bylo stanoveno v kánonu osmém, že duchovní musí vyvést uprchlíka, zasluhujícího si trest, z božího domu pod zachováním důstojnosti posvátného místa. Azyl tedy neměl být jakýmsi osvobozením od všech trestů. Podle Maconského koncilu měl být viník vydán světské moci. Oproti tomu Remešský koncil, který proběhl okolo roku 630, stanovil pro uprchlíka, který využíval práva azylu trest v podobě pokání. Po splnění trestu pokání, měl uprchlík azylové místo opustit a nikdo jej nesměl dále pronásledovat. V případě pronásledování, hrozil pronásledovatelům trest exkomunikace.⁷⁷

Přímluvou, jako prostředkem azylu, se zabývaly také španělské koncily. Čtvrtý Toledský koncil konaný roku 633 podřadil nesplnění povinnosti přímluvy duchovního pod trestní pravomoc koncilu. Šestý Toledský koncil konaný roku 638 pojednává o přímluvě v souvislosti s existencí azylu, přičemž prostřednictvím přímluvy mohla být azylantům vyjednána královská milost či zmírnění trestu. Toledský koncil z roku 638 tedy určil, že vlastizrádci, odpadlíci, nebo osoby, které byly nebezpečné pro stát, nebo osobu krále, měli být exkomunikováni a potrestáni. V případě, že utekli do kostela, mělo jim být vzhledem k posvátnosti místa, a na základě přímluvy kněze, zajištěno ze strany krále shovívavé zacházení. Takový případ azylu je dochován i v historickém pramenu: *„Arián Vakrila, který byl odsouzen pro vzpouru, získal azyl svaté Eulalie. Jeho trest – exila konfiskace byl zmírněn Reccaredem tak, že byl spolu s manželkou a dítětem dán biskupovi Mausonovi do otroctví. Biskup obešel zákon a dal mu pod podmínkou konverze svobodu.“*⁷⁸

Dvanáctý Toledský koncil z roku 681 se také zaměřil na právo azylu. V azylovém kánonu do popředí vystupuje přímluva a zároveň byly koncilem přijety zásady azylového práva. Mezi tyto zásady patřilo stanovení ochranné oblasti, a to 30 kroků kolem kostela pro uprchlíky a stanovení trestu za porušení azylu ve formě exkomunikace a potrestání prostřednictvím krále.⁷⁹

⁷⁷ LOJEK, Antonín. České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Prameny a nové proudy právní vědy. s. 21

⁷⁸ Tamtéž. s. 21

⁷⁹ Tamtéž. s. 22

Azylové právo v Západořímské říši bylo víceméně dopodrobna upraveným institutem. Opakem byla úprava azylového práva v říši Východořímské. Úpravu církevního azylu v církevních předpisech v této době nenalezneme. Církevněprávní zákony o problematice azylu a přimluvy zde chybí úplně. Až rozsáhlé Justinianovi kodifikace posunuly vývoj azylového práva kupředu. V šestém století se východořímský císař Justinian pustil do rozsáhlé kodifikace všech státních norem, včetně norem azylového práva a církevního azylu. Azylové právo bylo díky Justinianově kodifikaci uznáno a zároveň byla potvrzena nedotknutelnost posvátných azylových míst. Jednotlivá ustanovení týkající se azylu zakazovala poskytovat azyl vrahům, cizoložníkům, únoscům panen a hanobitelům křesťanské víry. Zároveň byla stanovena povinnost osoby vyloučené z azylu dopadnout a vydat k potrestání. Další ustanovení se týkala povinnosti vymáhání veřejných poplatků a dávek na posvátných místech. V opačném případě musela stanovené poplatky zaplatit sama církev. Posvátná místa poskytovala ochranu soukromým dlužníkům, avšak osobám zaměstnaným státní pokladnou, jako byli například výběřčí daní, byla tato ochrana odepřena a při neodevzdání vybraných daní jim byla znemožněna cesta k útěku.⁸⁰

Raně středověké azylové právo v počátcích navazuje na starověké instituty azylu s božským charakterem. Až s postupem času se začíná objevovat částečná kodifikace azylového práva, a to ve formě církevního azylu i azylu světského. S církevním azylem souvisí pojem přimluvy neboli intercese. Přimluva sloužila jako jistá forma azylového práva, kterou mohla využít osoba azylanta skrze duchovního, který se za osobu azylanta přimluvil u světské moci. Azyl raného středověku měl tedy funkci ochranou v podobě určitého místa, kde se pronásledovaný mohl ukrýt a funkci přimluvy, která mohla zajistit azylantovi, aby zůstal v míru, tedy svobodný i po opuštění místa azylu. Církevní azyl spolu s institutem přimluvy, byl v tomto období postupně ovlivňován světskou mocí a byla omezována jeho ochranná funkce.

⁸⁰ LOJEK, Antonín. České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Prameny a nové proudy právní vědy. s. 22

3.2.2 Vrcholný středověk a právo azylu

V období vrcholného středověku se azylové právo dostává na právní popředí a dochází k jeho všeobecné právní úpravě. Ta nastala díky kodifikaci církevního práva, neboli Corpus iuris canonici. Součástí ucelené kodifikace kanonického práva se stala taková ustanovení azylového práva podobné těm, která se objevovala již v předešlé době, avšak neměla tak komplexní charakter.⁸¹

Za jednu z prvních zmínek azylového práva ve vrcholném středověku můžeme považovat kánon číslo 39 vydaný na Mohučském koncilu roku 813, ve kterém stojí, že nikdo nesmí být vydán z kostela, potrestán nebo popraven. Duchovní mají usilovat o ochranu pokoje a života viníků, tito však jsou povinni zaplatit „pokutu“ za to, co udělali. V kánonu 39 můžeme pozorovat jisté spojení azylu a přímluvy.⁸²

Institut azylu ve formě přímluvy můžeme nalézt v některých světských právních předpisech, kde byla přímluva jako institut azylového práva zdůrazněna. Jednalo se především o Švábské zrcadlo, některé pasáže ze saského práva a zákonodárství Karla Velikého.

Zákonodárství Karla Velikého bylo v otázce azylu, oproti jiným římským panovníkům, víceméně strohé. Azylové právo vycházelo ze zásady, že azyl lze přiznat viníku, nikoli však odsouzenému. Osobě, která ještě nebyla odsouzena, bylo umožněno domáhat se jisté formy azylu u duchovenstva, avšak i tato osoba měla předstoupit před soud. Z toho vyplývá, že azylová kompetence církve, potažmo církevní azyl, byl respektován, avšak neměl bránit ve světském soudním řízení.

Roku 806 vydal Karel Veliký zákon Divisio Regnorum, který mimo jiné upravoval přímluvu. Ustanovení upravující přímluvu, představuje její omezení tak, že uprchlík mohl použít právo azylu na posvátných místech a u vážených osob pouze uvnitř části říše. Naproti této skutečnosti kdo uprchl z říše Ludvíka do říše Pipina, v žádném kostele nesměl nalézt ochranu. Tato ustanovení reflektují

^{81 81} LOJEK, Antonín. České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Prameny a nové proudy právní vědy. s. 23

⁸² Tamtéž. s. 23 a 24

jistý mezinárodní prvek azylového práva a z církevního azylu se stává jakési azylové právo vnitrostátní.⁸³

Intercese, neboli přímluva, měla zásadní vliv na azylové právo i za měnicích se poměrů na dvoře Karla Velikého. Oproti přísnému zákonodárství, zákon neznal institutu zmírnění trestu, mělo duchovenstvo díky přímluvě jistý vliv, který mohl vést k zmírnění trestu či odvrácení tretu smrti.⁸⁴

Ve vrcholném středověku byla vydána řada konciliárních ustanovení, týkajících se práva azylu a přímluvy. Příkladem může být Treburský koncil z roku 895, kde v případě porušení azylu byla pro porušitele azylu stanovena sankce ve formě trestu exkomunikace a dále finanční pokuta ve výši 900 stříbrných solidů, které byl povinen porušitel zaplatit biskupovi. Treburský koncil dále rozšířil azylovou ochranu na cizoložnice. Cizoložnice, která uprchla k biskupovi požívat právo azylu, kterou manžel chtěl předat světskému soudu k vynesení rozsudku smrti, mohla být manželovi vydána jen tehdy, pokud jí slíbil bezpečí života.⁸⁵

Londýnský koncil z roku 1142 stanovil, že narušitel azylu podléhal výlučně soudu papeže. Význam přímluvy, jakožto institutu azylu se projevuje i na konci středověku v kánonech různých koncilů. Bylo tomu tak například v kánonech Pražského koncilu z roku 1349, nebo v kánonech koncilu Pasovského z roku 1470.⁸⁶

Přímluva byla zásadní formou azylového práva po celý středověk. Význam a důležitost intercese a církevního azylu zdůrazňovali plnou měrou i papežové, kteří v tomto směru vydávali příslušná nařízení. Téměř všechna papežská nařízení ve své podstatě omezují azylové právo. Důvodem omezování práva azylu byl nárůst azylových míst, která sloužila nejen svému účelu poskytování ochrany potřebným, ale také byly zneužívány nebezpečnými zločinci, kteří se vyhýbali svému trestu. Dalším důvodem byla ekonomická zátěž, která spočívala v tom, že azylanty často pobývali v azylu několik měsíců i let, de facto do té doby, než jim byl zaručen slib milosti. To mělo za následek nárůst počtu uprchlíků užívajících práva azylu a s tím spojené nemalé ekonomické výdaje, spočívající zejména

⁸³ LOJEK, Antonín. České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Prameny a nové proudy právní vědy. s. 24

⁸⁴ Tamtéž. s. 25

⁸⁵ Tamtéž s. 27 a 28

⁸⁶ Tamtéž. s. 28

v zajištění přístřeší, jídla, ošacení či prostředků k léčení nemocných. V neposlední řadě to byl postoj církve, spočívající v omezení církevního azylu v rámci trestu smrti. Církev totiž postupně ustupuje světské moci a vydává uprchlíky ze svých azylových míst světským soudním orgánům. Tento postoj církve by se dal považovat za zásadní prolomení azylové ochrany.⁸⁷

Středověký azyl vychází z raně středověkého kontextu. Právní úprava azylu sekularizuje azylové právo na světské a církevní, i když de facto světské azylové právo ve většině případů přejímá církevní normy. Přímluva, jakožto forma azylového práva, zastává jednu ze zásadních rolí, jelikož díky přímluvě může v některých případech světské soudní moci dojít k zmírnění trestu či opuštění od trestu smrti. Postupem času se však právo azylu dostává do pozadí, jelikož ze strany církve dochází k jeho omezování.

3.3 Novověké právo azylu

Období raného novověku je pro azylové právo charakteristické jeho sekularizací na azyl územní a diplomatický. Vznik územního azylu nastává v době, kdy na panovníku nezávislí feudálové začali považovat svá dědičná léna, za svá osobní panství. V důsledku toho feudál mohl poskytnout ochranu cizinci, který se uchýlil před pronásledováním na jeho panství. Tato jistá výsada poskytnutí azylu se však vztahovala pouze na osoby šlechtického stavu. Politický azyl se v raném novověku poskytoval jen výjimečně, a to na základě politické perzekuce. Až v období 16. století se v Evropě pomalu vytvářejí podmínky pro územní azyl v zájmu politických uprchlíků. Poskytnutí azylu se odvíjelo, jakožto bylo v předchozích dobách, od jistého stavu, že azylant je osobou pronásledovanou za určité konání, pro které by mu hrozil trest. V tomto období však práva azylu mohli využívat nejen zločinci, ale i náboženští uprchlíci, příslušníci etnických menšin, osoby na kraji společnosti a dezertéři. Poskytování azylu mělo mnoho motivů. Některé z nich byly náboženské, ekonomické, politické či humanitární.⁸⁸

⁸⁷ LOJEK, Antonín. České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Prameny a nové proudy právní vědy. s. 28 a 29

⁸⁸ BALGA, Jozef. Azylové právo. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. s. 22

3.3.1 Diplomatický azyl v novověku

Diplomatický azyl se poprvé objevil v souvislosti diplomatických misí jednotlivých států v 15. a 16. století. Hlavním prvkem diplomatického azylu je osoba velvyslance, který zastupoval svého panovníka. Vyslanec stejně jako panovník měl právo udělovat milost a dále mohl poskytnout ochranu každé osobě, která se dopustila nepolitického trestného činu.⁸⁹

Diplomatický azyl se v 16. a 17. století vyvinul z institutu nedotknutelnosti velvyslancova obydlí a celé čtvrti, ve které vyslanec bydlel. Azylové právo můžeme spatřovat v tom, že jen vyslanec mohl rozhodnout o vydání zločinců, kteří se uchýlili do čtvrti velvyslancova domu, trestním soudům či policejním orgánům. To mělo za následek nevoli hostující země, která vedla k diplomatickým konfliktům a válkám. Následkem diplomatických konfliktů mezi jednotlivými státy v 17. století došlo k úpravě diplomatického azylu spočívajícím omezení místa azylu na velvyslancův dům a jeho kočár. Uprchlík tedy mohl požívat práva azylu pouze na půdě velvyslancova domu a jeho kočáru. Poskytování diplomatického azylu na vyslanectvích se vyvíjelo spolu s prosazením konceptu exteritoriality v mezinárodní praxi 17. století.⁹⁰

V 17. století se azylovým právem zabývá přirozeně právní škola Huga Grotia, který spatřuje podstatu azylového práva v roli státu jako opatrovníka jednotlivce a zástupce civitas maxima. Francisco Suarez, jako další přirozeněprávní filosof, definuje právo azylu jako přirozené, nezadatelné právo jedince, jemuž odpovídá souvztažný závazek suveréna, tedy státu poskytovat azyl.⁹¹

Diplomatický azyl se vyvíjel ve směru rozšiřování místní působnosti. Původně byl diplomatický azyl respektován ve vztahu velvyslancova obydlí, postupem času se právo azylu rozšířilo na celou diplomatickou čtvrť. Jistého omezení práva azylu, v rámci místní působnosti, se azylové právo dočkalo právě v 17. století, kdy došlo k úpravě diplomatického azylu spočívajícího v omezení místa azylu na velvyslancův dům a jeho kočár.⁹²

⁸⁹ Lojek, Antonín. *Formy azylového práva v raném novověku*. Právník, 149, 2010, 3, s. 274-275

⁹⁰ BALGA, Jozef. *Azylové právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. s. 22

⁹¹ JÍLEK, Dalibor. *Azyl v latinské Americe*. Časopis pro právní vědu a praxi. [Online]. 1994, č. 5, s. 82. Dostupné online: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/10090/9141>

⁹² BALGA, Jozef. *Azylové právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. s. 22

Diplomatický azyl byl poskytován na území státu, kde osoba spáchala zločin, či kde byla stíhaná. Diplomatický azyl tedy nebyl znakem územní svrchovanosti, jako tomu bylo například u azylu územního. Vestfálským kongresem v roce 1684 byla změněna dosavadní praxe dočasných a přechodných pobytů diplomatů v cizích zemích tak, že jejich dočasné pobyty byly změněny na pobyty trvalé a v cizích zemích jim byly zřizovány ambasády, jako jistá výsostná místa vysílajících zemí. Tento jistý druh diplomatického azylu se nevztahoval pouze na osobu diplomata, ale rozšířil se i na území diplomatova obydlí, jako jisté formy diplomatického azylu s místní působností. Tuto formu diplomatického azylu mohl využít každý, kdo se velvyslancova domu uchýlil. Tímto došlo k přenesení elementů církevního a světského azylu na vyslanectví⁹³

Od začátku 18. století se díky narůstajícímu vlivu parlamentarismu mění pohled na diplomatický azyl. Vyslanec již není zástupcem svého panovníka, a tedy nemohl udělovat milost a ochranu provinilcům. Jelikož ona milost je ztělesněním jisté formy azylu, diplomatický azyl začal ztrácet své dosavadní opodstatnění.⁹⁴

V 19. století evropská praxe poskytování diplomatického azylu na vyslanectvích de facto vymizela. Bylo to nejen zmíněným vlivem parlamentarismu, ale také díky odmítnutí nepřijatelné myšlenky exteritoriality, jež byla nahrazena teorií funkční nutnosti. Teorie funkční nutnosti zdůvodnila existenci diplomatických výsad a imunit usnadněním výkonu funkcí diplomatických. Odmítnutí myšlenky exteritoriality, bylo pouze jevovou stránkou. Pozadí příčin stály různorodé zájmy států. Praxe diplomatického azylu v Evropě byla řídká.⁹⁵

Za diplomatický azyl můžeme taktéž, dle dobových názorů, označit azyl na vojenských lodích. Jednalo se o formu diplomatického azylu s přesně určeným místem.⁹⁶

⁹³ LOJEK, Antonín. Formy azylového práva v raném novověku. *Právník*, 149, 2010, 3, s. 286

⁹⁴ ČEPELKA, Čestmír a Vladislav DAVID. Úvod do teorie mezinárodního práva. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1983. s. 197

⁹⁵ JÍLEK, Dalibor. Azyl v latinské Americe. *Časopis pro právní vědu a praxi*. [Online]. 1994, č. 5, s. 83. Dostupné online: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/10090/9141>

⁹⁶ ADAMOVÁ, Karolína., LOJEK, Antonín. Zamyšlení nad historií diplomacie a diplomatického azylu. *Právník*, 150, 2011, s. 171

3.3.2 Územní azyl v novověku

Územní azyl je právní institut, jehož forma spočívala v kompetenci států povolovat vstup a pobyt cizinců na jejich území v případě, že utekli před výkonem spravedlnosti z jiného státu. Územní právo azylu se v počátcích dotýkalo pouze osob politických uprchlíků či osob pronásledovaných z náboženských důvodů. Princip územního práva azylu spočívající v nevydání politických provinilců se poprvé objevil po Velké francouzské buržoazní revoluci. Smyslem tehdejšího práva azylu, bylo vydání povolení ke vstupu a pobytu osob, které byly pro své politické či náboženské přesvědčení pronásledované ve vlastním státě a opustili jeho území. Územní azyl a jeho prvky pronikly do mezinárodního práva ve formě mezinárodních smluv o vydávání zločinců na útěku.⁹⁷

Azylové právo územní vyplývalo z teritoriální svrchovanosti státu, který mohl v rámci své působnosti vykonat různá opatření týkající se uprchlíků. Jednalo se například o policejní dohled nad chováním uprchlíků. Poskytnutí územního azylu spočívalo v tom, že cizí stát nevydal uprchlíka jeho domovskému státu a poskytoval mu svoji ochranu v případě, že dodržoval zákony azylového práva a práva hostujícího státu. Územní azyl však nebyl neomezený. V rámci zachování mezinárodně společenských vztahů se nemohl vztahovat na politické zločince, jejichž konání bylo zaměřené proti společnosti, státnímu pořádku. Územní azylové právo dále nemohlo být záminkou pro protistátní spiknutí vůči jiným státům.⁹⁸

Poskytnutí práva územního azylu bylo právem každého státu, vyjma států vázaných mezinárodními smlouvami o extradici. Územní azyl nebyl považovaný za všeobecně uznávaný institut mezinárodního práva, ani práva lidského. Podmínky udělení azylu byly stanovené výhradně právními předpisy jednotlivých států a mezinárodními smlouvami uzavřenými mezi státy navzájem. Volné rozhodování státu o udělení práva azylu nemusel respektovat jiný stát. V praxi to znamenalo to, že stát sice nemohl poskytnutí azylu politickému uprchlíkovi prohlásit za protiprávní z pohledu mezinárodního práva, ale mohl považovat tento akt azylu za čin nepřívětivý vůči mezinárodní politice. To neznamenovalo, že

⁹⁷ BALGA, Jozef. Azylové právo. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. s. 24

⁹⁸ Tamtéž. s. 24

politický uprchlík nemohl být vydán. Vydání politického uprchlíka bylo často používáno jako jistá zdvořilost mezi jednotlivými státy.⁹⁹

V právním systému evropských států 18. století nalezneme jen v ojedinělých případech právní normy zabývající se postavením cizinců, uprchlíků a přistěhovalců. Některé státy, zejména státy policejního typu, s velice dobře rozvinutým represivním aparátem, přinesly na poli azylového práva jisté změny. Změny spočívaly v kodifikaci právního názoru, že bezpečnost státu vyžaduje, aby pohyb osob uvnitř státu, či v rámci mezinárodního prostoru byl uskutečňován na základě povolení státních orgánů. V druhé polovině 19. století začal být institut územního azylu akceptovaný v mezinárodním právu s důrazem na to, že územní azyl má být poskytován pachatelům politických trestných činů a že tyto pachatelé nesmí být vydáni do státu, kde politické trestné činy spáchali.¹⁰⁰

V 19. století je diplomatický azyl zatlačen do pozadí díky všeobecnému odmítnutí fikce exteritoriality, která byla nahrazená teorií funkční příslušnosti, o níž je psáno výše.¹⁰¹

Rozdíl mezi diplomatickým azylem a azylem územním v novověku spočíval v osobní působnosti, která se odrážela v charakteristice osob, které jednotlivé druhy azylu chránily. Diplomatický azyl se dotýkal každého jednotlivce, zatímco azyl územní sloužil pouze pro náboženské a politické provinilce.¹⁰²

3.3.3 Církevní právo azylu v novověku

Novověké církevní právo azylu je specifické tím, že institut přímlyvy ustupuje do pozadí díky dokončené kvalifikaci církevního azylu. V ojedinělých případech na institut přímlyvy vzpomínají jisté formality při vydávání osob z azylu. Příkladem může být vystavování takzvaných azylových reverzů, které byly podle církevního práva vyžadovány při vydávání azylantů světské moci, a tak vytvářely jistou záruku návratu azylanta do azylu po skončení světského procesu. Intercese, neboli přímlyva, byla ještě příležitostně uváděna i v právních

⁹⁹ BALGA, Jozef. Azylové právo. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. s. 24

¹⁰⁰ Tamtéž. s. 25

¹⁰¹ ADAMOVÁ, Karolína., LOJEK, Antonín. Zamyšlení nad historií diplomacie a diplomatického azylu. Právník, 150, 2011, s. 177

¹⁰² BALGA, Jozef. Azylové právo. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. s. 26

ustanovení, týkajících se azylu, a ani její uplatňování v praxi a běhu obyčejného života nelze zcela přehlédnout.¹⁰³

Význam institutu přimluvy opět začal růst současně s tím, jak bylo stále více omezováno či rušeno azylové právo. Tento růst významu přimluvy spočívá v tom, že v případech, kdy nemohla být prosazena azylová ochrana, prosadila se intercese, na základě které pak mohla být provinilci udělena milost. A tak v dobách, kdy církevní azylové právo pomalu, ale jistě směřovalo ke svému zániku, byla v častých případech zmiňována takzvaná biskupská přimluva.¹⁰⁴

Níže je uveden výběr doložených případů oné biskupské intervence volně přeloženo z německých děl Franze Loidla, Josefa Grolla, Rudolfa Reinhardta a Markuse Baba.

„Roku 1747 utekl jistý voják z posádky knížete Kolowrata do augustiánského kláštera ve Vídni s tím, že někoho zabil. Převor, který vycítil, že muž hledá jen způsob jak dezertovat, se následující den za něj přimluvil u plukovníka, který ho bez jakéhokoli potrestání poslal zpátky k jeho spolubojovníkům.“¹⁰⁵

„Roku 1748 utekl opět do kláštera Augustiánů ve Vídni příslušník pěchoty ze stejného regimentu, který o sobě tvrdil, že krátce předtím během boje bodl svého spolubojovníka bajonetem mezi žebra. Následující den, kde se rozneslo, že raněný muž zemřel – což se údajně nestalo – převor kláštera požádal arcibiskupa, aby se přimluvil za dotyčného dezertéra u velitele pluku. Arcibiskup vyhověl prosbě představeného kláštera a tak mohl převor devět dní po činu přivést provinilce k vrchnímu veliteli, který mu podmíněčně odpustil doživotní trest a namísto toho ho potrestal jen krátkodobým, několikahodinovým vězením.“¹⁰⁶

„Roku 1768 intervenoval olomoucký biskup za jakéhosi Johana Galla. K intervenci se také připojila římská Poenitentaria, když se tento dezertující uprchlík, který zranil strážce, který ho chtěl zajmout, uchýlil do Říma a tam za svůj čin činil pokání. Referent nejvyššího soudu navrhoval v jeho případě udělení

¹⁰³ LOJEK, Antonín. České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Prameny a nové proudy právní vědy. s. 29

¹⁰⁴ Tamtéž. s. 29

¹⁰⁵ LOIDL, Franz. Über Desertation und Asylrecht im XVIII. Jahrhundert, In: Unsere Heimat. Vídeň 1956, ročník 27, č. 8-10, s. 172

¹⁰⁶ Tamtéž.

*milosti, přičemž mezi dalšími uváděl jako motiv k udělení milosti církevní intercesi. Poté, co hlasovala ve prospěch udělení milosti také státní rada, byl tento návrh schválen samotnou císařovnou Marií Terezií.*¹⁰⁷

*„Roku 1775 dosáhl probošt, pod jehož pravomoc spadala též správa chudobince v Horním Rakousku, že původní trest smrti, který byl udělen za několikanásobné zhářství odsouzené dvanáctileté Kateřině Geigerin, byl díky žádosti podané císařovně Marii Terezií proměněn na čtyřletý trest v káznici.*¹⁰⁸

*„Uspěl i jistý Rudolf Iseli, který unikl uvěznění útekem do církevního azylu v Curychu. Na přímluvu biskupa mohl spoléhat na azylové místo – oproti uložení „útěchy“ 500 guldenů a příslibu, že neopustí Curych a po případném odsouzení bude vydán. Nakonec byl vynesena osvobozující rozsudek.*¹⁰⁹

Z dochovaných příkladů lze konstatovat, že institut přímluvy měl své opodstatnění i v novověkém azylovém právu.

Jak již bylo výše zmíněno, s novověkou érou církevní azylové právo postupně zaniká díky tomu, že přestává být uznáváno státem. Důvodem pro to bylo, že stát pokládal ochranu uprchlíka ze strany církve, v jejím církevním azylu za neslučitelnou se státní trestní pravomocí a zároveň stát trval na neslučitelnosti církevní ochrany se samotným právem udělení milosti. Stát dále svou argumentaci o zrušení církevního azylu opíral o to, že funkce církevního azylu se neshoduje s důstojností a účelem posvátných míst. Narušení posvátnosti míst stát spatřoval v poskytování azylu vrahům, smilníkům a podobným zločincům. Starost státu o důstojnost posvátných míst byla základem mnoha ustanovení směřujících k ochraně kostelů a hřbitovů od vnějšího světa pro účely kultu. Ona početná ustanovení se nejdříve neúmyslně a později plánovitě obrátila proti církevnímu azylu a zdůraznila povinnou úctu k posvátným místům oproti původní myšlence posvátných míst, jako míst církevního azylu. Ona úcta ve své interpretaci zachovávala jisté prvky církevního azylu. Formálně sice církevní místa

¹⁰⁷ GRÖLL, Josef. Die Elemente des kirchlichen Freiungsrechtes, Vídeň 1911. s. 142

¹⁰⁸ REINHARDT, Rudolf. Die Beziehungen von Hochstift und Diözese Konstanz zu Habsburk-Österreich in der Neuzeit, Wiesbaden 1966. s. 269

¹⁰⁹ BABO, Markus. Kirchenasyl – Kirchenhikesie : Zur Relevanz eines historischen Modells im Hinblick auf das Asylrecht der Bundesrepublik Deutschland, Eichstätt 2003. s. 269

nezaručovala ochranu uprchlíka, tak jak to bylo dříve, ona ochrana však trvala nadále, i když došlo k oslabení její podstaty.¹¹⁰

Další z argumentací pro zrušení církevního azylového práva se týkala vydávání azylantů a azylového řízení, které do 18. století bylo v rukou samotné církve. Konflikt mezi světskou a církevní mocí dokládá například listina z 6. listopadu 1693, ve které prezident nad apelacemi, Václav Vojtěch ze Šternberka, kárá církevní právo kláštera Matky boží pod řetězem na Menším městě Pražském, že se „zpečovalo vydati právu Menšího města Pražského Václava Pelikána“, který měl nastoupit do vězení.¹¹¹

Azylantů byli od roku 1750 umisťováni ve specifickém vězení, kde prováděla výslech světská justice. Rozhodnutí o žádostech o azyl, posuzování azylových důvodů, zjištění deliktu nevhodného azylu a vydání azylantů zůstávalo ve výlučných pravomocech církevních úřadů, popřípadě na biskupovi. Světské justiční orgány tak musely formálně žádat církevní úřady o azylanta rekvizicí, podpořenou výkladem důvodného podezření. V případě, že byl azylant vydán světské moci, musela světská vrchnost v azylovém reversu upustit od hrdelního potrestání včetně tělesných trestů.¹¹²

V českých zemích bylo církevní azylové právo zrušeno zákonodárstvím panovníka Josefa II. a to konkrétně Všeobecným zákoníkem o zločinech a trestech za ně z 13. ledna 1787.¹¹³

Církevní azyl a přímluva se v novověku potýkaly s mnoha problémy. Největší problémy měly v konfrontaci se světskou mocí, která postupně dokázala tyto starobylé instituty ve své podstatě zrušit. Avšak právě přímluva v jisté podobě byla stále praktikována a byla jistým funkčním prvkem církevního práva. Církevní azyl byl jakýsi korektiv obecného práva, který se s postupem vytrácel, jak si státy začaly nárokovat svrchovanost a konečnou autoritu v otázkách práva a s ním spojeného práva azylu.

¹¹⁰ LOJEK, Antonín. České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Prameny a nové proudy právní vědy. s. 30

¹¹¹ Tamtéž. s. 31

¹¹² HÄRTER, Karl. Vom Kirchenasyl zum politischen Asyl: Asylrecht und Asylpolitik im frühneuzeitlichen Alten Reich, In: Das Antike Asyl, Köln 2003. s. 311 a s. 312

¹¹³ Jungmann;1849: Jungmann VI. 1672 s dodatkem: od Jos. Zlobického z němčiny v češtinu uvedená. Dostupné online:

https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000017747&local_base=KPS

4. Sankce za porušení azylového práva

4.1 Exkomunikace, exil, vyhnanství

Ve starověku byl obvyklým trestem za závažné zločiny trest vyhnanství. Vyhnanství, neboli exil, představoval nejen trest zákazu pobytu ve městě a vzdálení se od vlasti, byl to zároveň zákaz kultu. Vyhnanství stavělo člověka mimo náboženství a pokud budeme vycházet z toho, že starověké společnosti byly postaveny na jistém náboženském kultu, můžeme trest vyhnanství považovat za trest, který pro jedince znamenal společenskou smrt. Vyhnanec se nesměl účastnit náboženských obřadů, posvátných hostin, modliteb a také byl vyděděn z účasti na náboženství svého rodu. Přišel tedy i o své rodinné kořeny a potácel se na okraji společnosti.¹¹⁴

Starověké právo vycházelo povětšinou z jistého božského charakteru. Bohové každého jedince byli ti, co obývali jeho obydlí, jeho město, jeho stát. Bohové tvořili součást jeho rodu, jeho jisté formy identity. Proto vyhnanec, který za sebou zanechal svou vlast, zanechal za sebou i své bohy. Nikde již nenašel své rodné náboženství, ve kterém by měl víru, které ho ochraňovalo. Náboženství ve starověku, ale i v pozdějších dobách, představovalo pramen, ze kterého vyvěrala občanská i politická práva. Všechna tato práva ztrácel vyhnanec spolu se ztrátou náboženství a své rodné vlasti. Exil tedy představoval trest, leckdy vyšší než samotnou smrt. Jelikož pokud jedinec zemřel, nemusel se již trápit jako vyhnanec, kterému nezbylo nic jiného než potáčet se životem, bez domova, víry a na okraji společnosti, bez možnosti návratu do ní. Římští právníci trest vyhnanství nazývali trestem „poena capitalis“, tedy trestem ztráty hlavy – trestem smrti.¹¹⁵

Trest exkomunikace spočívá v porušení azylového práva v rámci církevního azylu. Jeho počátku můžeme zaznamenat v 5. století, kdy bylo zakotveno v konciliárních usneseních, že při porušení práva církevního azylu bude na viníka uvalena exkomunikace. Trest exkomunikace z církve spočíval ve faktickém vyloučení jedince z církevního společenství. Jednalo se o nejvyšší

¹¹⁴ LOJEK, Antonín. České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Prameny a nové proudy právní vědy. s. 33

¹¹⁵ Fustel de Coulanges, Nicola: Antická obec, Praha 1998. s. 202 - 204

církevní trest. V pátém století papež Gelasius I. stanovil, že právo církve k poskytování azylu je samozřejmé.¹¹⁶

Německý právní historik Peter Landau se ve své díle zaměřuje na problematiku exkomunikace jako jisté formy trestu související s azylovým právem. Prohlášení papeže Gelasia I. shrnul slovy: „*když jsou porušovány azyly, musí být viník potrestán exkomunikací*“.¹¹⁷

Peter Landau se ve svém díle odvolává na epištolu papeže Gelasia I., přetištěnou v Gratiánově dekretu a tedy i sbírce Corpus Iuris Canonici: „*Item Gelasius Victori, Constantino, Martirio, Felicissimo, Sereno, et Timotheo Episcopis. Frater et coepiscopus noster Epiphanius sua nobis relatione suggestit, Benenatum et Maurum Beneuentanae municipes ciuitatis in contumeliam religionis acerba nimis et plectibili contumacia prosiluisse, qui confugientem ad ecclesiae septa curialem suum ne illic quidem tutum aut de iniuria sua securum esse siuerunt, ausi irreptione temerariae mentis admittere quod nec potestatibus quidem uel principibus unquam licuit perpetrare, ut hominem in sanctuariis constitutum (captata sacerdotis absentia) reluctantem reclamantemque uiolenter abstraherent. Quos, quantum sua nobis suggestione patefecit, merito indignos esse sacra communione iudicauit. Et si reuera tanti facinoris constat admissum, nostra etiam auctoritas in hac parte consentit. Nec enim ad supplicandum iure debet admitti ubi admittere sacrilegium non dubitauit. Nullus etenim intra limina tantae uenerationi deputata utrumque sibi licere existimet pro suae uoluntatis arbitrio, ut et humilitatem sibi uendicet et furorem. Et ideo, fratres karissimi, supradictos, si manifesta reos facit conquestio, ab omnibus parrochiarum uestrarum ecclesiis nostrae preceptionis auctoritate prohibete, ut non solum hi qui in iniuriam sanctorum locorum prosiluisse probantur, merito consequantur pro facti sui qualitate uindictam, uerum etiam ceteri a tali presumptione ultionis istius timore reuocentur.*“¹¹⁸

¹¹⁶ LOJEK, Antonín. České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Prameny a nové proudy právní vědy. s. 34

¹¹⁷ LANDAU, Peter. Traditionen des Kirchenasyls, In: Asyl am Heiligen Ort, Ostfildern 1994. s. 55

¹¹⁸ LOJEK, Antonín. České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Prameny a nové proudy právní vědy. s. 34

Příkladem exkomunikace může být stať z kánonu číslo 39 Epaonského koncilu z roku 517. V tomto kánonu je respektováno azylové právo otroka, který se dopustil těžkého zločinu. Církev si prosadila, že otrok nesměl být zbaven života trestem smrti, ale světské moci bylo vyhověno v trestu otroka ostříháním a ztíženou prací. V případě potrestání otroka jeho pánem trest stanovený nebyl. Avšak při usmrcení otroka jeho pán byl postižen trestem exkomunikace.¹¹⁹

Katolická církev nerozlišovala mezi pachateli závažných trestných činů a trestných činů s malou měrou závažnosti. Tento aspekt byl pro azylové právo jistým směrodatným prvkem, jelikož působnost azylového práva se rozšířila de facto pro všechny osoby páchající protiprávní činy. Díky tomu nastalo mnoho případů porušení práva azylu a jako následek těchto situací se na popředí dostal trest exkomunikace. Tím se církev dostávala do konfliktu se svým vlastním principem přimlavy, kdy se z exkomunikovaného jedince stala osoba vyhledávající ochranu v církevním azylu.¹²⁰

Pro církev bylo specifické, že míra provinění, která byla určující ve světském právu, nebyla rozhodující pro církev. Tento specifický jev byl ještě podpořen ze strany pronásledovatelů ve formě přísahy, kterou se zavazovali, že se zdrží pronásledování azylanta. Přísahou byl pronásledovatel zavázán neublížit, potažmo nezabít pronásledovaného, který se po přísaze pronásledovatele k němu vrátil z azylového místa.¹²¹

Pokud vycházíme v interpretaci exkomunikace z díla právního historika Petera Landaua, tak ten se odvolává na pasáž Gratiánova dekretu: *„Miror, quomodo subito fidei murum aries ruperit inimici. Noui enim, qua religione semper sis ecclesiam ueneratus. Quo instigante facere hominem de ecclesia rapuisti? Tuus si tuo amico forte presumeret fugitiuus, posset proculdubio intercessoris causa ueniam promereri. Ergo si amicus intenditur, cur Deus offenditur? Sed et si de potestate presumitur, Nabucodonosor regem intende, qui causa superbiae in bouem est ex homine conmutatus. Non ut confundam te hec scribo, sed ut filium karissimum moneo. Ecclesiae igitur illesum reuoca quem*

¹¹⁹ FRUSCIONE, Daniela. Das Asyl bei den germanischen Stämmen im frühen Mittelalter. s. 52

¹²⁰ LOJEK, Antonín. České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Prameny a nové proudy právní vědy. s. 34

¹²¹ LANDAU, Peter. Traditionen des Kirchenasyls, In: Asyl am Heiligen Ort, Ostfildern 1994. s. 56

irreligiosissimus rapuisti. Oblatio uero domus tuae a clericis ne suscipiatur interdixi, communionemque tibi interdico, donec peracta pro ausibus uel errore a me diffinita tibimet penitencia, tempore condonato pro hoc facto corde contrito et humiliato dignum offeras sacrificium Deo.“¹²²

Gratiánova pasáž cituje dopis svatého Augustina, ve kterém je popsáno porušení azylového práva jako zavrženíhodné jednání podobné krádeži církevního majetku. Krádež církevního majetku představovala nejhorší provinění, kterého se jedinec mohl vůči církvi dopustit. Gratián ve své citaci svatého Augustina dále uvádí, že pokud je někdo vyveden z azylu potají, proti své vůli, musí být přiveden nazpět. To zakládalo jakousi fikci, že takový stav neměl nikdy nastat.¹²³

Trest exkomunikace v rámci církevního práva azylu nebyl trestem pro exkomunikovaného konečným. Podstata trestu spočívala ve vyloučení jedince z církve, ale pokud exkomunikovaný jedinec projevil jistou formu lítosti, mohl být přijat zpět do církve. Dalším způsobem navrácení statutu neexkomunikované osoby bylo to, když se azylant vrátil, nebo byl vydán bez úhony do prostorů církevní ochrany.¹²⁴

Církevní azylové právo chránilo osoby, kterým byla způsobena křivda, či stály na pokraji společnosti. Církev tak mohla redukovat poměrně krutý systém trestů vytvořený státem. Redukce těchto trestů spočívala v poskytování azylu potřebným osobám či například ve formě přímluv a poskytování záruk, že se azylant vrátí zpět na místo azylu. Oproti tomu mohly nastat sankce ve formě exkomunikace. Exkomunikace spočívala v tom, že osoba, která porušila právo azylu, byla vyloučena ze společnosti. Ve starověku se jednalo o vyloučení ve formě vyhnání z obce a zákazu kultu. Ve středověku se povětšinou jednalo o exkomunikaci z církve, která však nebyla definitivní. Exkomunikovaný jedinec mohl projevit jistou formu lítosti, například v odpuštění, a navrátit se tak zpět do církve.

¹²² LOJEK, Antonín. České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Prameny a nové proudy právní vědy. s. 35

¹²³ LANDAU, Peter. Traditionen des Kirchenasyls, In: Asyl am Heiligen Ort, Ostfildern 1994. s. 57 a 58

¹²⁴ Tamtéž. s. 57

5. Obecné formy azylového práva

5.1 Církevní právo azylu

Církevní azylové právo představovalo nejdůležitější formu azylového práva. Funkce církevního práva azylu spočívala v ochraně osob před dalším krveprolitím či hrdelními tresty. Jeho počátek můžeme sledovat v roce 313 Konstantinovým tolerančním ediktem, kdy začíná éra církevní ochrany uprchlíků.¹²⁵

Problematika azylu, vycházející z biblických příkázání, se stala jedním z klíčových témat kanonického práva. Církevní právo v průběhu věků vytvořilo rozsáhlý systém azylového práva. Právo azylu bylo poskytováno na posvátných místech, které z počátku byly prosté prostory pod širým nebem. V pozdějších letech tato posvátná místa byla přetvořena na církevní budovy a následně na celá města poskytující ochranu azylu. Církevní azylové právo se stalo jistou garantovanou imunitou. Svatá místa v podobě kostelů, klášterů, hřbitovů, církevních nemocnic, far či kněžských kolejí byla místa jisté nedotknutelnosti ze strany moci světské. To však neznamenalo, že pokud provinilec, či uprchlík využil práva azylu v některém z církevních míst, byl zbaven světské soudní pravomoci. V pozdějších letech, zejména v období novověku, postupně církevní azyl upadá a je nahrazen azylem světským v podobě azylu diplomatického.

Církevní právo azylu bylo institutem, který poskytoval ochranu pronásledovaných a provinilců. Ochrana spočívala v nevydání provinilce či pronásledovaného světské moci. Nepřípustné také bylo činit nepřímý nátlak na uprchlíky, aby se dostali do rukou světské moci. Podoba nepřímého nátlaku byla taková, že azylové místo bylo světskou mocí prostorově uzavřeno a hlídáno, kdy častým následkem bylo vyhladovění azylového místa díky omezenému či žádnému přístupu potravin. Další formou nepřímého nátlaku byly konfiskace majetku rodinných příslušníků. Historické prameny uvádějí dochované případy omezování azylového práva ze strany světské moci. Pro představu jsou níže uvedeny dva dobové příklady omezování práva církevního azylu.¹²⁶

¹²⁵ LOJEK, Antonín. České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Prameny a nové proudy právní vědy. s. 55

¹²⁶ Tamtéž. s. 56

První vybraný případ z konce 17. století dokládá porušení azylové ochrany kláštera ze strany světské moci v podobě prostorového hlídání bezpečnostními orgány světské moci: „21.srpna 1651 Štefan Bulion zranil starostu Nessenia, moudrého znalce filozofie, tak těžce, že následující noc zemřel. Zločinec poté uprchl do minoritského kláštera. Klášter byl následně obklíčen městskou stráží. Šestnáct dnů se snažil Bulion o útěk z kláštera. Nakonec jednoho dne nečekaně hodil vojákovi na stráží písek do očí a začal prchat. Byl ale dopaden a oběšen.“¹²⁷

Druhým případ, taktéž z konce 17. století, dokládá využívání nepřímého nátlaku ze strany světské moci na uprchlíka formou konfiskace majetku: „V neděli po oslavě svátku Božího těla Kristova v odpoledních hodinách měšťan Matěj Rosslaw z Rozentálu, správce na statku její knížecí Milosti Sasko-Lauenburské, který měl odevzdat řádné vyúčtování svého hospodaření představenému hraběti Šatelickému na ploskovickém zámku, toto neučinil a uprchl do dominikánského kláštera. Ve skříňce, kterou si sebou vzal do kláštera, chyběla velká část peněz. Jelikož dominikáni odmítli defraudanta vydat, byl veškerý movitý a nemovitý majetek Rosslawa zkonfiskován až do úplné omluvy provinilce, pokud jde o jeho špatné hospodaření a stížnosti poddaných.“¹²⁸

Církevní právo azylu bylo omezováno ze strany světské moci z důvodu, že v církvi našli ochranu i jednotliví zločinci a využívali práva azylu za účelem vyhýbání se nastolení trestu. Dalším problémem, která světská moc spatřovala v azylovém církevním právu, bylo to, že delikventům nebyly ukládány ani tresty církevní za spáchané zločiny. V neposlední řadě církev pomáhala zločincům v útěku před světskou mocí, nejen do azylového místa, ale také i dál do místa jiného. Církev taktéž trvala na své soudní pravomoci, která měla být na úrovni světskému soudnictví.¹²⁹

Historickým příkladem církevního azylu zločince, byť šlechtického stavu, který na příkaz biskupa uprchl svému trestu do azylového místa, které bylo poté postihnuto omezením se strany světské moci v podobě hlídání kláštera, nám dokládá případ z konce 17. století.

¹²⁷ LOJEK, Antonín. České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Prameny a nové proudy právní vědy. s. 56

¹²⁸ Tamtéž. s. 56

¹²⁹ BABO, Markus. Kirchenasyl – Kirchenhikesie : Zur Relevanz eines historischen Modells im Hinblick auf das Asylrecht der Bundesrepublik Deutschland, Eichstätt 2003. s. 111

„Roku 1692 šlechtický, ale skrz naskrz zkažený student Leopold Strobilius ze Sternfeldu, potomek vynikajícího, ale bohužel už zesnulého císařského soudce Jakuba Strobelia ze Sternfeldu, usmrtil zednického tovaryše Matouše Kiplinga, a to tak, že mu kordem probodnul srdce. Poté uprchl do kapucínského kláštera svaté Ludmily, kde – prý na přímý příkaz tehdejšího biskupa, hraběte Šternberka – byl velmi vládně přijat. Městská justice, aby zabránila útěku provinilce, nechala klášter ve dne v noci přísně hlídat. Přesto se Leopoldu Strobiliovi podařilo, pravděpodobně uplacením strážného, uniknout z kláštera a prchnout přes zemské hranice do říšského města Augsburg. Trestní řízení bylo proto vedeno v nepřítomnosti provinilce a podle běžných norem pro osoby šlechtického stavu. Strobilius byl nejprve pro forma odsouzen k trestu smrti stětím, ale pak byl tento trest na základě milosti změněn na dvouletý trest vězení. Odsouzenému bylo uloženo, aby zaplatil matce zabitého odškodnění ve výši sta guldenů a městu nahradil všechny výlohy, které byly spojeny se střežením kláštera během jeho pobytu v něm. Když se odsouzený po nějaké době vrátil, musel nastoupit trest. Se svolením vrchnosti si mohl sám zaopatřovat živobytí a dokonce přespávat v domě své rodiny a podle libosti navštěvovat kostely a kaple. Jako vězeňský prostor mu byla přidělena světnice ve staré radnici s dobrým výhledem na rušné náměstí.“¹³⁰

Dokládané historické případy nám ukazují dobovou podobu církevního práva azylu a jeho střet se světskou mocí. Takovéto střety církevního azylu se světskou mocí vyústily k postupnému omezování a rušení církevního azylu.

V českých zemích došlo k radikálnímu omezení církevního azylu tereziánským nařízením z května 1752, které prohlašovalo: „...vzhledem k tomu, že duchovenstvo poskytuje domnělou kostelní ochranu i uprchlíkům, tedy také úmyslným podvodníkům, pašerákům, neplaticům mýtného, nebo defraudantům, a právnímu řízení justice se hromadně vyhýbají, avšak je všeobecně známo, že takovým zločincům jus asyli tím méně může náležet [...] ordináři mají dle toho náležitě poučit duchovní, aby takovým lidem neposkytovali azyl, nýbrž je sami v případech jejich neoprávněného útěku do kostelů či klášterů vydali světským soudům...“ a nařízením z října 1752, které prohlásilo že: „... ti, kteří v budoucnu uprchnou do kláštera, avšak uvnitř azylu se neradují hledaní delikventi a azylanti

¹³⁰ LOJEK, Antonín. České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Prameny a nové proudy právní vědy. s. 57

*pod záminkou, že se neví, kdo takový je k extradici [...] tak bylo generálně nařízeno, že vyjímání a přebírání náleží v městech pražských městským setníkům a na venkově setníkům krajským...*¹³¹

Církevní azyl byl v následujících letech omezen azylovým patentem Marie Terezie z roku 1775, který předznamenal definitivní konec církevního azylu v Čechách. Azylový patent omezil právo azylu, kde má být azyl poskytován, na prostory, ve kterých se přisluhovalo svátostmi, nebo kde byla uchována svátost oltářní. Azylovým patentem byli z práva azylu vyloučeni: „*rouhači, pomlouváči Svatého otce, původci neúmyslného zabití, svatokrádežníci, vrahové, pouliční lupiči, ti, kteří v noční době kradou nebo pustoší polní plodiny, úkladní vrahové, ti, kteří chtěli sami spáchat úkladnou vraždu nebo k ní napomáhali, nebo si vraždu u jiného objednali, ti, kteří se dopustili urážky světského majestátu, ti, kteří jsou vinni spiknutím nebo vzpourou proti státu, velezrádci, penězokazové, každý, kdo padělá pečeť, ten, kdo padělá razítko na dokumentu a veřejné listině, traviči studní, pramenů a jiných vodních nádrží a pastvin, žháři, ten, kdo krade v době požáru, nedostatku vody, povodní, ztroskotání lodi nebo v časech podobných útrap, defraudanti veřejných peněz, vražedkyně dětí a ty, které si přivodí potrat či jen tomu pomohou, únosci panen, ten, kdo napomůže útěku z vězení, bankrotáři, neplatiči mýtného a cla, vojenští zběhové.*“¹³²

Církevní právo azylu se nevztahovalo pouze na osoby uprchlíka či provinilce, ale také i jejich předměty, které sebou přinesli na půdu místa azylu. Všechny věci přinesené uprchlíkem do místa azylu tak spadaly pod ochranu církve. Často tak docházelo k situacím, kdy bohatí uprchlíci byli doslova vítáni v místě azylu i přes jejich zjevnou vinu či provinění. To vedlo k tomu, jak již bylo výše uvedeno, že církevní azyl byl leckdy zneužíván ze strany zločinců. Situace zneužívání církevního azylu bylo dalším podnětem pro světskou moc a postupnému omezování azylových míst vedoucí k rušení církevního azylu.¹³³

¹³¹ LOJEK, Antonín. České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Prameny a nové proudy právní vědy. s. 62

¹³² Tamtéž. s. 62

¹³³ BABO, Markus. Kirchenasyl – Kirchenhikesie : Zur Relevanz eines historischen Modells im Hinblick auf das Asylrecht der Bundesrepublik Deutschland, Eichstätt 2003. s. 111

5.2 Světské právo azylu

Světské azylové právo je po funkčním hledisku téměř identické s právem církevního azylu. Účelem obou institutů je ochrana před trestním stíháním. Světské azylové právo poskytovalo ochranu především provinilcům, uprchlíkům a ochranu před dalším pronásledováním. Oproti církevnímu právu azylu vystupuje panovník jako osoba, která může poskytnout azyl. V pozdějších letech své azylové pravomoci deleguje na další vládnoucí subjekty, jako byl například zemský sněm či královští úředníci.

Počátky světského práva azylu můžeme poprvé spatřovat ve 12. století. Z dřívějších dob se nám nedochovaly historické prameny dokazující, že by instituce světských azylů byla známa starým národům slovanským a germánským. Do té doby se praktikovalo pouze církevní azylové právo. Světské azylové právo vzniklo jako následek nedostatku společenského pořádku a právní ochrany.¹³⁴

Světské azylové právo vždy vycházelo z moci panovníka, který mohl poskytovat a zaručovat ochranu potřebným. Teprve když svěští panovníci upevnili svou moc v zemi, mohli poskytovat azylovou ochranu. Azylová ochrana spočívala podobě azylových míst poskytujících ochranu potřebným. Azylová místa vznikala na základě královských privilegií, která povolovala vytvoření místa azylu. Mnoho královských privilegií však pouze potvrzovala již existující azylová místa. Tato privilegia byla specifická tím, že v případě nástupu nového panovníka na trůn se znovu musela ucházet o potvrzení a v případě panovníkovi smrti a neobnovení privilegií byla považována za vyhaslá.¹³⁵

Světské azyly pocházely, jak bylo výše uvedeno, z královských privilegií. Ta představovala projev krále, jako osoby poskytující ochranu, od kterých pak mohla být přenesena na další osoby, věci či místa. Za světská azylová místa byly považovány například mlýny, hostince, hrazené vesnice, hrady, města, soudní budovy, radnice, nemocnice, školy, ba dokonce včelíny, trhy i vinice. Níže jsou uvedeny některé historické příklady poskytování světského práva azylu:

¹³⁴ LOJEK, Antonín. České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Prameny a nové proudy právní vědy. s. 65

¹³⁵ Tamtéž. s. 65

„Azylové právo bylo kupříkladu udělováno jednotlivým hrazeným městům. Například městu Breisachu císařem Jindřichem VI., Karlovým Varům privilegiem Václava IV. z 6. července 1401, Maxmiliánem I. 1495 městu Reutlinger. Karel IV. udělil 1378 právo azylu všem domům rytířského řádu Johanitů po celém Německu, které bylo ještě potvrzeno roku 1708 císařem Josefem I. Císař Zikmund potvrdil listinou z 2. listopadu 1437 právo azylu Dětrichu Frankengerovi pro jeho dům v Nosislavi ve Slezsku. Císař Fridrich III. udělil v roce 1463 právo azylu hradu Burgberg. V Anglii (dle zákona krále Alfreda) se považoval za světské azylové místo královský palác a domy světských pánů. Podle zákoníku srbského cara Štěpána Dušana byl azylem carův a patriarchův dvůr. V Polsku bylo za azylové místo pokládány šlechtické dvory.“¹³⁶

Možnost požívat světské azylové ochrany spočívala ve vymezených důvodech pro azyl. Světské azylové právo bylo nejednotné. Částečně existovalo neomezené azylové právo a částečně bylo omezeno. V pozdějších dobách došlo například k vyloučení těžkých zločinců z možnosti požívat azylovou ochranu. Za těžké zločince dobová právní úprava považovala vrahy, lupiče, žháře, uprchlé vězně, násilníky a zloděje. Pro způsobilost k azylu nehrál žádnou roli rozdíl mezi osobami domácími, poddanými jiných vrchností či cizinci. Jako azylová místa mohla fungovat celá města, ba dokonce celá panství, která mohla poskytnout azyl všem pronásledovaným. Tak se na jednom místě mohli střetnout pronásledovaní zločinci, sociální uprchlíci, etnicky pronásledovaní jedinci či náboženské menšiny.¹³⁷

S pobytem v azylových místech souvisela povinnost azylanta zúčastnit se azylového řízení. Azylová řízení byla často upravována v azylových řádech. Azylová způsobilost uchazeče o azyl a jeho delikt, byly přezkoumány justicií a správními orgány jednotlivých azylových míst. V některých azylových místech byly pro tyto účely zřízeny i zvláštní azylové soudy. V rámci azylového řízení byl azylant podroben vstupnímu a přijímacímu řízení. Úkolem vstupního a přijímacího řízení byl podrobný výslech uchazeče o azyl a zaplacení poplatku.¹³⁸

¹³⁶ LOJEK, Antonín. České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Prameny a nové proudy právní vědy. s. 66

¹³⁷ Tamtéž. s. 67

¹³⁸ Tamtéž. s. 68

Uvnitř místa azylu se osoby požívající práva azylu mohly svobodně pohybovat, nesměl však mít u sebe jakékoli zbraně. Příkladem může být městský azyl, ve kterém se azylanti mohli svobodně pohybovat, najít si práci či provozovat svou dřívější činnost. V případě městského azylu byli azylanti nejčastěji ubytováni v hostincích. Některá města provozovala zvláštní azylové ubytovny, ve kterých si museli azylanti pronajmout byt. V případě, že se azylant dopustil prohřešku proti azylovému řádu, byl vykázán. Příkladem takového prohřešku může být spáchání nového zločinu.¹³⁹

Úkolem světského azylu bylo především poskytnutí ochrany v podobě útočiště, sloužícího k vyčkání na ukončení řízení, jež se proti azylantovi vedlo a vyjednání odškodnění s oběťmi azylantova činu. Smír, rozsudek či trest byly vyjednávány s vrchností původního místa spáchání zločinu. Světský azyl tedy sloužil tomu, aby se uprchlík vyhnul vyšetřovací vazbě v rámci raně novověkého inkvizičního řízení. Ono novověké inkviziční řízení bylo často velice brutální a mohlo provinilci způsobit těžká zranění, ba dokonce smrt. Světský azyl také umožňoval uprchlíku ochranný doprovod a bezpečný návrat ve formě ochranné listiny, glejtu.¹⁴⁰

Raně novověké světské azylové právo byl vcelku propracovaným institutem, který byl jakousi paralelou církevního azylu. Ze světského azylového práva se vyvinul institut diplomatického práva azylu.

5.3 Diplomatické právo azylu

Ve starověkých dobách a dobách středověku nelze mluvit o diplomatickém právu azylu, které se na popředí dostalo v raném novověku, ale z historického hlediska můžeme pozorovat institut vyslance a jeho ochranu, která byla jistou formou azylového práva.

Z historického hlediska se poprvé setkáváme s vyslanci již u nejstarších národů. Ve starověké Číně byla poskytována bezpečnost a ochrana cizím vyslancům, kteří přišli na čínský dvůr. Za vlády druhého císaře třetí dynastie Tching-uanga byli cizím vyslancům přidělováni při jejich odjezdu průvodci, aby

¹³⁹ LOJEK, Antonín. České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Prameny a nové proudy právní vědy. s. 68

¹⁴⁰ Tamtéž. s. 68

se mohli bezpečně navrátit do jejich vlastí. V arabské kultuře byli vyslanci považováni za posvátné osoby. Indové vysílali za hranice svého státu vyslance, kteří byli vysíláni jako poslové-vyjednávači. Podobně tomu bylo i ve starověkém Římě a jeho vyslanců. U Peršanů roli vyslanců tvořili královští poslové, kteří vyjednávali s cizími nepřáteli, úředníky státu a rovněž měli posvátný charakter. Ve starověkém Řecku byli vyslanci taktéž chráněni a každé ublížení na jejich osobě bylo pomstěno a trestáno.¹⁴¹

Z historického pohledu lze sledovat, že ochrana vyslance nebyla vždy respektována. Existují případy, kdy byl vyslanec zatčen, týrán a v některých případech usmrčen. Příkladem může být případ ze 14. století, kdy Petr I. Kastilský, zvaný Pedro Ukrotný, král Kastilie, Leónu a Galicie, i přes hrozbu Sváté stolice, že bude dán do klatby, nechal oběsit papežského legáta. Jiný případ se taktéž týká papežského vyslance – legáta, konkrétně vyslance papeže Urbana V., kdy vyslanec byl donucen milánským tyranem Barnabem Viscontem sníst klatební listinu.¹⁴²

Dalším případem, kdy byl vyslanec vystaven nebezpečí, i přes jeho zaručenou ochranu, se stal v Anglii patnáctého století, kdy princ Eduard z Walesu „přijal a přivítal posly francouzského krále Karla V., kteří po něm požadovali vydání gaskoňských vazalů na základě předložené žaloby. Ačkoli vyslanci měli od něho ochranný glejt, poslal za nimi několik jezdců, aby je přivezli zpět a uvrhli do vězení, a to pod záminkou, že hostinský [u kterého byli ubytováni] je měl kvůli záměně koně pohnat před soud. Králi Eduardovi byl poslán obyčejný sluha – kuchtík s dopisem, který, ještě před jeho odevzdáním, měl varovat francouzské vyslance k urychlenému odjezdu z Anglie.“ Vyslanci se i přes všechny útrapy nakonec bezpečně navrátili do své země.¹⁴³

Diplomatický azyl se poprvé objevil v souvislosti diplomatických misí jednotlivých států v 15. a 16. století. Hlavním prvkem diplomatického azylu je osoba velvyslance, který zastupoval svého panovníka. Vyslanec stejně jako

¹⁴¹ LOJEK, Antonín. České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Prameny a nové proudy právní vědy. s. 70

¹⁴² Tamtéž. s. 70

¹⁴³ Tamtéž. s. 70 a 71

panovník měl právo udělovat milost a dále mohl poskytnout ochranu každé osobě, která se dopustila nepolitického trestného činu.¹⁴⁴

Diplomatický azyl byl postupně zakotven v jednotlivých zákonných ustanoveních období pozdního středověku. Příkladem může být ustanovení Karla V., císaře svaté říše římské a krále španělského, které říkalo, že „*Prostory vyslanectví poskytují nadále nedotknutelný azyl, jako předtím boží chrámy, a nikomu není dovoleno pod jakoukoli záminkou tento azyl porušit*“.¹⁴⁵

Mezníkem v diplomatickém azylovém právu bylo definitivní uznání existence stálých velvyslanectví. Stalo se tak roku 1648 díky uzavření Vestfálského míru. Vestfálským mírem tak byla zavedena praxe stálých velvyslanectví a došlo také k formování obyčejových norem o velvyslanectví.¹⁴⁶

Vestfálským mírem byla změněna dosavadní praxe přechodných a dočasných pobytů diplomatů v cizích zemích. Tato změna spočívala v tom, že dočasné a přechodné pobyty byly přeměněny na pobyty trvalé v podobě stálých vyslanectví. Vyslanectví byla zřizována jako teritoria vysílacích zemí s dislokovanou pravomocí vysílajících zemí. Díky tomu zde platila specifická forma diplomatického azylu. Diplomatický azyl se nevztahoval pouze na osobu vyslance, ale rozšířil se na území vyslanectví, kde pak mohl imunity požívat každý, kdo se do vyslancova sídla uchýlil.¹⁴⁷

Od začátku 18. století se díky narůstajícímu vlivu parlamentarismu mění pohled na diplomatický azyl. Vyslanec již není zástupcem svého panovníka, a tedy nemohl udělovat milost a ochranu provinilcům. Jelikož ona milost je ztělesněním jisté formy azylu, diplomatický azyl začal ztrácet své dosavadní opodstatnění.¹⁴⁸

V 19. století evropská praxe poskytování diplomatického azylu na vyslanectvích de facto vymizela.

¹⁴⁴ LOJEK, Antonín. Formy azylového práva v raném novověku. *Právník*, 149, 2010, 3, s. 274-275

¹⁴⁵ LOJEK, Antonín. České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. *Prameny a nové proudy právní vědy*. s. 72

¹⁴⁶ ADAMOVIČ, Karolína. Dějiny veřejného práva ve střední Evropě. Přehled vybraných otázek, Praha 2000, s. 84

¹⁴⁷ ČEPELKA, Čestmír. a kol. *Teorie a praxe azylu a uprchlictví*, Praha 2006, s. 17

¹⁴⁸ ČEPELKA, Čestmír a Vladislav DAVID. Úvod do teorie mezinárodního práva. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1983. s. 197

5.4 Mezinárodní azylové právo

Mezinárodní azylové právo se vyvíjelo v průběhu věků. Do jisté míry tak můžeme označit instituty azylu, poskytované například v rámci mezinárodního vysílání vyslanců, v rámci církevního azylu a s ním spojené pomoci mezinárodním uprchlíkům a azylu světského, který byl jakousi paralelou církevnímu azylovému právu. Z historického pohledu se nejednalo o instituty mezinárodního práva azylu, ale jistý mezinárodní prvek lze v těchto případech pozorovat.

Mezinárodní právo azylu se vyvinulo z diplomatického azylu ve 20. století. Vývoj mezinárodního azylového práva se rozděluje do čtyř etap. První etapa je od roku 1920 do roku 1932. Tato etapa je charakteristická vytvořením a schválením dohod, které reagovali na uprchlickou problematiku. Druhá etapa vývoje mezinárodního práva azylu je od roku 1933 do roku 1950. V rámci této etapy byla vypracovaná a schválená dohoda upravující právní postavení uprchlíků. Třetí etapa představuje období od roku 1951 do roku 1966. V tomto období byla vypracována nejdůležitější dohoda mezinárodního azylového práva platná dodnes. Čtvrtá etapa vývoje mezinárodního práva azylu je od roku 1967 po současnost.¹⁴⁹

5.4.1 První etapa vývoje mezinárodního azylového práva

Problematika uprchlíků ve 20. století již není záležitostí jednotlivců či malých skupin, jako tomu bylo ve starších dobách. S koncem 1. světové války se problematika uprchlíků rozrostla doslova do masových měřítek. Evropské státy se s uvedeným problémem samostatně vyrovnat nemohly, i když mohly volně kontrolovat vstup a pobyt osob na svém území. Masový tlak uprchlických proudů si vyžádal reagencii v mezinárodním měřítku.¹⁵⁰

Prvním novodobým a rozsáhlým proudem uprchlíků, který zasáhl Evropu, byl masový útěk ruských uprchlíků po roce 1917 v důsledku socialistické revoluce bolševiků, v jejichž čele stál Vladimír Ilijič Lenin. Počet uprchlíků se odhaduje na 1,5 milionu osob. Celé rodiny opouštěli sovětské Rusko v důsledku

¹⁴⁹ BALGA, Jozef. Azylové právo. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. s. 29

¹⁵⁰ Tamtéž. s. 30

hladomoru a materiálního zpusťování země zasažené občanskou válkou. V neposlední řadě také z důvodů politických. Tito uprchlíci nebyli většinou vybaveni platnými cestovními doklady, což byl problém pro jejich legální vstup na území přijímajících států. Přijetím dekretu schváleného Všeruským ústředním výkonným výborem a Radou lidových komisařů byly zbaveny státního občanství všechny osoby žijící déle než pět let v zahraničí a osoby, které opustily Rusko po 7. listopadu 1917 bez povolení. Schválením dekretu o zbavení státního občanství se tak z osob uprchlíků, staly osoby bez domova a jakékoli právní ochrany své rodné země. Humanitární organizace nestačily řešit problematiku ruských uprchlíků. Prezident Mezinárodního výboru Červeného kříže se obrátil dopisem na Radu Společnosti národů s výzvou využít autoritu organizace na řešení problému spojených s uprchlickou krizí. Zároveň byl předložen návrh na jmenování za komisaře pro uprchlíky, jehož úkolem měla být péče o právní postavení ruských uprchlíků. Rada OSN schválila první rezoluci o uprchlících 26. února 1921. Mezinárodní konference o otázkách ruských uprchlíků se konala v srpnu téhož roku.¹⁵¹

První etapa vývoje mezinárodního azylového práva od roku 1920 do roku 1932 přinesla vytvoření několika úmluv, které vycházely z problematiky uprchlické krize ruských uprchlíků. Především šlo o úmluvy poskytující vydání průkazů totožnosti ruským a arménským uprchlíkům a dále například úmluvy o jejich právním postavení.

5.4.2 Druhá etapa vývoje mezinárodního azylového práva

Za začátek druhé etapy vývoje mezinárodního azylového práva můžeme považovat uzavření mezinárodní úmluvy o mezinárodním postavení uprchlíků.

Úmluva o mezinárodním postavení uprchlíků byla přijata 28. října 1933. Úmluva přinesla do mezinárodního azylového práva odpověď na dvě základní otázky, a to definici uprchlíka a jeho právním postavení. Úmluva byla členěna do 9 kapitol a zakotvila základní práva a povinnosti uprchlíků. Podle definice uprchlíky byli ruští s arménští uprchlíci, jak je vymezují úmluvy z předcházejících let. Každá ze smluvních stran států se zavázala vydávat Nansenovy pasy, platné nejméně jeden rok, uprchlíkům pravidelně bydlícím na jejich území. Nansenovy pasy byly jakýmsi předchůdcem současných uprchlických pasů. Smluvní státy se

¹⁵¹ BALGA, Jozef. Azylové právo. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. s. 30

zavázaly neodsunut uprchlíky ze svého území pomocí institutů vypovězení a vyhoštění uprchlíků, kterým byl povolen stálý pobyt. V případě, že uprchlík byl jistým nebezpečím pro stát, ve kterém žil, mohl jej stát ze své země vyhostit. Uprchlíci měli mít na území smluvních stran volný přístup k soudu. Ve státech jejich stálého bydliště nebo pravidelného pobytu mohli požívat stejná práva a výhody jako občané státu pobytu.¹⁵²

Úmluva o mezinárodním postavení uprchlíků z 28. října 1933 dále upravovala například pracovní možnosti uprchlíků v zemích, které úmluvu ratifikovali, dále například jejich zdravotní a sociální péči, či jejich možnosti vzdělání.

Smluvní stranou úmluvy se stala i Československá republika a Úmluva o mezinárodním postavení uprchlíků byla v československém pávu vyhlášena jako zákon č. 179/1935 Sb. s účinností od 13. 06. 1935.¹⁵³

Politické změny počátkem 30. let, způsobené nástupem národního socialismu v čele s Adolfem Hitlerem v Německu, s tím související kodifikace rasové a politické nesnášenlivosti, zapříčinili odchod mnohých tisíc osob z Německa. Uprchlické proudy z Německa přinášely socioekonomické problémy. Společnost národů reagovala v roce 1933 na vzniklou situaci zřízením Úřadu vysokého komisaře pro uprchlíky z Německa. Vysoký komisař koordinoval pomoc obětem rasového a politického pronásledování z již fašizujícího Německa. Potíže v řešení uprchlického problému byly opět, jako tomu bylo v roce 1917 v Rusku, v časté absenci cestovních dokladů a s tím spojeného nedostatku právního postavení uprchlíků.¹⁵⁴

Problém německých uprchlíků se podařil částečně vyřešit až na konferenci organizace spojených národů v červenci roku 1936 přijetím dočasné úmluvy o postavení uprchlíků pocházejících z Německa. Klasický pojem uprchlíka byl změněn a podstatou nové definice pojmu bylo zajištění pomoci obětem sociálních a politických událostí, které měly za následek ztrátu ochrany Německé Říše.

¹⁵² BALGA, Jozef. Azylové právo. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. s. 33 a 34

¹⁵³ Úmluva č. 179/1935 Sb. o mezinárodním postavení uprchlíků. Dostupné online: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/179-35.htm>

¹⁵⁴ BALGA, Jozef. Azylové právo. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. s. 35

Redefinice uprchlíka neopustila rámec objektivních hledisek, ale zohlednila sociální kritéria, která vedla k uprchlíkovu opuštění rodné země.¹⁵⁵

Společnost národů vyzvala v roce 1937 členské státy k účasti na mezinárodní konferenci, aby se mezinárodní společenství mohlo bránit masovému útěku z fašistického Německa. Delegáti konference pořádané v únoru 1938 přijali Úmluvu o postavení uprchlíků z Německa. Tato úmluva, na rozdíl od jiných uprchlických úmluv vykazuje liberální postoj k definici uprchlíka pocházejícího z Německa. Úmluva o postavení uprchlíků z Německa vycházela z dočasné úmluvy přijaté na konferenci spojených národů roku 1936. Úmluva zohledňovala ochranu osob bez státní příslušnosti. Z okruhu mezinárodním právem chráněných osob byly vyňaty osoby, které využily politické události jako příležitost na emigraci.¹⁵⁶

Dalším problémem spojeným s uprchlickou krizí konce třicátých let, byl německý akt, v podobě připojení Rakouska k Německu a nárokování si části území Československa, konkrétně začlenění oblasti Sudet do území fašistického Německa.

Uzavření Mnichovské dohody v září roku 1938 mělo za následek, že oblast Sudet opustilo asi 80 000 osob, které většinou našli útočiště v Československu. Společnost národů na tuto situaci reagovala až lednu 1939 rozšíření mandátu vysokého komisaře pro uprchlíky na osoby, které předtím měli československé občanství a v uvedeném období měli jen německé občanství, zároveň byli nuceni opustit území, které bylo dříve součástí Československa. Rada Společnosti národů v květnu 1939 rozšířila mandát vysokého komisaře na osoby pocházející z Rakouska, které uprchly na základě anšlusu Rakouska fašistickým Německem. Zároveň s rozšířením mandátu vysokého komisaře na osoby pocházející z Rakouska, byl vypracován Dodatkový protokol k Prozatímní úmluvě o postavení uprchlíků z Německa a Úmluvě o postavení uprchlíků pocházejících z Německa. Protokol přijal definici uprchlíků z Rakouska jako obětí nacistického pronásledování. Dodatkový protokol uzavřel v meziválečném období éru

¹⁵⁵ BALGA, Jozef. Azylové právo. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. s. 35

¹⁵⁶ Tamtéž. s. 35

vytváření relativně soudržné, ale rozsáhlé soustavy mezinárodních smluv, které definovaly právní postavení uprchlíků.¹⁵⁷

Všeobecná deklarace lidských práv z 10. prosince 1948, je dalším důležitým dokumentem mezinárodního azylového práva. Všeobecná deklarace lidských práv byla vydána rezolucí Valného shromáždění OSN. V článku 14 je uvedeno že: „Každý má právo vyhledat si před pronásledováním útočiště v jiných zemích a požívat tam azylu.“ Odstavec druhý stanovil negativní vymezení možnosti požívání práva azylu: „*Toto právo nelze uplatnit v případě stíhání skutečně odůvodněného nepolitickými zločiny nebo činy, které jsou v rozporu s cíli a zásadami Spojených národů.*“¹⁵⁸

5.4.3 Třetí etapa vývoje mezinárodního azylového práva

Třetí etapa představuje období od roku 1951 do roku 1966. Tato etapa je považována za jakýsi milník ve vývoji mezinárodního práva azylu a to hlavně díky přijetí Úmluvy o právním postavení uprchlíků, neboli Ženevské úmluvy v roce 1951. Ženevská úmluva vychází z článku 14 Všeobecné deklarace lidských práv z roku 1948, který uznává práva osob požádat o azyl před pronásledováním v jiných zemích.

Liberální fáze uprchlické politiky v padesátých letech se soustředila především na repatriaci uprchlíků z II. světové války a ochranu uprchlíků ze Střední a Východní Evropy. Dne 28. července 1951 byla v Ženevě přijata Úmluva o právním postavení uprchlíků. Ženevská úmluva reviduje a sjednocuje předchozí mezinárodní úmluvy o postavení uprchlíků a stanovuje mezinárodní standardy pro zacházení s nimi. Význam Ženevské úmluvy spočívá v její univerzalitě, kdy její ustanovení jsou použitelná na různé uprchlické skupiny. Ženevská úmluva obsahuje především ustanovení hmotně právní. Procesně právní ustanovení jsou ponechána na úvaze ratifikujících států.¹⁵⁹

Na rozdíl od předchozích dohod, Ženevskou úmluvou byla vytvořena obecná definice uprchlíka. Uprchlíkem je tedy: „*Osoba, která se nachází mimo svou vlast a má oprávněné obavy před pronásledováním z důvodů rasových,*

¹⁵⁷ BALGA, Jozef. Azylové právo. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. s. 36

¹⁵⁸ Všeobecná deklarace lidských práv. Dostupné online: https://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/12/UDHR_2015_11x11_CZ2.pdf

¹⁵⁹ JELÍNKOVÁ, Radka. Právní postavení uprchlíků v České republice. 2002. s. 3. Dostupné na: http://aa.ecn.cz/img_upload/213998dd557a6ecf241d80d7748bd811

*náboženských nebo národnostních nebo z důvodů příslušnosti k určitým společenským vrstvám nebo i zastávání určitých politických názorů, je neschopna přijmout, nebo vzhledem ke shora uvedeným obavám, odmítá ochranu své vlasti; totéž platí pro osobu bez státní příslušnosti nacházející se mimo zemi svého dosavadního pobytu následkem shora zmíněných událostí, a která vzhledem ke shora uvedeným obavám se tam nechce nebo nemůže vrátit.*¹⁶⁰

Dále Ženevská úmluva stanovila vzájemné povinnosti mezi smluvními státy a uprchlíky. Článek 2 Ženevské úmluvy stanovil: „Každý uprchlík má povinnosti vůči zemi, ve které se nachází, což znamená v zásadě, že se musí podrobit zákonům a nařízením, jakož i předpisům týkajícím se udržování veřejného pořádku této země.“¹⁶¹

Ženevská úmluva také definuje zásadní princip non-refoulement, tedy nevydání uprchlíka. Na základě tohoto principu se smluvní státy zavazují, že žádným způsobem nevyhostí či nevrátí uprchlíka na hranici zemí, ve kterých by jeho život či osobní svoboda byly ohroženy na základě rasy, náboženství, národnosti, příslušnosti k určité společenské skupině či politických názorů. Tato zásada se nevztahuje na uprchlíka, který může být považován za nebezpečného v zemi, ve které se nachází, nebo pokud byl usvědčen konečným rozsudkem ze zvláště těžkého trestného činu a tak představuje nebezpečí pro společnost této země.¹⁶²

5.4.4 Čtvrtá etapa vývoje mezinárodního azylového práva

Čtvrtá etapa vývoje mezinárodního azylového práva představuje období od roku 1967 po současnost. Pro toto období je typické, že mezinárodní azylové právo je doupravováno v rámci vývoje společnosti.

V době přijetí Ženevské úmluvy se předpokládalo, že příliv uprchlíků skončí během několika let. Nové uprchlické vlny, způsobené společenskými poměry v jednotlivých státech, však zpochybňovaly ustanovení čl. 1A odst. 2: „v důsledku událostí, které nastaly před 1. lednem 1951, se nachází mimo svou vlast a má oprávněné obavy před pronásledováním z důvodů rasových, náboženských

¹⁶⁰ Úmluva o právním postavení uprchlíků. Dostupné online: <http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/uprchlici.pdf>

¹⁶¹ Tamtéž.

¹⁶² JELÍNKOVÁ, Radka. Právní postavení uprchlíků v České republice. 2002. s. 3. Dostupné na: http://aa.ecn.cz/img_upload/213998dd557a6ecf241d80d7748bd811

*nebo národnostních nebo z důvodů příslušnosti k určitým společenským vrstvám nebo i zastávání určitých politických názorů, je neschopna přijmout, nebo vzhledem ke shora uvedeným obavám, odmítá ochranu své vlasti; totéž platí pro osobu bez státní příslušnosti nacházející se mimo zemi svého dosavadního pobytu následkem shora zmíněných událostí, a která vzhledem ke shora uvedeným obavám se tam nechce nebo nemůže vrátit. V případě osoby mající několik státních občanství, pojem "země jeho státního občanství" se týká všech zemí, jejichž je státním občanem; žádná osoba však nebude považována za zbavené ochrany země své příslušnosti, pokud se bez závažného důvodu založeného na oprávněných obavách vzdala ochrany jedné ze zemí svého státního občanství.*¹⁶³

V roce 1967 byla proto Ženevská úmluva doplněna tzv. Newyorským protokolem, který zrušil časové ohraničení uvedené v Ženevské úmluvě.¹⁶⁴

Téhož roku přijalo Valné shromáždění OSN Deklaraci o územním azylu. Smyslem této deklarace bylo stanovit humanitární a morální zásady, jež by přispěly ke sjednocení praxe států při udělování azylu. Tento dokument měl být dalším krokem k smluvnímu zakotvení institutu azylu. S tímto cílem byla v roce 1977 pořádána konference OSN o územním azylu.¹⁶⁵

V roce 1977 se konala v Ženevě konference OSN, která sloužila pro přípravu mezinárodní smlouvy o územním azylu. Z hlediska mezinárodního práva, bylo poskytování územního azylu, diskreční právem, tedy jakousi formou uvážení. Návrh smlouvy obsahoval články o podmínkách poskytování azylu a odmítnutí azylu, zásadu nevracení uprchlíků - non-refoulement, články o dočasném pobytu žadatele, mezinárodní solidaritě států, dobrovolné repatriaci, tedy návratu zpět do uprchlíkova státu a spolupráci. Návrh smlouvy o územním azylu však nebyl přijat.¹⁶⁶

V současné době je základním pramenem mezinárodněprávních závazků států na celosvětové úrovni Úmluva o právním postavení uprchlíků a na ni navazující Newyorský protokol.

¹⁶³ Úmluva o právním postavení uprchlíků. Dostupné online: <http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/uprchlici.pdf>

¹⁶⁴ JELÍNKOVÁ, Radka. Právní postavení uprchlíků v České republice. 2002. s. 4. Dostupné na: http://aa.ecn.cz/img_upload/213998dd557a6ecf241d80d7748bd811

¹⁶⁵ Tamtéž. s. 4

¹⁶⁶ BALGA, Jozef. Azylové právo. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. s. 43

6. Azylové právo 20. století

Na počátku 20. století se snaha pomoci uprchlíkům přenesla také na globální úroveň. To mělo za následek omezení volnosti států v oblasti azylové problematiky. V této době se velmi významně prosazuje povinnost plnit a dodržovat mezinárodní závazky. Zájmy mezinárodních společenství se tak dostávají do popředí a jsou upřednostňovány před zájmy jednotlivých států.

Dvacáté století znamenalo pro české země příliv cizích uprchlíků. Jedním z důvodů byl konec první světové války. Po první světové válce se Čechy staly útočištěm pro mnoho ruských uprchlíků. Důvodem útěku ruských uprchlíků byla změna režimu, hladomor a politické pronásledování z důvodu socialistického převratu roku 1917. Třicátá léta znamenala pro Československo další příliv uprchlíků, který pocházel z fašistického Německa. Nástup Adolfa Hitlera k moci znamenal odliv nejen umírněných Němců, ale také Židů a dalších, kteří by byli postiženi nacistickým režimem. Tehdejší Československo se k uprchlíkům stavělo poměrně vstřícně. Uprchlíci, kteří přicházeli do Československa, dostávali prozatímní československé pasy. Ona příznivá atmosféra nakloněná pro uprchlíky skončila spolu s Mnichovskou dohodou, kdy Československý stát byl zaprodán v područí fašistického Německa. Nastala tak situace, kdy obsazení Sudet učinilo z řady Čechů tam žijících emigranty ve vlastní zemi. Po zřízení Protektorátu Čechy a Morava ze státu emigrovalo mnoho lidí, jejichž popudem k emigraci byl strach a zoufalost z fašistického Německa, které de facto ovládalo Protektorát Čechy a Morava. Po konci války byli Němci z českých zemí vyhnáni. Důvodem vyhnání Němců byla jistá nesnášenlivost vůči německým okupantům. Tato nesnášenlivost ovlivnila předválečný postoj Čechů k toleranci a vstřícnosti vůči osobám, kterým v jejich domovských vlastech hrozilo pronásledování. Nástup komunistické strany Československa znamenal pro české země největší emigraci Čechů a Slováků v historii českého národa.

6.1 Azylové právo v období první československé republiky

Jak již bylo v úvodní části této kapitoly uvedeno, s institutem azylu se můžeme setkat již v počátcích první československé republiky. Na území Československa se po první světové válce dostalo mnoho válečných uprchlíků z rozpadlého soustátí Rakouska Uherska. Dalším případem jsou uprchlíci z Ruska,

kde docházelo k hromadnému útěku mnoha tisíců osob z důvodu socialistického převratu. Z hlediska osob hledající ochranu v první československé republice se jednalo nejčastěji o již zmíněné Rusy, v pozdějších letech díky zvýšenému počtu národně socialistických přívrženců v Německu a strachu z budoucnosti, také o Němce, Rakušany, Poláky, Maďary, Rumuny či Jugoslávce. Důvody útěku byly jak politické, například ruští bělogvardějci, komunisté či monarchisté tak národnostní, kdy se jednalo především o osoby židovského původu. V období první Československé republiky neexistovala vnitrostátní úprava azylového práva. Jediným právním dokumentem, dotýkající se úpravy azylového práva v první Československé republice, byla Úmluva o mezinárodním postavení uprchlíků z 28. října 1933. V první Československé republice byla Úmluva o mezinárodním postavení uprchlíků vyhlášena jako zákon pod č. 179/1935 Sb. Tato úmluva se však vztahovala pouze na bývalé ruské a turecké občany. Osoby, na něž se tato mezinárodní smlouva nevztahovala, mohly právo azylu v materiálním smyslu získat formou povolení k pobytu, či udělením státního občanství, nebo udělením práva domovského.¹⁶⁷

První možností, jak bylo možné využít institutu azylu v první Československé republice, představoval některý z druhů pobytů. Ústavní listina z r. 1920 přiznávala právo usazovat se na kterémkoli místě Československé republiky pouze československým státním občanům. Paragraf 108, odstavec první, ústavy z roku 1920 stanovil, že: *„Každý státní občan československý může se usazovati na kterémkoli místě Československé republiky, nabývati tam nemovitostí a vykonávati výdělkovou činnost v mezích všeobecných právních ustanovení.“*¹⁶⁸

Cizinci mohli překročit státní hranice a zdržovat se na území Československa pouze s cestovními pasy, které odpovídaly zákonným požadavkům. V případě, pokud to vyžadovaly mimořádné poměry nebo důležité veřejné zájmy, jako byla státní bezpečnost, mohl ministr vnitra v souladu s dohodou s ministrem zahraničních věcí nařídít, že pasy cizinců musí být opatřeny vízy a určit úřady příslušné k jejich udělování a prodlužování. Cizinec tak mohl

¹⁶⁷ KRYSKA, David. Právo azylu v Listině základních práv a svobod v historické perspektivě. K počtě docenta Vladimíra Mikule. s. 132. Dostupné online: <https://www.mvcr.cz/clanek/pravo-azyly-v-listine-zakladnich-prav-a-svobod-v-historicke-perspektive-k-pocte-docenta-vladimira-mikule.aspx>

¹⁶⁸ § 108 odst. 1 Ústavní listiny z r. 1920. Dostupné online: https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html

pobývat na území Československa pouze po dobu platnosti víza a po uplynutí této vízové povinnosti mohl být vyhoštěn. Proti odepření udělení víza nebylo možné odvolání. Cizinec neměl na udělení víza právní nárok a úřady je udělovaly podle svého uvážení. Podle zákona o pobytu cizinců číslo 52/1935 Sb. o pobytu cizinců se žádost o povolení pobytu cizince podávala u okresního úřadu a rozhodoval o zemský úřad. O povolení k pobytu musel žádat cizinec, pokud měl v úmyslu zdržovat se na území Československé republiky déle než dva měsíce. Zemský úřad, jakožto úřad, který rozhodoval o možnosti pobytu cizince na území Československé republiky, měl de facto volné pravomoci v rámci udělování víz cizincům a záleželo tak na jeho uvážení, zda pobyt cizince povolí.¹⁶⁹

Zemský úřad pobyt cizince nepovolil a již povolený pobyt odejmul v případě, pokud se jednalo o osoby, jejichž pobytem mohl „*býti ohrožen veřejný klid, pořádek nebo bezpečnost státu nebo jiné důležité zájmy veřejné, zejména i hospodářské*“.¹⁷⁰

Zemský úřad mohl dle zákonné dikce v povolení k pobytu stanovit podmínky či omezení. Tyto podmínky se vztahovaly co do doby a místa pobytu a také mohly povolení k pobytu odejmout v případě, nebyly-li tyto podmínky či omezení zachovávány.¹⁷¹

V případě, že povolení k pobytu bylo cizinci odepřeno či odňato pro celé státní území nebo pro část státního území, byl cizinec povinen dané území opustit. Pokud cizinec státní území neopustil, byl to důvod pro jeho vyhoštění. Skutečnost, že cizinec včas nepožádal o povolení k pobytu, nebo nesplnil včas ohlašovací povinnost, představovala vedle jiných skutečností taktéž důvod pro jeho vyhoštění.¹⁷²

V souvislosti s azylem prvorepublikového Československa souvisí institut nabytí státního občanství. Získání státního občanství bylo pro cizince jistou formou azylu, jelikož se státním občanstvím získal cizinec i možnost pobývat a

¹⁶⁹ KRYSKA, David. Právo azylu v Listině základních práv a svobod v historické perspektivě. K počtě docenta Vladimíra Mikule. s. 134. Dostupné online: <https://www.mvcr.cz/clanek/pravo-azylu-v-listine-zakladnich-prav-a-svobod-v-historicke-perspektive-k-pocte-docenta-vladimira-mikule.aspx>

¹⁷⁰ § 2 odst. 1 písm. b), § 3 a § 6 odst. 1 a 3 zákona č. 52/1935 Sb. Dostupné online: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgm2v6njsfuya>

¹⁷¹ § 2 odst. 2 a § 3 zákona č. 52/1935 Sb. Dostupné online: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgm2v6njsfuya>

¹⁷² § 14 odst. 2 zákona č. 52/1935 Sb. Dostupné online: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgm2v6njsfuya>

zůstat na území Československé republiky, měl tak nárok na nezkrácený pobyt uvnitř československého státu, bez možnosti jeho vyhoštění ze země. Institut státního občanství byl upraven normami mezinárodními a vnitrostátními. Mezi normy vnitrostátní patřily normy recipované z předchozího období Rakousko-Uherské monarchie a právní předpisy nově vzniklého československého státu. Nejdůležitější právní předpisy prvorepublikového Československa byly Ústavní listina z roku 1920 a ústavní zákon č. 236/1920 Sb. Ústavní listina v § 4 odst. 1 stanovila, že „*státní občanství v Československé republice je jediné a jednotné*“¹⁷³. V souvislosti s problematikou uprchlictví a státního občanství je nutné podotknout, že uprchlíci mohli nabýt státní občanství pouze udělením ze strany státu. Udělení státního občanství nebylo povinností státu, bylo jakýmsi aktem milosti, jelikož nikdo neměl nárok na jeho udělení a státní úřady zde rozhodovaly na základě absolutní volné úvahy. Předpokladem pro udělení státního občanství bylo domovské právo v některé obci v Československé republice. Další podmínka pro udělení státního občanství vycházela z Ústavní listiny z roku 1920. § 4 odst. 3 stanovil, že „*Příslušník cizího státu nemůže být zároveň příslušníkem Československé republiky*“¹⁷⁴. Žadatel o státní občanství tak musel prokázat, že dosavadní státní občanství pozbyl, nebo že byl z dosavadního občanství propuštěn pod podmínkou, že nabude státní občanství československé.¹⁷⁵

Státní občanství bylo udělováno na žádost, která se podávala u okresního úřadu a rozhodoval o ní zemský úřad. V případě, že se jednalo o osoby politicky podezřelé, byla povinnost zemského úřadu opatřit si souhlas ministra vnitra s udělením státního občanství. Na Slovensku a Podkarpatské Rusi ministr vnitra přímo rozhodoval o žádosti. Podmínky pro udělení státního občanství byly, že žadatel o státní občanství musí mít domovské právo v některé obci v Československé republice, že dosavadní státní občanství pozbyl, nebo že byl z dosavadního občanství propuštěn pod podmínkou, aby nabyl státní občanství československé. Dále pak musel mít způsobilost k právním úkonům (pokud ji neměl, žádost mohl podat zákonný zástupce), musel být bezúhonný a politická korektní, musel vlastnit majetek, nebo dostatečný zdroj příjmu pro sebe a svou

¹⁷³ Ústavní listina Československé republiky z roku 1920. Dostupné online: https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html

¹⁷⁴ Tamtéž.

¹⁷⁵ KRYSKA, David. Právo azylu v Listině základních práv a svobod v historické perspektivě. K počtě docenta Vladimíra Mikule. s. 136. Dostupné online: <https://www.mvcr.cz/clanek/pravo-azylu-v-listine-zakladnich-prav-a-svobod-v-historicke-perspektive-k-pocte-docenta-vladimira-mikule.aspx>

rodinu. Na Slovensku a Podkarpatské Rusi se kromě toho vyžadoval předchozí pětiletý pobyt a placení daní.¹⁷⁶

Nabytí státního občanství bylo jistou zárukou, kdy cizinec nemohl být vyhoštěn. Byla to jakási forma neomezeného azylu v podobě komplexní ochrany nového státu. Dle výčtu podmínek, které musel cizinec splnit, lze spatřovat, že ne všichni uchazeči o státní občanství je mohli splnit. I přes splnění všech zákonných podmínek záleželo na správním úřadu, zda žádosti o nabytí státního občanství vyhoví či nikoliv.¹⁷⁷

S institutem azylu v období první republiky souvisí úzce domovské právo uprchlíka. Domovské právo bylo jednou z podmínek žádosti o udělení občanství, kterou musel uprchlík splnit. Domovské právo bylo jistým právním poměrem určité osoby, pro naše účely osoby uprchlíka, k určité obci, jehož obsahem je nárok na nerušený pobyt v obci a na chudinském zaopatření. Pro účely udělení občanství žadatel musel předložit průkaz, v jehož textu byl výslovný příslib obce, že má v případě udělení státního občanství v některé obci zajištěno domovské právo. Tento příslib byl de facto suspenzivní podmínkou, která zaručila žadateli o státní občanství i konkrétní město pobytu. Z obsahu domovského práva vyplývalo, že „*příslušníci obce nemohou býti ze své domovské obce odstraněni, vyhoštěni nebo vypovězeni, a proto i správní nález znějící na vyhoštění nebo odstranění z určité obce pozbude účinku, jakmile odsouzený v obci té nabyt domovského práva*“¹⁷⁸. Vyhostit z obce nebylo možné ani osobu, která pouze nabyt nárok na udělení domovského práva¹⁷⁹

S postupem doby azylové právo první československé republiky nepoznalo podstatných změn. Roku 1934 prohlásil ministr zahraničí Edvard Beneš na půdě Společnosti národů: „*Prohlašuji jménem své vlády, že se snažíme poskytovat politické emigraci azyl a respektovat jej a že v tomto ohledu máme už zavedenou*

¹⁷⁶ KRYSKA, David. Právo azylu v Listině základních práv a svobod v historické perspektivě. K počtě docenta Vladimíra Mikule. s. 136. Dostupné online: <https://www.mvcr.cz/clanek/pravo-azyly-v-listine-zakladnich-prav-a-svobod-v-historicke-perspektive-k-pocte-docenta-vladimira-mikule.aspx>

¹⁷⁷ Tamtéž. s. 137

¹⁷⁸ LAŠTOVKA, Karel. Domovské právo. In: Slovník veřejného práva, Svazek I, Brno, Polygrafia, 1929, s. 445

¹⁷⁹ KRYSKA, David. Právo azylu v Listině základních práv a svobod v historické perspektivě. K počtě docenta Vladimíra Mikule. s. 138. Dostupné online: <https://www.mvcr.cz/clanek/pravo-azyly-v-listine-zakladnich-prav-a-svobod-v-historicke-perspektive-k-pocte-docenta-vladimira-mikule.aspx>

jistou liberální tradici, na kterou jsme v jistém ohledu pyšní.“ Toto jeho prohlášení bylo jakousi zárukou v poskytování azylu na území Československé republiky. Dostupné prameny ukazují, že Československo v období první republiky mnohým osobám azyl poskytlo, avšak zde bylo rovněž mnoho těch, kterým se této ochrany nedostalo.¹⁸⁰

V roce 1938 byl na základě vládního nařízení 11. 11. 1938 při ministerstvu sociální péče zřízen Ústav pro péči o uprchlíky. Paragraf 1 vládního nařízení stanovil kompetenci ústavu a jeho místní působnost: *„Při ministerstvu sociální péče zřizuje se Ústav pro péči o uprchlíky (dále ústav), do jehož působnosti spadá dočasná péče o uprchlíky. Agenda ústavu bude rozdělena na tři skupiny: 1. pro zemi Českou a zemi Moravskoslezskou, 2. pro zemi Slovenskou, 3. pro Podkarpatskou Rus“.*¹⁸¹

Azylové právo v období první republiky bylo specifické tím, že azyl nebyl za toto období právně zakotven. Jediným právním dokumentem, dotýkající se úpravy azylového práva v první Československé republice, byla Úmluva o mezinárodním postavení uprchlíků z 28. října 1933. Osoby, na něž se tato mezinárodní smlouva nevztahovala, mohly právo azylu v materiálním pojetí získat formou povolení k pobytu, či udělením státního občanství, nebo udělením práva domovského. Azylového práva mohli v Československé republice využívat uprchlíci prostřednictvím výše zmíněných institutů, ne vždy se však potkali s úspěchem. Důvodem pro to bylo již zmíněné nezakotvení jednotné právní úpravy azylového práva. Uchazeč o azyl sice mohl splnit všechny předpoklady, které si tehdejší právní předpisy přály, ale azyl mu poskytnut být nemusel.

6.2 Azylové právo v období Protektorátu Čechy a Morava

Protektorát Čechy a Morava vznikl na základě jednostranného výnosu o jeho zřízení dne 15. března 1939 jako součást fašistického Německa. Konec tohoto období můžeme datovat k 8. – 9. květnu 1945, kdy bylo území Protektorátu Čechy a Morava osvobozeno spojeneckými vojsky. Protektorát Čechy a Morava byl pod přímým vlivem hitlerovského Německa, což mělo za následek

¹⁸⁰ KRYSKA, David. Právo azylu v Listině základních práv a svobod v historické perspektivě. K počtě docenta Vladimíra Mikule. s. 138 a 139. Dostupné online: <https://www.mvcr.cz/clanek/pravo-azylu-v-listine-zakladnich-prav-a-svobod-v-historicke-perspektive-k-pocte-docenta-vladimira-mikule.aspx>

¹⁸¹ Vládní nařízení ze dne 11. listopadu 1938. Dostupné online: <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=7350&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

totalitarizaci života české společnosti. Období Protektorátu Čechy a Morava v sobě ztělesňuje prvky totalitarismu. Jedná se především o vševysvětlující ideologii třetí říše, cenzuru, úplnou kontrolu státu nad ekonomikou, zavedení říšskoněmeckého soudnictví, částečné omezení soukromého vlastnictví, monopol státu na kontrolu, výrobu a využití prostředků ozbrojené moci, fyzický a psychický teror tehdejšího obyvatelstva.¹⁸²

Oblast práva v Protektorátu Čechy a Morava byla do značné míry ovlivněna říšskoněmeckými právními normami. Právní řád platný v Protektorátu Čechy a Morava se skládal z říšskoněmeckých právních předpisů a recipovaného (autonomního) práva z Československé republiky. Aplikace autonomního či říšského práva byla závislá obvykle na subjektech jejich aplikace, na tom, jakou měly státní příslušnost. Pro obyvatele Protektorátu Čechy a Morava bylo rozhodující recipované právo Československé republiky spolu s nově přijatými protektorátními předpisy po 15. březnu 1939. Recipované právo Československé republiky bylo však nutné vykládat v duchu národněsocialistické Velkoněmecké říše.¹⁸³

Nelze se tedy divit, že azylové právo na území Protektorátu Čechy a Morava de facto zaniklo. Tato situace trvala až do osvobození území Protektorátu Čechy a Morava spojeneckými silami, především Rudou armádou a armádou vojsk Spojených států.

Zajímavým případem problematiky azylu v období Protektorátu Čechy a Morava je uprchlická krize způsobená druhou světovou válkou. Uprchlická krize zasáhla de facto celý svět. Níže uvedený případ je jakousi paralelou s problémem současné uprchlické krize syrských migrantů.

Během druhé světové války organizace Middle East Relief and Refugee Administration (MERRA) zřídila uprchlické tábory v Sýrii, Egyptě a Palestině, v nichž našly desítky tisíc evropských uprchlíků pomoc. Uprchlické tábory se nalézaly v syrském Aleppu, v palestinském Nuseiratu, egyptském Moses Wellsu, egyptské Khatatbě a Tholumbu. Tito uprchlíci šli tisíce kilometrů podobnými

¹⁸² BALÍK, Stanislav. Politický systém českých zemí 1848-1989. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2007. s. 98

¹⁸³ TAUCHEN, Jaromír. Právní řád a publikace právních předpisů v Protektorátu Čechy a Morava. Dostupné online: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2012/files/revoluce/TauchenJaromir.pdf

cestami, jako palestinstí či syrští uprchlíci chodí dnes do Evropy. MERRA byla součástí společného projektu uprchlických táborů po celém světě. Později se řízení táborů ujala OSN. V březnu roku 1944 vypracovali pracovníci z uprchlické organizace MERRA kvůli zlepšení tamních podmínek podrobné zprávy z těchto uprchlických táborů. Tyto zprávy nám poskytují dobový pohled do každodenních životů Evropanů v uprchlických táborech na Blízkém východě.¹⁸⁴

Po příchodu do jednoho z několika táborů v Egyptě, Palestině a Sýrii se uprchlíci museli nejprve zaregistrovat u úředníků uprchlického tábora a na základě toho obdrželi identifikační průkazy, které byly vydané v uprchlickém táboře. Tyto identifikační průkazy, museli mít uprchlíci s sebou po celou dobu pobytu v uprchlickém táboře. Průkazy zahrnovaly informace, jako je jméno uprchlíka, identifikační číslo jejich tábora, informace o jejich vzdělávací a pracovní historii a veškeré zvláštní dovednosti, které mají. Úředníci tábora vedli protokol o uprchlíkovi, který obsahoval identifikační číslo uprchlíka, celé jméno, pohlaví, rodinný stav, povolání, číslo pasu, zvláštní poznámky, datum příjezdu a případně datum odjezdu. Po zaregistrování se příchozí uprchlíci podrobili důkladné lékařské prohlídce. Prohlídka probíhala v provizorních nemocničních zařízeních, nejčastěji stanech. Po absolvování lékařské prohlídky byli uprchlíci ubytováni v místnostech rozdělených pro rodiny, samotné děti, svobodné muže a svobodné ženy. Poté se uprchlíci mohli účastnit každodenního života v uprchlickém táboře.¹⁸⁵

Dobové zprávy dokumentují každodenní život evropských uprchlíků například, že uprchlíci mohli navštěvovat obchody, kde mohli nakupovat základní zásoby či sledovat filmy v místním kině. Vše záleželo na dostupnosti měst v okolí uprchlických táborů.¹⁸⁶

Dobové zprávy dále dokládají svědectví o stravování evropských uprchlíků. Uprchlíci v táborech MERRA během druhé světové války obvykle každý den dostávali potraviny ve formě jedné poloviny standardních armádních dávek potravin. V případě, pokud to bylo možné, úředníci uprchlických táborů přizpůsobovali přídělky potravin uprchlíkům jejich národnostním zvykům a

¹⁸⁴TAPARATA. Evan a KUANG Keng Kuek Ser. During WWII, European refugees fled to Syria. Here's what the camps were like. Dostupné online: <https://www.pri.org/stories/2016-04-26/what-it-s-inside-refugee-camp-europeans-who-fled-syria-egypt-and-palestine-during>

¹⁸⁵ Tamtéž.

¹⁸⁶ Tamtéž

náboženským poměrům. Uprchlíci, kteří měli k dispozici peníze, si mohli koupit fazole, olivy, olej, ovoce, čaj, kávu a další výrobky z jídelen v táboře, nebo při příležitostných návštěvách místních obchodů, kde kromě potravin si mohli koupit mýdlo, žiletky, tužky, papír, známky a další předměty.¹⁸⁷

Dobové zprávy dále poukazují na práci v uprchlických táborech. V některých uprchlických táborech byla práce povinná, v jiných zase ne. V Aleppu byli uprchlíci zaměstnáváni v rámci prospěšnosti uprchlického tábora, ale nebyli povinni, pracovat jako kuchaři, čističi a ševci. Práce v uprchlickém táboře v Nuseiratu nebyla povinná, avšak úředníci uprchlického tábora se pokoušeli vytvořit pro uprchlíky příležitosti, díky kterým by mohli využít své dovednosti v tesařství, malířství, výrobě obuvi a práci s vlnou. Tyto práce mohli uprchlíci zprostředkovávat pro jiné uprchlíky a od nich mohli inkasovat drobné platby za jejich práci.¹⁸⁸

Některé tábory dokonce poskytovaly pro uprchlíky příležitost k odbornému vzdělávání. V uprchlických táborech pracovali uprchlíci v nemocnicích, kde se zároveň vzdělávali v lékařství. V článku pro *American Journal of Nursing*, stejně jako v několika zprávách, které vydala Mezinárodní migrační služba, prominentní praktická sestra Margaret G. Arnstein zjistila, že studenti v uprchlických nemocnicích byli vyučováni v praktickém ošetřovatelství, anatomii, fyziologii, první pomoci, porodnictví, pediatrii, stejně a dalších oborech se kterými se mohli prakticky setkat.¹⁸⁹

6.3 Azylové právo po konci druhé světové války

Konec druhé světové války byl pro azylové právo 20. století jedním ze zásadních milníků. Uprchlická krize způsobená válečnými útrapami vedla k mezinárodnímu uvážení problematiky azylového práva a řešení problematiky uprchlictví, migračních krizí a azylového práva.

¹⁸⁷ TAPARATA. Evan a KUANG Keng Kuek Ser. During WWII, European refugees fled to Syria. Here's what the camps were like. Dostupné online: <https://www.pri.org/stories/2016-04-26/what-it-s-inside-refugee-camp-europeans-who-fled-syria-egypt-and-palestine-during>

¹⁸⁸ Tamtéž.

¹⁸⁹ Tamtéž.

6.3.1 Československé azylové právo po druhé světové válce

Československo po druhé světové válce bylo jedinou zemí střední a východní Evropy, která neupravovala otázku azylu. Úprava institutu azylu chyběla jak Ústavě z 9. května 1948 tak v jakémkoli jiném právním předpisu. Azyl byl v této době udělován ve dvou formách. Tyto formy de facto navazovaly na prvorepublikovou praxi udělování azylu. První forma představovala specifický účel pobytu cizince a cizinec, kterému bylo udělené právo azylu. Cizinec tak mohl pobývat na území Československé republiky na základě povolení k pobytu podle předpisů, které upravovaly vstup a pobyt cizinců na území Československé republiky. Druhou formou bylo, stejně jako v meziválečném období, udělení československého státního občanství, na základě splnění zákonných požadavků.¹⁹⁰

První forma udělování azylu na území Československa se řídila zákonem zákonem číslo 52/1949 Sb. o hlášení obyvatelstva a o povolování pobytu cizincům. Věcně příslušné státní orgány měly rozsáhlou diskreční pravomoc, která spočívala ve vlastním uvážení jednotlivých žádostí o pobyt. Pobyt cizince musel být odůvodněn nějakým účelem, který zákon blíže nespecifikoval. Účel pobytu tak mohl být například právě azyl. O udělení azylu nerozhodovaly pouze správní orgány Československé republiky. V případě žádosti o azyl bylo nutné nechat posoudit žádost komunistickou stranou státu, odkud žadatel přišel. Status politického emigranta též mohla potvrzovat příslušná organizace politických emigrantů v Československu. Jak stanoviska zahraničních komunistických stran, tak polických emigrantů nebyla v rámci posuzování žádosti závazná, zohledňovala se však negativní stanoviska. Rozhodující stanovisko poskytoval Ústřední výbor Komunistické strany Československé. Pokud byl cizincům poskytnut azyl na území Československé republiky, mohl jim být vydán cestovní průkaz totožnosti, který sloužil jako náhradní cestovní průkaz.¹⁹¹

Důležitým fakt tehdejší doby představovala skutečnost, že bez ohledu na to, že bylo určité osobě uděleno právo azylu, titul pro pobyt na území Československa představovalo až povolení k pobytu. Povolení k pobytu bylo

¹⁹⁰ KRYSKA, David. Právo azylu v Listině základních práv a svobod v historické perspektivě. K počtě docenta Vladimíra Mikule. s. 145 a 146. Dostupné online: <https://www.mvcr.cz/clanek/pravo-azylu-v-listine-zakladnich-prav-a-svobod-v-historicke-perspektive-k-pocte-docenta-vladimira-mikule.aspx>

¹⁹¹ Tamtéž.

časově omezené na dobu maximálně dvou let, dále mohlo být odňato ze strany státní moci a často bylo vázáno specifickými podmínkami, nebo omezeními. V případě prodlužování povolení k pobytu bylo nutné prokázat účel pobytu, tedy prokázat statut pronásledované osoby. Odepření povolení k pobytu, jeho neprodloužení či jeho odnětí, mělo za následek povinnost osoby opustit československou vlast.¹⁹²

Druhou formu udělení práva azylu představovalo udělení státního občanství. Udělování státního občanství se řídilo zákonem č. 194/1949 Sb., o nabývání a pozbývání československého státního občanství, ze dne 13. července 1949. Tento zákon však o azylu nehovořil. Jeho dikce pouze upravovala nabývání státního občanství. Vzdáleně však na institut uprchlictví a s ním spojeného azylového práva, odkazuje ve svém paragrafu 3, odstavci prvním: „*Státní občanství lze udělit na žádost osobám, které bydlí na území Československé republiky nepřetržitě alespoň pět let a při nabytí státního občanství pozbudou, pokud nejsou bezdomovci, své dosavadní státní příslušnosti*“¹⁹³. Odkaz na problematiku uprchlictví je v druhé části věty: „*pozbudou, pokud nejsou bezdomovci, své dosavadní státní příslušnosti*“, kde za bezdomovce se dají označit osoby uprchlíků, nemající domov a státní příslušnost. Zákon o nabývání a pozbývání československého státního občanství dále stanovil, že státní občanství uděluje ministerstvo vnitra žadatelům, kteří se neprovinili proti československé republice, nebo jejímu lidově demokratickému zřízení.¹⁹⁴

Tento zákon stanovil v paragrafu třetím, odstavci druhém jistou výjimku, podle které mohlo ministerstvo vnitra v případech hodných zvláštního zřetele udělit státní občanství i bez splnění uvedených podmínek předchozího pětiletého pobytu na území a vyvázání se z dosavadního státního občanství, pokud jej žadatel požíval. Podmínka neprovinění se proti Československé republice nebo jejímu lidově demokratickému zřízení zůstala zachována.¹⁹⁵

¹⁹² KRYSKA, David. Právo azylu v Listině základních práv a svobod v historické perspektivě. K počtě docenta Vladimíra Mikule. s. 146 a 147. Dostupné online: <https://www.mvcr.cz/clanek/pravo-azyly-v-listine-zakladnich-prav-a-svobod-v-historicke-perspektive-k-pocte-docenta-vladimira-mikule.aspx>

¹⁹³ Zákon č. 194/1949 Sb., o nabývání a pozbývání československého státního občanství. Dostupné online: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=194&r=1949>

¹⁹⁴ Tamtéž.

¹⁹⁵ Tamtéž.

Právě v tomto odstavci můžeme spatřovat další prvky azylového práva spočívající v možnosti žadatele o státní občanství, získat státní občanství bez nutnosti splnění pětiletého pobytu na území Československa a pozbytí svého dosavadního občanství. Osobou žadatele o státní občanství tak mohl být klidně uprchlík a institut státního občanství mu poskytoval jistou formu azylu.

K zakotvení institutu azylu došlo v Československu až v roce 1960 díky přijetí takzvané Socialistické ústavy. Ústavní zákon číslo 100/1960 Sb. ze dne 11. července 1960, Ústava Československé socialistické republiky, ve svém 33. článku poprvé zakotvil institut azylu na ústavněprávní úrovni. Článek 33 stanovil: „*Československá socialistická republika poskytuje azylu cizím státním příslušníkům pronásledovaným za hájení zájmů pracujícího lidu, za účast na národně osvobozenéckém boji, za vědeckou a uměleckou tvorbu nebo za činnost na obranu míru.*“¹⁹⁶ Tato právní úprava institutu azylu odpovídala jednotnému rámci pojetí azylového práva v ústavách evropských socialistických států. Ústavní úprava azylu představovala jakýsi mezník v pojetí azylu v Československu, jelikož do té doby nebyl azyl upraven na jakékoli zákonné úrovni. Tato ústavní úprava však nevedla k přijetí zákona, který by ústavní úpravu konkretizoval, ať již v podobě procesních pravidel, či podrobnou úpravou podmínek udělení práva azylu.¹⁹⁷

Ústavní úprava azylu byla provedena formou usnesení vlády, ve kterém vláda stanovila směrnice o poskytování práva azylu v Československé socialistické republice. Podle těchto směrnic o poskytnutí práva azylu, rozhodovala vláda, a to na základě návrhu ministerstva vnitra, předloženém po dohodě s ministerstvem zahraničních věcí. Poskytnutí práva azylu de facto znamenalo přiznání statusu politického emigranta. Do působnosti ministerstva vnitra taktéž spadal výkon administrativy, spojené s projednáváním žádostí o udělení práva azylu.¹⁹⁸

¹⁹⁶ Ústavní zákon číslo 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky. Dostupné online: https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html

¹⁹⁷ KRYSKA, David. Právo azylu v Listině základních práv a svobod v historické perspektivě. K počtě docenta Vladimíra Mikule. s. 148. Dostupné online: <https://www.mvcr.cz/clanek/pravo-azyly-v-listine-zakladnich-prav-a-svobod-v-historicke-perspektive-k-pocte-docenta-vladimira-mikule.aspx>

¹⁹⁸ Tamtéž. s. 149

Dalším právním předpisem, který se do jisté míry dotýkal azylu, byl zákon č. 68/1965 Sb. ze dne 18. června 1965 o pobytu cizinců na území Československé socialistické republiky a navazující vyhláška ministerstva vnitra č. 69/1965, na základě které se vydávaly podrobnější předpisy o pobytu cizinců na území Československé socialistické republiky. Na základě zákona o pobytu cizinců z roku 1965 byla ponechána orgánům státní správy diskreční pravomoc v této agendě. Státní úřady tak mohly na základě svého volného uvážení rozhodovat o pobytu cizinců na území Československé socialistické republiky. Úkoly tohoto zákona v podobě například rozhodování žádostí o pobytu cizince, či zamítnutí žádostí o pobytu cizinců vykonávalo ministerstvo vnitra a ministerstvo zahraničních věcí.¹⁹⁹

Ke konci 80. let mělo dojít k rekodifikaci norem upravující azylové právo. Již nerealizované ústavní reformy neměly přinést výraznější změny. Jednak mělo dojít k upřesnění osob, kterým měla být poskytována azylová ochrana, na osoby bez státní příslušnosti, což by teoreticky nemělo prakticky žádný dopad, neboť právní pojem cizince se i dříve vykládal jako osoba bez státní příslušnosti. Dále mělo dojít k zúžení důvodů pronásledování díky účasti v národně osvobozovacím boji. Jako jisté zavržení období socialistického práva azylu můžeme uvést návrh československé ústavy zveřejněný Občanským fórem v prosinci 1989. Tento návrh upravuje institut azylu následovně: „*Cizí státní občané se nevydávají ani nevyhošťují, jsou-li v cizině pronásledováni pro svůj boj za principy stanovené v této ústavě.*“²⁰⁰

Československé azylové právo po druhé světové válce si prošlo vývojem, který spočíval v uzákonění pojmu azylu na ústavní úrovni. V rámci vývoje azylového práva však musíme podotknout, že za zmíněné období nedošlo k jednotné kodifikaci azylového práva v rámci vnitrostátních předpisů, které by azylové právo upravovaly z hlediska hmotné či procesní stránky.

¹⁹⁹ KRYSKA, David. Právo azylu v Listině základních práv a svobod v historické perspektivě. K počtě docenta Vladimíra Mikule. s. 149. Dostupné online: <https://www.mvcr.cz/clanek/pravo-azyly-v-listine-zakladnich-prav-a-svobod-v-historicke-perspektive-k-pocte-docenta-vladimira-mikule.aspx>

²⁰⁰ Tamtéž. s. 150 a 151

6.3.2 Mezinárodní vývoj azylového práva po druhé světové válce

Období po druhé světové válce je pro azylové právo nejvýznamnějším obdobím, ve kterém vznikly nejzásadnější mezinárodní dokumenty věnující se úpravě azylu. Mezi tyto dokumenty patří Všeobecná deklarace lidských práv z 10. prosince 1948, Úmluva o právním postavení uprchlíků z 28. července 1951, Newyorský protokol ze dne 31. ledna 1967 a Deklarace o územním azylu z 14. prosince 1967.

Všeobecná deklarace lidských práv je nejznámějším lidsko-právním dokumentem na světě.²⁰¹ Valné shromáždění Organizace Spojených národů přijalo tuto deklaraci 10. prosince 1948 jako jistou reakci na krutosti prováděné v průběhu druhé světové války a po jejím skončení. Jednalo se o univerzální dokument s obecnou působností. Deklarace má 30 článků, ve kterých jsou uvedeny základní lidská práva a svobody. Již z názvu deklarace se nejedná o právně závazný dokument. Dalo by se říci, že Všeobecná deklarace lidských práv je dokument politicky závazný, bez faktické právní síly.

Přijetí Všeobecné deklarace lidských práv předcházelo její přečtení v pařížském paláci ženou amerického prezidenta Eleanor Rooseveltovou. Ta členy OSN pečlivě seznámila se zněním preambule a třiceti články této deklarace. Po tomto historickém aktu vyzvalo Valné shromáždění všechny členské státy Organizace spojených národů ke zveřejnění deklarace a k podpoře jejího šíření, vystavování, vykládání a čtení, zejména ve školách a ostatních vzdělávacích institucích.²⁰²

Pro přijetí rezoluce hlasovalo z tehdejších 58 členů OSN 48 členských zemí. Československo se hlasování o přijetí Všeobecné deklarace lidských práv zdrželo.²⁰³

Všeobecná deklarace lidských práv je právně nezávazný dokument, který slouží jako výchozí bod pro všechny mezinárodní dokumenty dotýkající se problematiky lidských práv.

²⁰¹ FLEGL, Vladimír. Významné mezinárodní dokumenty k ochraně lidských práv. Skripta. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 1998, s. 25-29

²⁰² BÍLEK, Pavel. Výchova a vzdělávání v oblasti lidských práv: (referenční příručka pro pedagogy středních a vyšších škol). Praha: Český helsinský výbor, 2002. s. 22

²⁰³ Všeobecná deklarace lidských práv. <https://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/vseobecna-deklarace-lidskych-prav>

Azylové právo v rámci Všeobecné deklarace lidských práv je definováno v 14. článku Všeobecné deklarace lidských práv: „*Každý má právo vyhledat si před pronásledováním útočiště v jiných zemích a požívat tam azylu. Toto právo nelze uplatnit v případě stíhání skutečně odůvodněného nepolitickými zločiny nebo činy, které jsou v rozporu s cíli a zásadami Spojených národů.*“²⁰⁴

Všeobecná deklarace lidských práv představuje jakýsi mezník v mezinárodním právu azylu, jelikož článek 14 Všeobecné deklarace lidských práv představuje uznání osobního práva azylu, poněvadž do té doby byl v mezinárodním právu uznáván pouze azyl územní přiznaný státy a azyl diplomatický.

Na Všeobecnou deklaraci lidských práv navazují mezinárodně právní dokumenty, upravující institut lidských práv. V roce 1966 se komisi OSN podařilo vytvořit mezinárodně závaznou smlouvu ukládající povinnost dodržovat a chránit lidská práva. Tato smlouva měla podobu Mezinárodního paktu o občanských a politických právech a Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.²⁰⁵

Dalším mezinárodně-právním dokumentem, mapujícím vývoj azylového práva v 20. století, je Úmluva o právním postavení uprchlíků z 28. července 1951.

Úmluva o právním postavení uprchlíků z roku 1951 tedy definuje uprchlíka jako osobu, která má „odůvodněný strach z pronásledování“. Tato fráze je jakousi podstatou definice uprchlíka a uprchlictví, jelikož v sobě zahrnuje objektivní i subjektivní prvky uprchlictví. Strach v této souvislosti vystupuje jako základní negativní emoce, subjektivní prvek, který může představovat relevantní pohnutku vedoucí k útěku. Vrozeným podnětem strachu je ohrožení života, jeho variantami jsou pak obava, hrůza, zděšení a panika. To vše může vést k ovlivnění mysli jedince, které se pak projeví v nutkání útěku. Ženevská úmluva z roku 1951 za příčinu strachu určuje pronásledování, čímž vytváří kauzální nexus mezi strachem a pronásledováním, který však není směrodatným, jelikož strach může nastat až po opuštění státu původu jedince. Objektivní prvek je patrný v odůvodněnosti strachu jako takového. Strach, jako psychický subjektivní stav,

²⁰⁴ Všeobecná deklarace lidských práv. Dostupné online: http://www.lidskaprava.cz/uploads/03_dokumenty/04_uvod/00_VDLP_UDHR-.pdf

²⁰⁵ Všeobecná deklarace lidských práv. Dostupné online: <http://www.lidskaprava.cz/student/uvod-do-lidskych-prav/clanky/vseobecna-deklarace-lidskych-prav>

musí vycházet z objektivní situace, z okolností které dotčeného jedince obklopují, které vytvářejí situační i obecné pozadí dané situace v domovském státě.²⁰⁶

Článek 1 úmluvy o právním postavení uprchlíků ve znění protokolu z roku 1967 dále definuje uprchlíka jako: "*Osobu, kterou se nachází mimo svou vlast a má oprávněné obavy před pronásledováním z důvodů rasových, náboženských nebo národnostních nebo z důvodů příslušnosti k určitým společenským vrstvám nebo i zastávání určitých politických názorů, je neschopna přijmout, nebo vzhledem ke shora uvedeným obavám, odmítá ochranu své vlasti; totéž platí pro osobu bez státní příslušnosti nacházející se mimo zemi svého dosavadního pobytu následkem shora zmíněných událostí, a která vzhledem ke shora uvedeným obavám se tam nechce nebo nemůže vrátit.*"²⁰⁷

Úmluva o právním postavení uprchlíků reviduje a sjednocuje předchozí mezinárodní dohody o postavení uprchlíků. Úmluva dále stanovuje minimální standardy pro udělení statusu uprchlíka, k jejichž dodržování jsou smluvní strany mezinárodní úmluvy zavázány. Úmluva o právním postavení uprchlíků obsahuje především hmotně právní zakotvení, úprava procesních otázek je ponechána na smluvních státech.

Úmluva o právním postavení uprchlíků formuluje významný princip non-refoulement, tedy principu nevydání, jehož prostřednictvím se smluvní státy zavazují, že žádným způsobem nevyhostí, či nevrátí uprchlíka na hranici zemí, ve kterých by jeho život či osobní svoboda byly ohroženy na základě rasy, náboženství, národnosti, příslušnosti k určité společenské skupině či politických názorů. Výhody této zásady ovšem nemůže požadovat uprchlík, který může být z vážných důvodů považován za nebezpečného v zemi či byl usvědčen konečným rozsudkem ze zvlášť těžkého trestného činu a představuje nebezpečí pro společnost této země.²⁰⁸

Na Ženevskou úmluvu navazuje Newyorský protokol ze dne 31. ledna 1967.

²⁰⁶ ČEPELKA, Čestmír, Dalibor JÍLEK a Pavel ŠTURMA. Azyl a uprchlictví v mezinárodním právu. Brno: Masarykova univerzita, 1997. s. 104

²⁰⁷ Úmluva o právním postavení uprchlíků. Dostupné online: <https://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/uprchlici.pdf>

²⁰⁸ Úmluva o právním postavení uprchlíků. Dostupné online: <https://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/uprchlici.pdf>

Newyorský protokol zrušil původní časové omezení Ženevské úmluvy, které předpokládalo, že příliv uprchlíků opadne během několika let. Nové uprchlické vlny ovšem zpochybnily tento předpoklad a právě to vedlo k přijetí Newyorského protokolu.²⁰⁹

Posledním dokumentem této kapitoly, mapující vývoj azylového práva v dvacátém století, je Deklarace o územním azylu z 14. prosince 1967.

Deklarace o územním azylu je právně nezávazný dokument, který má jistý doporučující charakter pro státy, které jej přijaly. Deklarace o územním azylu ve svém prvním článku stanovuje, že udělování azylu osobám, které o něj požádají podle článku 14. Všeobecné deklarace, nebo které bojují proti kolonialismu, je výkonem suverenity státu a že je právem státu, aby zhodnotil důvody pro jeho udělení. Deklarace rovněž zdůrazňuje, že azyl nemá být poskytován osobám, které se dopustily zločinu proti míru, válečného zločinu nebo zločinu proti lidskosti. Současně ukládá státům, aby osoby, kterým byl poskytnut azyl, nebyly vypovězeny na území státu, kde by jim hrozila perzekuce, aby těmto osobám nedovolovaly na svém území vyvíjet činnost, která by byla v rozporu s cíli a principy, na kterých je vybudována Organizace spojených národů.²¹⁰

6.3 Evropské azylové právo

Vývoj azylového práva zdůrazňuje potřebu ochrany určitých kategorií osob, především těch, které jsou pronásledovány pro své názory či přesvědčení. Evropský kontinent byl ve své historii svědkem mnohých uprchlických proudů, způsobených zejména válkami a politickými krizemi. Situace spojené s uprchlickými krizemi chtělo co nejdříve vyřešit formou uceleného systému norem azylového práva. Problémem v rámci evropského kontinentu však bylo to, že nemohl být vytvořen ucelený systém norem azylového práva, z důvodu neexistence jednotného státu, či uskupení států, pro které by jednotný systém norem platil. To se však změnilo s vytvořením Evropské unie jako organizace ve formě politické a ekonomické unie.²¹¹

²⁰⁹ Úmluva o právním postavení uprchlíků a Protokol týkající se právního postavení uprchlíků. Bulletin advokacie. Dostupné online: <http://www.bulletin-advokacie.cz/azylove-pravo-a-pravo-tykajici-se-migrace?browser=mobi>

²¹⁰ BALGA, Jozef. Azylové právo. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. s. 42 a 43

²¹¹ Tamtéž. s. 52

Ve 20. století byl přijatý systém právních norem, které upravují především postavení uprchlíků a azylantů. Jednalo se především o Všeobecnou deklaraci lidských práv z 10. prosince 1948, Úmluvu o právním postavení uprchlíků z 28. července 1951, Newyorský protokol ze dne 31. ledna 1967 a Deklaraci o územním azylu z 14. prosince 1967. Evropské právo na tyto mezinárodně právní dokumenty navázalo ve vlastní právní úpravě azylu.

Evropské azylové právo můžeme chápat v širším a užším slova smyslu. Evropské azylové právo, v širším slova smyslu, je systém právních norem platných na území celé Evropy, které jsou představovány právními normami přijatými Radou Evropy nebo parlamentem Evropské unie, upravující postavení uprchlíků. V užším slova smyslu je evropské azylové právo pramenem práva Evropské unie, které upravuje právní vztahy vznikající v souvislosti s aplikací a realizací právního postavení uprchlíků a azylantů či osob pod mezinárodní ochranou.²¹²

Azylová politika Evropské unie je postavena na základech svobody, bezpečnosti a spravedlnosti prostoru s důrazem na ochranu lidských práv a svobod. Začátky formování prostoru svobody, bezpečnosti a práva můžeme najít již v Politickém prohlášení členských států o volném pohybu osob, které je součástí jednotného evropského aktu z roku 1986. Samotná azylová politika Evropské unie se vyvíjela ve třech základních etapách.²¹³

První etapa vývoje azylového práva představovala období od 1. 1. 1993 do 30. 4. 1999. Tato etapa byla příznačná samotným zařazením azylové politiky do unijního práva, a to do šesté hlavy Smlouvy o Evropské unii. Článkem K. 1 se do systému spolupráce v oblasti justice a vnitřních věcí implementovala i azylová politika se záměrem dosáhnout cíle Evropské unie při posilování volného pohybu osob.²¹⁴

Druhá etapa vývoje azylového práva představovala období od 1. 5. 1999 do 30. 11. 2009. Tato etapa byla pro vývoj azylového práva v Evropské unii zásadní. 1. května 1999 byla přijata Amsterdamská smlouva. Smlouva stanovila

²¹² BALGA, Jozef. Azylové právo. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. s. 52

²¹³ Tamtéž. s.53

²¹⁴ Tamtéž. s.54

evropské Radě přijmout opatření v oblasti azylu v souladu s Úmluvou o právním postavení uprchlíků a Newyorským protokolem v oblastech stanovení kritérií a mechanismů pro určení, který členský stát odpovídá za posuzování žádosti o azyl, kterou členskému státu předložil státní příslušník třetí země, stanovení minimálních pravidel o přijetí žadatelů o azyl v členských státech, stanovení minimálních pravidel o uznání státních příslušníků třetích zemí za uprchlíky, stanovení minimálních pravidel o postupech členských států při udělování či odnímání postavení uprchlíka. Zároveň se v této etapě začal vytvářet Společný evropský azylový systém, který se měl stát součástí prostoru svobody, bezpečnosti a spravedlnosti.²¹⁵

Třetí etapa vývoje azylového práva představuje období od 1. 12. 2009 po současnost. Tato etapa představuje vybudování jednotného prostoru ochrany pro uprchlíky v rámci Evropské unie založenému na plném a celistvém uplatňování Úmluvy o právním postavení uprchlíků a na společných humanitárních hodnotách, které uznávají všechny členské státy.²¹⁶

S vývojem azylové politiky Evropské unie úzce souvisí společný Evropský azylový systém. Společný Evropský azylový systém je nedílnou součástí prostoru svobody a bezpečnosti spravedlnosti. Společný evropský azylový systém vychází z myšlenky vybudovat z Evropské unie jednotný prostor ochrany pro uprchlíky, založený na plném a celistvém uplatňování Úmluvy o právním postavení uprchlíků a na společných humanitárních hodnotách, které uznávají všechny členské státy. Společný evropský azylový systém se vyvíjel ve třech základních etapách.²¹⁷

První etapa vývoje společného evropského azylového systému představovala období od 15. 10. 1999 do 30. 4. 2004. Tato etapa začala zasedáním Evropské Rady v Tampere, na kterém Evropská Rada schválila práci zaměřenou na ustanovení společného Evropského azylového systému. Tento systém měl zahrnovat jasnou a použitelnou metodu k určení státu příslušného pro posuzování žádosti o azyl. Evropská rada tak vytvořila základ pro zakotvení jednotného

²¹⁵ BALGA, Jozef. Azylové právo. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. s. 54

²¹⁶ Tamtéž. s.54

²¹⁷ Tamtéž. s.54

evropského azylového řízení, které mělo nahradit různorodé vnitrostátní úpravy azylového práva.²¹⁸

Druhá etapa vývoje společného evropského azylového systému představovala období od 1. 5. 2004 do 30. 11. 2009. Tato etapa začala Haagským programem. Haagský program stanovil rozvoj společné politiky v oblasti azylu, která se měla zakládat na solidaritě a spravedlivém rozdělení odpovědnosti včetně jejích finančních dopadů a užší praktické spolupráci mezi členskými státy v oblasti technické pomoci, vzdělávání a výměny informací, jakož i další harmonizace právních norem. Cílem společného evropského azylového systému v jeho druhé etapě bylo zřízení společného azylového postupu a jednotného statutu pro osoby, kterým byl udělen azyl nebo doplňková ochrana. Haagský program se zakládal na plném uplatňování Úmluvy o právním postavení uprchlíků.²¹⁹

Důležitým krokem v oblasti evropského azylového práva bylo i zřízení Evropského uprchlického fondu. Evropský uprchlický fond byl zřízený Rozhodnutím Evropského parlamentu a Rady. Obecným cílem fondu je podpora a povzbuzení úsilí členských států při přijímání uprchlíků a vysídlených osob, a přinesení důsledků tohoto přijímání s ohledem na právní předpisy Společenství v těchto věcech prostřednictvím spolufinancování.²²⁰

Třetí etapa vývoje společného Evropského azylového systému představovala období od 1. 12. 2009 až 31. 12. 2012. Tato etapa spočívala v dobudování Evropského azylového systému. V současnosti základ společného Evropského azylového systému tvoří právní normy upravující ochranu osob, spravedlivé a účinné postupy znemožňující zneužívání systému, rovnocennou úroveň zacházení s uprchlíky vzhledem na podmínky přijetí, stejnou úroveň vzhledem k procesním pravidlům jednotlivých zemí a určení statusu osob požívajících mezinárodní ochranu.²²¹

Evropské azylové právo se postupně vyvíjelo taktéž z hlediska úmluv. Počátek azylového práva z výše uvedeného hlediska můžeme nalézt v roce 1990, kdy byla přijata tzv. Schengenská prováděcí úmluva. Tato úmluva stanovila mimo

²¹⁸ BALGA, Jozef. Azylové právo. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. s.55

²¹⁹ Tamtéž. s. 55

²²⁰ Evropský uprchlický fond. Dostupné online: <https://www.mvcr.cz/clanek/evropsky-uprchlicky-fond.aspx>

²²¹ BALGA, Jozef. Azylové právo. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. s. 56

jiné vytvoření evropského prostoru bez vnitřních hranic a uvolnění pohybu osob na území smluvních států této úmluvy. Ustanovení Schengenské prováděcí úmluvy nahradila Úmluva o určení státu příslušného pro posuzování žádosti o azyl podané v některém ze členských států evropského společenství, takzvaná Dublinská úmluva z roku 1990.²²²

Dublinská úmluva ve svém obsahu položila základy přerozdělování odpovědnosti za posouzení žádosti o azyl v Evropě. Hlavní myšlenkou Dublinské úmluvy bylo, že první evropská země, kam žadatel vstoupil, bude jedinou zemí, ve které bude jeho žádost vyřízena. Tato úmluva měla zajistit co nejrychlejší určení příslušnosti členského státu k posouzení žádosti o azyl a eliminovat mnohonásobné podávání žádostí o azyl v různých státech Evropské unie. Společně s vytvořením schengenského prostoru došlo k nárůstu počtu žadatelů o azyl v členských státech evropské unie. Důvodem této skutečnosti bylo zrušení vnitřních hranic států schengenského prostoru a díky tomu se mohli žadatelé lépe pohybovat mezi jednotlivými členskými státy a vybírat si zemi, jejíž azylová politika pro ně byla nejvstřícnější.²²³

V návaznosti na Úmluvu o určení státu příslušného pro posuzování žádosti o azyl podané v některém z členských států Evropských společenství došlo ke specifikaci kritérií a postupů při určování příslušnosti státu pro posuzování žádosti o azyl, minimalizaci pravidel pro přijímání žadatelů o azyl, uznávání postavení azylanta, sjednocení postupů při uznávání či odnímání tohoto statusu a zaručení rovnosti mezi žadateli o azyl společně se zakotvením zásady nenavrácení. Po vyhodnocení zásad a aplikace Dublinské úmluvy předložila Evropská komise v červnu 2001 návrh na přijetí nařízení stanovující kritéria a mechanismy pro určení členského státu k posouzení žádosti o poskytnutí azylu, takzvanou Dublinskou úmluvu II, kterou Evropská rada přijala dne 18. února 2003. O měsíc později tato úmluva nahradila původní Dublinskou úmluvu.²²⁴

Nařízení Dublinské úmluvy II mělo pokrývat především rozsáhlý seznam rodinných příslušníků uchazečů o azyl, aplikaci pravidel při zpětvzetí žádosti o

²²² SVOBODOVÁ Nikola. Společný evropský azylový systém. Dostupné online: <https://www.niedermayer.cz/z-medii/articles/spolecny-evropsky-azylovy-system>

²²³ CDK. Azylová politika. Dostupné online: <https://www.euroskop.cz/9256/sekce/azylova-politika/>

²²⁴ SVOBODOVÁ Nikola. Společný evropský azylový systém. Dostupné online: <https://www.niedermayer.cz/z-medii/articles/spolecny-evropsky-azylovy-system>

azyl či nová kritéria pro určení příslušnosti členského státu k posouzení žádosti o azyl. Nařízení Dublinské úmluvy II bylo zaměřeno především na rodinné vazby žadatele a ochranu nezletilých žadatelů nebo jejich doprovodu.²²⁵

V současné době je základem dublinského systému nařízení Dublinské úmluvy III. Tato úmluva stanovuje kritéria a postupy pro určení členského státu příslušného k posuzování žádosti o mezinárodní ochranu podané státním příslušníkem třetí země nebo osobou bez státní příslušnosti v některém z členských států. Dublinská úmluva III také vychází ze závěrů z Tampere a usiluje o dobudování společného evropského azylového systému. Ten má obsahovat jasnou a proveditelnou metodu určení členského státu příslušného k posuzování žádosti o azyl.²²⁶

6.4 Azylové právo v České republice

Právní úprava azylového práva v České republice je na ústavní úrovni zakotvena v Listině základních práv a svobod v článku 43, který zní: „*Česká republika poskytuje azyl cizincům pronásledovaným za uplatňování politických práv a svobod. Azyl může být odepřen tomu, kdo jednal v rozporu se základními lidskými právy a svobodami.*“²²⁷ Dikce tohoto ústavního zákona tedy hovoří o právu azylu, které je poskytováno cizincům pronásledovaným z důvodů uplatňování politických práv a svobod. Tyto práva dále listina specifikuje jako politická práva a též práva a svobody označené jako politické v mezinárodních smlouvách podle článku 10 Ústavy, nikoliv z důvodů jiných, např. náboženských, národnostních a podobně, jak je definuje Úmluva o právním postavení uprchlíků.²²⁸

Z definice, že azyl může být odepřen, vyplývá diskreční pravomoc státního orgánu, tedy že je na rozhodnutí státního orgánu, zda azyl poskytne či nikoliv. Tato diskreční pravomoc je dále specifikována v zákonu o azylu v § 12, ve kterém je jasně stanoveno, kdy je povinna Česká republika udělit azyl. „*Azyl se cizinci udělí, bude-li v řízení o udělení mezinárodní ochrany zjištěno, že cizinec je*

²²⁵ CDK. Azylová politika. Dostupné online: <https://www.euroskop.cz/9256/sekce/azylova-politika>

²²⁶ SVOBODOVÁ Nikola. Společný evropský azylový systém. Dostupné online: <https://www.niedermayer.cz/z-medii/articles/spolecny-evropsky-azylovy-system>

²²⁷ Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. Listina základních práv a svobod. Dostupné online: <https://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

²²⁸ JELÍNKOVÁ, Radka. Právní postavení uprchlíků v České republice. 2002. s. 6. Dostupné na: http://aa.ecn.cz/img_upload/213998dd557a6ecf241d80d7748bd811

*pronásledován za uplatňování politických práv a svobod, nebo má odůvodněný strach z pronásledování z důvodu rasy, pohlaví, náboženství, národnosti, příslušnosti k určité sociální skupině nebo pro zastávání určitých politických názorů ve státě, jehož občanství má, nebo, v případě že je osobou bez státního občanství, ve státě jeho posledního trvalého bydliště.*²²⁹

Další ústavně právním zakotvením institutu azylu můžeme nalézt v ratifikačním článku 10 Ústavy. Tento článek stanovuje: „*Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.*“²³⁰ Prostřednictvím článku 10 Ústavy České republiky se Úmluva o právním postavení uprchlíků i Newyorský protokol staly součástí právního řádu České republiky. Jsou tedy bezprostředně závazné a mají přednost před zákonem. Došlo tedy k inkorporování mezinárodního práva do českého právního řádu.²³¹

Mimo ústavní zákony je azylové právo upraveno zákonnými předpisy. Hlavním právním předpisem, který upravuje institut azylu v České republice, je zákon číslo 325/1999 ze dne 11. listopadu 1999 o azylu a o změně zákona č. 283/1991 o Policii ČR, ve znění pozdějších předpisů. Zákon vstoupil v účinnost 1. 1. 2000 a nahradil předchozí zákon č. 498/1990 Sb., o uprchlících, ve znění pozdějších předpisů.²³²

Dle § 12 zákona o azylu se azyl cizinci udělí, bude-li v řízení o udělení azylu zjištěno, že cizinec je pronásledován za uplatňování politických práv a svobod, nebo má odůvodněný strach z pronásledování z důvodu rasy, náboženství, národnosti, příslušnosti k určité sociální skupině nebo pro zastávání určitých politických názorů ve státě, jehož občanství má, nebo v případě, že je osobou bez státního občanství, ve státě jeho posledního trvalého bydliště.²³³

²²⁹ Zákon č. 325/1999 Sb. Zákon o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů. Dostupné online: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-325>

²³⁰ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb. Ústava České republiky. Dostupné online: <http://zakony.centrum.cz/ustava-ceske-republiky/hlava-1-clanek-10?full=1>

²³¹ JELÍNKOVÁ, Radka. Právní postavení uprchlíků v České republice. 2002. s. 6. Dostupné na: http://aa.ecn.cz/img_upload/213998dd557a6ecf241d80d7748bd811/postaveni_uprchliku.pdf

²³² Zákon č. 325/1999 Sb. Zákon o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů. Dostupné online: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-325>

²³³ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 26. 8. 2004, čj. 5 Azs 187/2004-49

Odůvodněný strach z pronásledování je jakousi klíčovou definicí v případě azylového práva. Tato fráze je jakousi podstatou definice uprchlíka a uprchlictví, jelikož v sobě zahrnuje objektivní i subjektivní prvky uprchlictví. Strach v této souvislosti vystupuje jako základní negativní emoce, subjektivní prvek, který může představovat relevantní pohnutku vedoucí k útěku. Vrozeným podnětem strachu je ohrožení života, jeho variantami jsou pak obava, hrůza, zděšení a panika. To vše může vést k ovlivnění mysli jedince, které se pak projeví v nutkání útěku. Strach žadatele musí být podložený objektivními fakty. Je tedy nezbytné zkoumat podmínky v zemi původu. Relevantními jsou zejména zákony dané země a také způsob jejich aplikace.²³⁴

V souvislosti s definicí odůvodněného strachu z pronásledování je nutné definovat, co je ono pronásledování. Zákon o azylu ve svém § 2 odstavci 5. definuje pojem pronásledování takto: „*Ochranou před pronásledováním nebo vážnou újmou se rozumí zejména přiměřené kroky příslušných státních orgánů, strany nebo organizace, včetně mezinárodní organizace, kontrolující stát nebo podstatnou část jeho území, směřující k zabránění pronásledování nebo způsobení vážné újmy zejména zavedením účinného právního systému pro odhalování, stíhání a trestání jednání představujících pronásledování nebo vážnou újmu, za předpokladu, že je taková ochrana účinná, není pouze přechodná a cizinec k ní má přístup.*“²³⁵

Ustanovení § 2 zákona o azylu nepřímou definuje, koho lze považovat za původce pronásledování. Pronásledování je prováděno, podporováno či trpěno úřady ve státě, nebo stát není schopen odpovídajícím způsobem zajistit ochranu před pronásledováním. Z definice § 2 zákona o azylu je možno dovodit, že kromě státního orgánu může být původcem pronásledování jak jiný orgán či organizace s jistými vazbami na stát, tak zcela soukromé osoby.

Důvody pronásledování jsou uvedeny v § 12 zákona o azylu. Jedná se o důvody pronásledování za uplatňování politických práv a svobod, odůvodněného strachu z pronásledování z důvodu rasy, pohlaví, náboženství, národnosti,

²³⁴ ČEPELKA, Čestmír, Dalibor JÍLEK a Pavel ŠTURMA. Azyl a uprchlictví v mezinárodním právu. Brno: Masarykova univerzita, 1997. s. 104

²³⁵ Zákon č. 325/1999 Sb. Zákon o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů. Dostupné online: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-325>

příslušnosti k určité sociální skupině nebo pro zastávání určitých politických názorů ve státě, jehož občanství má, nebo, v případě že je osobou bez státního občanství, ve státě jeho posledního trvalého bydliště. Tento výčet důvodů je taxativní a uchazeč o azyl v České republice musí prokázat existenci alespoň jednoho z výše uvedených důvodů.²³⁶

První důvod pro udělení azylu v České republice, tedy pronásledování za uplatňování politických práv a svobod, byl zakotven v zákoně o azylu a sloužil k provedení článku 43 Listiny základních práv a svobod. Článek 43 stanovil: „*Česká a Slovenská Federativní Republika poskytuje azyl cizincům pronásledovaným za uplatňování politických práv a svobod. Azyl může být odepřen tomu, kdo jednal v rozporu se základními lidskými právy a svobodami.*“²³⁷ Článkem 43 Listiny základních práv a svobod se Česká republika zavázala poskytovat azyl cizincům pronásledovaným za uplatňování politických práv a svobod.

Dalším důvodem pro udělení azylu v České republice je odůvodněný strach z pronásledování z důvodu rasy. Rasa je pojem poměrně široký. Antropologické učení definuje rasu jako lidské plemeno, neboli skupinu osob s podobnými tělesnými vlastnostmi, které jsou dědičné. Mezinárodní úmluvy o odstranění všech forem rasové diskriminace z roku 1965 stanovily, že pojem rasová diskriminace znamená jakékoli rozlišování, vylučování, omezování, anebo znevýhodňování založené na rase, barvě pleti, rodovém nebo na národnostním, anebo etnickém původu. Pojem rasy lze tedy chápat jako genetické i kulturní znaky společenství osob. Slovo rasa taktéž představuje i skupiny osob společného rodového, národnostního a etnického původu.²³⁸

Pronásledování z důvodu náboženství je dalším důvodem pro udělení azylu v České republice. Náboženství, jako právní pojem, je velice těžké definovat. Jedna z dostupných definic náboženství vysvětluje jako význam života a způsob jeho naplnění. Pronásledování z důvodu náboženství může mít různou podobu. Příkladem může být omezení výkonu náboženské svobody, zákaz

²³⁶ Zákon č. 325/1999 Sb. Zákon o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů. Dostupné online: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-325>

²³⁷ Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. Listina základních práv a svobod. Dostupné online: <https://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

²³⁸ ČEPELKA, Čestmír, Dalibor JÍLEK a Pavel ŠTURMA. Azyl a uprchlictví v mezinárodním právu. Brno: Masarykova univerzita, 1997. s. 112 a 113

provádění náboženských obřadů, ale i formu nucené konverze či nuceného dodržování náboženských pravidel. V takovém případě může docházet k naplňování podstaty udělení azylu. Avšak samotné náboženství, tedy příslušnost k určitému náboženství, nezakládá důvod azylového práva.²³⁹

Národnost, jako důvod pronásledování, představuje další složku možnosti ucházení se o právo azylu v České republice. Pojem národnost se dá vykládat ve dvou slova smyslech. Prvním z nich je pojem národnosti jako příslušnosti ke státu. Druhým z nich je pojem národnosti jako příslušnosti k národnostní, etnické či jazykové skupině. Etnická či národnostní skupina většinou tvoří menšinu ve státě, kde je pronásledována.²⁴⁰

Pronásledování sociální skupiny je dalším důvodem pro udělení azylu v České republice. Pronásledování na základě příslušnosti k určité sociální skupině může zahrnovat širokou škálu případů co do subjektů pronásledování i jeho charakteru. Jedná se o situace, kdy je osoba kvůli své příslušnosti k určité sociální skupině pronásledována orgány státu, tak o případy, kdy původcem pronásledování je subjekt nestátní či soukromá osoba za podmínky, že stát proti jednání nestátních nositelů pronásledování není ochoten zasáhnout. Neexistuje však žádná univerzálně aplikovaná definice sociální skupiny, ale jako jisté vodítko lze použít Směrnici UNHCR (Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky) týkající se příslušnosti k určité sociální skupině, podle níž se sociální skupinou rozumí „...určitá skupina osob sdílející společnou charakteristiku jinou než riziko pronásledování nebo která je společností jako taková vnímána. Tato charakteristika má často povahu vrozeného nezměnitelného rysu nebo je jinak zásadní pro lidskou identitu, svědomí nebo výkon lidských práv dotyčných osob.“²⁴¹

Zastávání určitých politických názorů jako důvod pronásledování představuje další složku možnosti ucházení se o právo azylu v České republice. Zastávání určitých politických názorů je jistou formou svobody projevu. Tato svoboda projevu může být důvodem pro pronásledování ze strany státu vůči

²³⁹ ČEPELKA, Čestmír, Dalibor JÍLEK a Pavel ŠTURMA. Azyl a uprchlictví v mezinárodním právu. Brno: Masarykova univerzita, 1997. s. 114

²⁴⁰ Tamtéž. s. 114 a 115

²⁴¹ Stanovisko SOZE k interpretaci pojmu „určitá sociální skupina“ v azylovém řízení. Dostupné online: <https://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/stanovisko-soze-k-interpretaci-pojmu-urciti-socialni-skupina-v-azylovem-rizeni>

osobě, které zastává určité politické názory. Cizinec, ucházející se o azyl v tomto případě, musí prokázat, že v zemi původu zastával určitou politickou orientaci, která není tolerována ze strany tamější státní moci.²⁴²

Druhým významným právním předpisem, zabývající se problematikou uprchlictví a azylu, je zákon číslo 326/1999 ze dne 30. listopadu 1999 o pobytu cizinců na území ČR a o změně některých zákonů, který vstoupil v účinnost spolu se zákonem o azylu 1. 1. 2000. Zákon o pobytu cizinců neupravuje azylové právo jako takové, ale řeší problematiku pobytu cizinců na svrchovaném území České republiky. Tento zákon byl v nedávné době novelizován zákonem číslo 161/2006 Sb. kterým se mění zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky.²⁴³

Azyl v České republice může být udělen na základě zákonných požadavků. Existují však také důvody, pro které může být cizinci odmítnuto udělení azylu, odepřen vstup na území za účelem poskytnutí dočasné ochrany, nebo přiznání statusu uprchlíka. Mezi tyto důvody patří, že žadatel o azyl v České republice prokazatelně spáchal zločin proti míru, válečný zločin, zločin proti lidskosti ve smyslu definic mezinárodního práva, nebo nepolitický zločin, který svou podstatou odpovídá trestnému činu, u něhož horní hranice trestní sazby odnětí svobody převyšuje deset let. Kromě tohoto výčtu důvodů může být žadatel o azyl také odmítnuto udělení azylu v případě skutečnosti, že existují důvodné obavy, že by dotyčná osoba mohla ohrozit bezpečnost České republiky.²⁴⁴

²⁴² ČEPELKA, Čestmír, Dalibor JÍLEK a Pavel ŠTURMA. Azyl a uprchlictví v mezinárodním právu. Brno: Masarykova univerzita, 1997. s. 117

²⁴³ JELÍNKOVÁ, Radka. Právní postavení uprchlíků v České republice. 2002. s. 8. Dostupné na: http://aa.ecn.cz/img_upload/213998dd557a6ecf241d80d7748bd811

²⁴⁴ Zákon č. 325/1999 Sb. Zákon o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů. Dostupné online: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-325>

Shrnutí

Azylové právo v rámci svého historického vývoje můžeme chápat jako jistý institut ochrany. Tato ochrana byla od nepaměti poskytována světskou i církevní mocí v různých podobách. Ona ochrana však také mohla být důvodem pro jisté násilí v podobě rozepří, které mohly vyvrcholit do podoby bojů a válek. Azylové právo tak bylo v průběhu věků omezováno a často i rušeno. Na druhou stranu docházelo neméně často k jeho vývoji a to v podobě začleňování azylového práva do právních předpisů a zákonných norem. Především v 20. století došlo k ustanovení mnoha mezinárodních dohod, které zprostředkovaně upravovaly azylové právo v jednotlivých zemích.

Počátky institutu azylu můžeme nalézt již v pohanských legendách, avšak první záznamy o jisté formě azylového práva máme z období starověku.

První písemné známky problematiky azylu pocházejí ze starověkého Egypta okolo roku 1273 před n. l. Tyto písemné záznamy nám představují jistou formu azylového práva v podobě udělení ochrany ze strany faraona. Okolo roku 1000 před n. l. se azyl v jisté podobě také objevuje u izraelských kmenů před osídlením oblasti Kanaánu. Azylová ochrana se zde objevuje v souvislosti s biblickým textem, který v nejedné části odkazuje na posvátná místa, kde bylo možné požívat azylovou ochranu. Azyl ve starověkém Izraeli můžeme popsat jako velice pokročilý. Z dochovaných pramenů lze konstatovat, že azylové právo prošlo vývojem od čistě sakrálního charakteru, po úpravu zákonnými normami.

Ze starověkých států vzpomeňme ještě na starověký Řím. První známky o institutu azylu pocházejí z Liviových Dějin. Zde je popsáno místo, kde se dalo požívat jistého práva azylu. Toto místo se nacházelo v Římě, mezi hradem a pahorkem Kapitolu, mezi dvěma háji a jeho zřízení se připisuje Romulovi. V následujících letech se do popředí dostal azyl v podobě náboženského azylu poskytovanému díky římskému polyteismu. Uprchlíci tak mohli nalézt azyl v chrámech a dalších církevních stavbách.

Právě v Římě můžeme pozorovat střety světské moci s azylovým právem. Azylové právo bylo regulováno ze strany římského státu díky tomu, že azyl byl zneužíván kriminálními živly, to mělo za následek jeho úplné zrušení římským

císařem Tiberem. Azylové právo v Římě však nezaniklo. Jeho břímě převzala katolická církev.

Starověké azylové právo představovalo specifické období v dějinách práva azylu. Azyl se v tomto období vyvíjel nejen z pohledu formy, ale i z pohledu místa. Azylová místa byla zprvu pouze místy s konkrétním prvkem jisté svátosti místa. Jednalo se především o volná prostranství, jeskyně či jiná svatá místa. Později však došlo k vývoji azylových míst do podob chrámů, klášterů, kostelů či azylových měst. Azylové místo tak již nebylo pouhým prostranstvím, ale jednalo se povětšinou o budovu, která poskytla uprchlíkovi potřebnou ochranu.

Další etapou historického vývoje azylového práva je období středověku. V tomto období se dostává do popředí církevní azylové právo katolické církve a dochází taktéž k jeho částečné kodifikaci.

Rozpadem římského impéria se v raném středověku postupně vytvářejí objektivní podmínky pro oživení náboženského práva azylu. Začátkem raného feudalismu azyl postupně získává osobní povahu. Osobní povaha azylu spočívala v tom, že kněží se přimlouvali u světské moci za osobu požívající azylu. Tato přimluva je v některých právních dílech označována jako *intercesse*. Azyl tedy nebyl vysloveně místem, ale spíše již právem, který mohla dotčená osoba využít. Přimluva tedy ve své podstatě pojila světské a církevní azylové právo, kdy církev se za uprchlíka přimlouvala u světské moci. Samozřejmě i v tomto období nadále azyl představuje určité místo, ve kterém je možné požívat ochranu. Postupem času se však právo azylu dostává do pozadí, jelikož ze strany církve dochází k jeho omezování.

Důvodem omezování práva azylu byl nárůst azylových míst, která sloužila nejen svému účelu poskytování ochrany potřebným, ale také byly zneužívány nebezpečnými zločinci, kteří se vyhýbali svému trestu. S důvodem nárůstu počtu azylových míst se pojí ekonomická zátěž, která spočívala v tom, že azylanti často pobývali v azylu několik měsíců i let.

Ve vývoji azylového práva v období středověku můžeme nalézt jistou paralelu starověkého azylového práva. Tato paralela spočívá nejen v návaznosti poskytování azylu církevní mocí, ale také v omezování práva azylu způsobeným jeho zneužíváním ze strany zločinců. Azyl, jako takový, byl ve většině případů

poskytován církví, avšak novým prvkem je zde přímluva, která do jisté míry pojí světskou a církevní moc. Světské právo azylu v tomto období představovalo jistou formu osobního azylu, kdy panovník svým jednáním poskytne ochranu určitému jedinci na základě přímluvy.

Novověké azylové právo představovalo období, kdy církevní právo azylu pomalu, ale jistě, spěje ke svému zániku a světské azylové právo se dostává do popředí. Pro toto období je charakteristická sekularizace azylového práva na azyl územní a azyl diplomatický.

Pro církevní právo azylu je specifické, že institut přímluvy v počátcích novověku ustupuje do pozadí. Význam institutu přímluvy opět začal růst současně s tím, jak bylo stále více omezováno či rušeno azylové právo. A tak v dobách, kdy církevní azylové právo pomalu, ale jistě směřovalo ke svému zániku, byla v častých případech zmiňována takzvaná biskupská přímluva.

Důvodem pro to bylo, že stát pokládal ochranu uprchlíka ze strany církve v jejím církevním azylu za neslučitelnou se státní trestní pravomocí a zároveň stát trval na neslučitelnosti církevní ochrany se samotným právem udílení milosti.

Vznik územního azylu nastává v době, kdy na panovníku nezávislí feudálové začali považovat svá dědičná léna za svá osobní panství. V důsledku toho feudál mohl poskytnout ochranu cizinci, který se uchýlil před pronásledováním na jeho panství. Až v období 16. století se v Evropě pomalu vytvářejí podmínky pro územní azyl v zájmu politických uprchlíků. V tomto období však práva azylu mohli využívat nejen zločinci, ale i náboženští uprchlíci, příslušníci etnických menšin, osoby na kraji společnosti a dezertéři.

Územní azyl a jeho prvky pronikly do mezinárodního práva ve formě mezinárodních smluv o vydávání zločinců na útěku. Poskytnutí práva územního azylu bylo právem každého státu, vyjma států vázaných mezinárodními smlouvami o extradici.

Diplomatický azyl se poprvé objevil v souvislosti diplomatických misí jednotlivých států v 15. a 16. století. Hlavním prvkem diplomatického azylu je osoba velvyslance, který zastupoval svého panovníka. Vyslanec, stejně jako panovník, měl právo udělovat milost a dále mohl poskytnout ochranu každé osobě, která se dopustila nepolitického trestného činu.

Diplomatický azyl se vyvíjel ve směru rozšiřování místní působnosti. Původně byl diplomatický azyl respektován pouze ve vztahu k velvyslancově osobě, později se diplomatická ochrana vztahovala na vyslancovo obydlí a v době jejího největšího rozšíření i na celou diplomatickou čtvrť. To samo o sobě se nelíbilo hostujícím zemím a docházelo tak ke střetům hostující země a diplomatického azylu.

Postupné omezování diplomatického práva azylu z počátku spočívalo v zmenšení území na kterém velvyslanec pobýval. Později došlo díky narůstajícímu vlivu parlamentarismu k přijímání myšlenky, že vyslanec již není zástupcem svého panovníka, a tedy nemůže udělovat milost a ochranu provinilcům. Díky tomu v 19. století evropská praxe poskytování diplomatického azylu na vyslanectvích de facto vymizela.

Azylové právo v 20. století představuje nejdůležitější etapu vývoje práva azylu v historii. Z hlediska pohledu historie se jedná poměrně o krátké období, ve kterém však došlo k utvoření nejzásadnějších mezinárodních dokumentů věnující se úpravě azylu a uprchlictví. Hlavní roli azylového práva v 20. století hraje mezinárodní právo azylu.

Mezinárodní právo azylu se vyvinulo z diplomatického azylu ve 20. století. Jeho vývoj se rozděluje do čtyř etap. První etapa probíhala od roku 1920 do roku 1932. Tato etapa reagovala na velké uprchlické proudy po první světové válce, které přicházely především z Ruska. Druhá etapa vývoje mezinárodního práva azylu představuje období od roku 1933 do roku 1950. Za začátek druhé etapy můžeme považovat uzavření mezinárodní Úmluvy o mezinárodním postavení uprchlíků. Úmluva přinesla do mezinárodního azylového práva odpověď na dvě základní otázky, a to definici uprchlíka a jeho právním postavení. Třetí etapa vývoje mezinárodního práva azylu představuje období od roku 1951 do roku 1966. V této etapě byla vypracována nejdůležitější dohoda mezinárodního azylového práva, Úmluva o právním postavení uprchlíků, která je platná dodnes. Čtvrtá etapa vývoje mezinárodního práva azylu je od roku 1967 po současnost.

Resumé

Asylum law in its historical development can be understood as a kind of protection. This protection has always been provided by secular and ecclesiastical powers in various forms. But protection could also be a reason for some sort of violence in the form of disputes that could culminate in fighting and wars. Asylum law was thus restricted and often abolished during the ages. On the other hand, its development was no less frequent, in the form of integration of asylum law into legal regulations and legal norms. Especially in the 20th century, many international agreements have been established that indirectly governed asylum law in individual countries.

The beginnings of the asylum institute can be found in pagan legends, but the first records of a certain form of asylum law are from the antiquity.

The first written evidence of asylum issues comes from ancient Egypt around 1273 BC. These written records represent some form of asylum law in the form of Pharaoh's protection. Around 1000 BC, asylum in some form also appears in the Israeli tribes before the settlement of the Canaan region. Asylum protection appears here in connection with the Bible text, which refers in part to sacred places where asylum protection could be enjoyed. Asylum in ancient Israel can be described as very advanced. It can be stated from the preserved sources that the right of asylum has evolved from purely sacral to legal norms.

From ancient states, remember ancient Rome. The first signs of asylum come from Livio's History. Here is the place where you could enjoy a certain right of asylum. This place was in Rome, between the castle and the Capitol Hill, between the two groves and its establishment is attributed to Romulus. In the years that followed, asylum in the form of religious asylum provided by Roman polytheism came to the fore. Thus refugees could find asylum in temples and other church buildings.

It is in Rome that we can see clashes of secular power with asylum law. Asylum law was regulated by the Roman state, because asylum was abused by criminal elements, it resulted in its complete abolition by the Roman emperor Tiber. But asylum law in Rome has not disappeared. His burden was taken over by the Catholic Church.

Ancient asylum law represented a specific period in the history of the law of asylum. In this period, asylum developed not only from the perspective of form but also from the point of view of place. Asylum sites were initially only places with a specific element of a certain sacrament of place. These were mainly open spaces, caves or other holy places. Later, however, the development of asylum places in the form of temples, monasteries, churches or asylum towns. The place of refuge was no longer a mere area, but it was mostly a building that provided the refugee with the necessary protection.

Another stage in the historical development of asylum law is the Middle Ages. In this period, the Church's asylum law of the Catholic Church comes to the fore and its partial codification also takes place.

By the disintegration of the Roman Empire, in the early Middle Ages, objective conditions for the revival of the religious law of asylum were gradually formed. At the beginning of early feudalism, asylum gradually becomes personal. The personal nature of asylum was that priests interceded in secular power as a person enjoying asylum. This intercession is referred to as intercession in some legal works. Therefore, asylum was not explicitly a place, but rather a right that the person concerned was entitled to use. The Intercession thus inherently connected the secular and ecclesiastical asylum law, when the Church interceded in secular power as a refugee. Of course, asylum still remains a place where protection can be enjoyed. Over time, however, the right of asylum comes into the background as it is being curtailed by the Church.

The reason for restricting the right to asylum was the increase of asylum places, which served not only to the purpose of providing protection to those in need, but were also abused by dangerous criminals who avoided their punishment. The reason for the increase in the number of asylum places is related to the economic burden that asylum seekers often stayed in asylum for several months or years.

In the development of asylum law in the Middle Ages we can find a certain parallel of the ancient asylum law. This parallel lies not only in the continuity of asylum with the canon, but also in the restriction of the right of asylum caused by its abuse by criminals. Asylum as such was in most cases provided by the Church, but the new element is intercession, which to some extent

connects secular and ecclesiastical power. The secular right of asylum in this period was a form of personal asylum, whereby the monarch, through his actions, would provide protection to an individual on the basis of intercession.

Modern asylum law was a period when the ecclesiastical law of asylum is slowly but surely moving to its demise and secular asylum is coming to the fore. This period is characterized by secularization of the asylum right to asylum territorial and asylum diplomatic.

It is specific for the ecclesiastical law of asylum that the institute of intercession in the early modern period is receding into the background. The importance of the institute of intercession once again began to grow at the same time as asylum law was increasingly being curtailed or abolished. Thus, in times when the Church's asylum law was slowly but surely heading for its demise, the so-called episcopal intercession was often mentioned.

The reason for this was that the state considered the protection of the refugee by the Church, in its ecclesiastical asylum incompatible with state criminal jurisdiction, and at the same time the state insisted on the incompatibility of ecclesiastical protection with the right to grant grace.

The emergence of territorial asylum occurs at a time when independent feudal lords began to consider their hereditary fiefs as their personal dominion. As a result, the feudal lord could provide protection to a stranger who resorted to persecution on his estate. It is only in the 16th century that conditions for territorial asylum are slowly being created in Europe for the sake of political refugees. However, not only criminals but also religious refugees, ethnic minorities, marginalized people and deserters could benefit from asylum rights during this period.

Territorial asylum and its elements have penetrated international law in the form of international treaties on extradition of criminals. The granting of the right to asylum was the right of every state, except for countries bound by international extradition treaties.

Diplomatic asylum first appeared in the context of national diplomatic missions in the 15th and 16th centuries. The main element of diplomatic asylum is the person of the ambassador who represents his sovereign. The Emissary, like the

Sovereign, had the right to grant pardon, and to provide protection to any person who committed a non-political crime.

Diplomatic asylum has evolved in the direction of expanding its scope. Originally, diplomatic asylum was only respected in relation to the ambassador's person, and later diplomatic protection applied to the envoy's dwelling and to the entire diplomatic district at the time of its greatest expansion. This in itself did not appeal to the visiting countries, causing hostile clashes and diplomatic asylum.

The gradual reduction of the diplomatic right of asylum initially consisted in reducing the territory on which the ambassador stayed. Later, thanks to the growing influence of parliamentarism, the idea that the envoy was no longer the representative of his sovereign, and therefore could not grant grace and protection to the guilty, occurred. As a result, in the 19th century, the European practice of providing diplomatic asylum in embassies has de facto disappeared.

Asylum law in the 20th century is the most important stage in the development of asylum law in history. From the point of view of history, this is a relatively short period in which the most important international documents dealing with the regulation of asylum and refugees were formed. The main role of asylum law in the 20th century is played by international asylum law.

International asylum law has evolved from diplomatic asylum in the 20th century. Its development is divided into four stages. The first stage ran from 1920 to 1932. This stage responded to the great refugee currents after World War I, which came primarily from Russia. The second stage of the development of international asylum law is the period from 1933 to 1950. The beginning of the second stage can be seen as the conclusion of the International Convention on the International Status of Refugees. The Convention has brought into international asylum the answer to two fundamental questions, namely the refugee definition and its legal status. The third stage of the development of international asylum law is the period from 1951 to 1966. At this stage, the most important agreement on international asylum, the Convention on the Status of Refugees, which has been in force today, has been drafted. The fourth stage of the development of international asylum law is from 1967 to the present.

Seznam použité literatury a pramenů

Literatura:

ADAMOVIÁ, Karolína a Ladislav KRŽŽKOVSKÝ. Stručné dějiny diplomacie. Praha: C.H. Beck, 2002

ADAMOVIÁ, Karolína. Dějiny veřejného práva ve střední Evropě. Přehled vybraných otázek, Praha 2000

ADAMOVIÁ, Karolína., LOJEK, Antonín.: Zamyšlení nad historií diplomacie a diplomatického azylu, Právník 2/2011, s. 166-180

BABO, Markus. Kirchenasyl – Kirchenhikesie : Zur Relevanz eines historischen Modells im Hinblick auf das Asylrecht der Bundesrepublik Deutschland, Eichstätt 2003

BALGA, Jozef. Azylové právo. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012

BALÍK, Stanislav. Politický systém českých zemí 1848-1989. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2007

BALÍK, Stanislav. Právní dějiny evropských zemí a USA: (stručný nástin). Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 1999

BÍLEK, Pavel. Výchova a vzdělávání v oblasti lidských práv: (referenční příručka pro pedagogy středních a vyšších škol). Praha: Český helsinský výbor, 2002

ČEPELKA, Čestmír. a kol. Teorie a praxe azylu a uprchlictví, Praha 2006

ČEPELKA, Čestmír, Dalibor JÍLEK a Pavel ŠTURMA. Azyl a uprchlictví v mezinárodním právu. Brno: Masarykova univerzita, 1997

ČEPELKA, Čestmír a Vladislav DAVID. Úvod do teorie mezinárodního práva. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1983

FLEGL, Vladimír. Významné mezinárodní dokumenty k ochraně lidských práv. Skripta. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 1998

- FRUSCIONE, Daniela. Das Asyl bei den germanischen Stämmen im frühen Mittelalter. Bohlau Verlag GmbH U Co Kg. 2003
- FUSTEL de Coulanges, Nicola: Antická obec, Praha, 1998
- GERLOCH, Aleš. Teorie práva. 4., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007
- GRÖLL, Josef. Die Elemente des kirchlichen Freiungsrechtes, Wien, 1911
- HÄRTER, Karl. Vom Kirchenasyl zum politischen Asyl: Asylrecht und Asylpolitik im frühneuzeitlichen Alten Reich, In: Das Antike Asyl, Köln, 2003
- HORA-HOŘEJŠ, Petr. Toulky českou minulostí. Praha: Baronet, 1995
- HRNČIAROVÁ, Daniela. Právo azylu na hraniciach medzi kresťanským a pohanským svetom, In: Zborník z konferencie Pohanstvo a Kresťanstvo, Banská Bystrica, 2003
- IVANOV, Miroslav. Královraždy, aneb, Český pitaval. Praha: XYZ, 2010
- KLIMENT, Josef. Glejty v českém státě. V Praze: Jan Kapras, 1928
- LANDAU, Peter. Traditionen des Kirchenasyls, In: Asyl am Heiligen Ort, Ostfildern, 1994
- LAŠTOVKA, Karel. Domovské právo. In: HÁCHA, Emil a kol. Slovník veřejného práva československého. Brno: Polygrafia – Rudolf M. Rohrer, 1929, Svazek I.
- Livius. Dějiny I.: Nakladatelství Svoboda, 1971, přeložil Pavel Kucharský a Čestmír Vránek
- LOIDL, Franz. Über Desertation und Asylrecht im XVIII. Jahrhundert, In: Unsere Heimat. Vídeň 1956, ročník 27
- LOJEK, Antonín. České azylové právo 16. až 18. století: kořeny pozdější úpravy nebo možná inspirace pro současnost?. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Prameny a nové proudy právní vědy
- LOJEK, Antonín. Formy azylového práva v raném novověku. Právník, 149, 2010, 3

NEDĚLKA, Teodor. Novořecko-český slovník. Praha: SPN, 1982

PAUL, Vladimír. Počátky rozvoje institutů mezinárodního práva ve vztazích starověkých států. Studie z mezinárodního práva, č. 17, 1983

PRAŽÁK, Josef Miroslav, Josef SEDLÁČEK a František NOVOTNÝ. Latinsko-český slovník. Praha: SPN, 1955

REINHARDT, Rudolf. Die Beziehungen von Hochstift und Diözese Konstanz zu Habsburk-Österreich in der Neuzeit, Wiesbaden, 1966

SKŘEJPEK, Michal. Ius et religio: právo a náboženství ve starověkém Římě. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999

Internetové zdroje:

§ 2 odst. 1 písm. b), § 3 a § 6 odst. 1 a 3 zákona č. 52/1935 Sb. Dostupné online:
[https://www.beck-online.cz/bo/chapterview
document.seam?documentId=onrf6mjzgm2v6njsfuya](https://www.beck-online.cz/bo/chapterview/document.seam?documentId=onrf6mjzgm2v6njsfuya)

§ 108 odst. 1 Ústavní listiny z r. 1920. Dostupné online:
https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html

CDK. Azylová politika. Dostupné online:
<https://www.euroskop.cz/9256/sekce/azylova-politika/>

Evropský uprchlický fond. Dostupné online:
<https://www.mvcr.cz/clanek/evropsky-uprchlicky-fond.aspx>

JELÍNKOVÁ, Radka. Právní postavení uprchlíků v České republice. 2002.
Dostupné na: <http://www.llp.cz/cz/index.php?art=show&id=28>

JÍLEK, Dalibor. Azyl v latinské Americe. Časopis pro právní vědu a praxi.
[Online]. 1994, č. 5, Dostupné online:
<https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/10090/9141>

Jungmann;1849: Jungmann VI. 1672 s dodatkem: od Jos. Zlobického z němčiny v češtinu uvedená. Dostupné online:
https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000017747&local_base=KPS

KRYSKA, David. Právo azylu v Listině základních práv a svobod v historické perspektivě. K počtě docenta Vladimíra Mikule. s. 132. Dostupné online: <https://www.mvcr.cz/clanek/pravo-azylu-v-listine-zakladnich-prav-a-svobod-v-historicke-perspektive-k-pocte-docenta-vladimira-mikule.aspx>

Obnovené zřízení zemské z roku 1627. Dostupné online: http://kramerius.nkp.cz/kramerius/MShowMonograph.do?id=24351&author=Jire%C4%8Dek_Hermenegild

Ottův slovník naučný, Praha, Díl II. Dostupné online: http://kramerius4.nkp.cz/search/i.jsp?pid=uuid:33b52900-e6e4-11e4-a794-5ef3fc9bb22f#monograph-monographunit-page_uuid:32a76fe0-0b3e-11e5-b562-005056827e51

Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Dostupné online: <http://www.digitalniknihovna.cz/nkp/view/uuid:33b52900-e6e4-11e4-a794->

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 26. 8. 2004, čj. 5 Azs 187/2004-49. Dostupné online: <http://sbirka.nssoud.cz/cz/azyl-a-socialni-skupina.p107.html>

Stanovisko SOZE k interpretaci pojmu „určitá sociální skupina“ v azylovém řízení. Dostupné online: <https://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/stanovisko-soze-k-interpretaci-pojmu-urcita-socialni-skupina-v-azylovem-rizeni>

SVOBODOVÁ Nikola. Společný evropský azylový systém. Dostupné online: <https://www.niedermayer.cz/z-medii/articles/spolecny-evropsky-azylovy-system>

TAPARATA. Evan a KUANG Keng Kuek Ser. During WWII, European refugees fled to Syria. Here's what the camps were like. Dostupné online: <https://www.pri.org/stories/2016-04-26/what-it-s-inside-refugee-camp-europeans-who-fled-syria-egypt-and-palestine-during>

TAUCHEN, Jaromír. Právní řád a publikace právních předpisů v Protektorátu Čechy a Morava. Dostupné online: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2012/files/revoluce/TauchenJaromir.pdf

Úmluva č. 179/1935 Sb. o mezinárodním postavení uprchlíků. Dostupné online:
<http://spcp.prf.cuni.cz/lex/179-35.htm>

Úmluva o právním postavení uprchlíků. Dostupné online: <https://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/uprchlici.pdf>

Úmluva o právním postavení uprchlíků a Protokol týkající se právního postavení uprchlíků. Bulletin advokacie. Dostupné online: <http://www.bulletin-advokacie.cz/azylove-pravo-a-pravo-tykajici-se-migrace?browser=mobi>

Ústavní listina Československé republiky z roku 1920. Dostupné online:
https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb. Ústava České republiky. Dostupné online:
<http://zakony.centrum.cz/ustava-ceske-republiky/hlava-1-clanek-10?full=1>

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. Listina základních práv a svobod. Dostupné online:
<https://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

Ústavní zákon číslo 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky.
Dostupné online: https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html

Vladislavské zřízení zemské. Dostupné online:
<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:a6663320-04f5-484a-b414>

Vládní nařízení ze dne 11. listopadu 1938. Dostupné online:
<https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=7350&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

Všeobecná deklarace lidských práv. Dostupné online:
<https://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/vseobecna-deklarace-lidskych-prav>

Všeobecná deklarace lidských práv. Dostupné online: https://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/12/UDHR_2015_11x11_CZ2.pdf

Všeobecná deklarace lidských práv. Dostupné online:
<http://www.lidskaprava.cz/student/uvod-do-lidskych-prav/clanky/vseobecna-deklarace-lidskych-prav>

Všeobecná deklaráce lidských práv. Dostupné online:

http://www.lidskaprava.cz/uploads/03_dokumenty/04_uvod/00_VDLP_UDHR-.pdf

Zákon č. 2/1993 Sb. Dostupné online: <https://zakonyprolidi.cz/cs/1993-2>

Zákon č. 194/1949 Sb., o nabývání a pozbývání československého státního občanství. Dostupné online: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=194&r=1949>

Zákon č. 325/1999 Sb. Zákon o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů. Dostupné online: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-325>